

IZREKI OČETOV
TALMUDSKI TRAKTAT PIRKE ABOT

PREVOD, UVOD IN KOMENTAR
JANEZ ZUPET

Tiskana izdaja knjige je izšla leta 2003

ISBN 961-90926-5-1

IZREKI OČETOV

Talmudski traktat Pirke Abot

Prevedel, uvod in komentar napisal
Janez Zupet

Ljubljana
2017

Elektronska knjižna zbirka

e-14

Urednik *Gorazd Kocijančič*

IZREKI OČETOV

Talmudski traktat Pirke Abot

Prevod, uvod in komentar *Janez Zupet*

Oblikovanje elektronske izdaje *Lucijan Bratuš*

Izdajatelj

Za KUD Logos *Mateja Komel Snoj*

Ljubljana 2017

Elektronska izdaja e-14

Elektronski vir (pdf)

Način dostopa (URL):

<http://www.kud-logos.si/e-knjige/>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID=288888576
ISBN 978-961-7011-29-6 (pdf)

VSEBINA

7	Predgovor	<i>Jurij Bizjak</i>
9	UVOD V TALMUDSKO SLOVSTVO	
9	Ustna postava	
9	Pojem in pomen ustne postave v judovstvu	
12	Začetki ustne postave	
14	Po babilonskem izgnanstvu	
16	Farizeji	
17	Saduceji	
18	Verski tokovi v Jezusovem času	
20	Od prvih zapisov ustne postave do Mišne	
20	Zgodovinski okvir	
23	Rabinske šole	
25	Midraš: halaka in hagada	
29	Mišnajska metoda	
30	Mišna	
34	Vsebina Mišne	
38	Značilnosti Mišne	
39	Jezik in slog	
40	Od Mišne do Talmuda	
40	Zgodovinski okvir	
44	Barajta, Tosefta, Gemara	
46	Kaj je torej Talmud	
48	Jeruzalemski Talmud	
51	Babilonski Talmud	
54	Usoda Talmuda skozi zgodovino	
55	Komentarji k obema Talmudoma	
57	Pomen Talmuda za današnje judovstvo	

58	Talmud in Evangelij
60	Sinagoga in Cerkev
61	Izreki očetov
61	Splošne značilnosti
62	Izreki očetov v bogoslužni rabi
65	KOMENTAR
1	IZREKI OČETOV*

* Strani izvirnika in prevoda so postavljene v smeri od desne proti levi, kot to zahtevata hebrejska pisava in pravopis.

PREDGOVOR

»Judovski misleci, imenovani rabini, katerih dognanja vsebuje Talmud, sami priznavajo, da niso začetniki judovske miselnosti. Dopuščajo le, da so kopači v neizčrpnem rudniku Božjega razodetja, ki ga vsebujejo svete knjige, in prinašajo na dan zaklade, ki ležijo skriti pod površjem« (Talmud).

Vpogled v talmudsko slovstvo nam prinaša dvojno korist: Najprej nam odkriva, kako so Judje razumevali, razlagali in izpolnjevali Mojzesovo Postavo, posredno pa nam njihovi spisi odkrivajo tudi slog mišljenja in način izražanja svetih knjig.

Tako nam poznavanje talmudskega slovstva pogosto pomaga k lažjemu, pravilnejšemu in bogatejšemu razumevanju ne samo tistih vrstic in odlomkov, ki so obravnavani v Talmudu, temveč tudi Svetega pisma v celoti. Vsem bralcem želim, naj postanejo »kopači v rudniku Božjega razodetja«.

dr. Jurij Bizjak
koprski pomožni škof

IZREKI OČETOV
TALMUDSKI TRAKTAT PIRKE ABOT

UVOD V TALMUDSKO SLOVSTVO

USTNA POSTAVA

POJEM IN POMEN USTNE POSTAVE V JUDOVSTVU

Judje veljajo za »ljudstvo Knjige«. S Knjigo je mišljena zbirka knjig v hebrejskem in deloma aramejskem jeziku, ki je v krščanskem svetu znana kot Sveto pismo stare zaveze. Po judovskem kánonu obsega tri dele: prvi in osrednji je Mojzesova Postava (Tora) ali Peteroknjižje (Pentatevh), drugi del so Preroki (Nebiim), tretji pa Pisci (Ketubim). Po začetnicah hebrejskih poimenovanj njenih delov se je pri Judih zanjo udomačilo ime Tanak.

Postava v najodličnejšem pomenu besede torej označuje prvih pet knjig hebrejskega Svetega pisma. V širšem pomenu pa jo Judje uporabljajo za celotno Sveto pismo in svetopisemsko zakonodajo – za razliko od poznejših rabinskih odredb. Svoje Sveto pismo zato imenujejo **pisana postava** (hebr. *torah še-bi-ketab*).

Zanimivo je, da v samem Svetem pismu *torah* nima kakšnega posebno imenitnega pomena: pomeni nauk, pouk, vodilo in se pojavlja skupaj z drugimi podobnimi izrazi (zapovedi, zakoni, odloki ipd.). Šele po vrnitvi iz Babilona je dobila pomen postava ali zakonodaja v posebnem, odličnem smislu, tako da so jo helenistični Judje v grščino (Septuaginta!) prevedli z νόμος (*nómos* »zakon«). Tudi v rabinskem slovstvu je izraz rabljen v različnih pomenih, vsi pa temeljijo na splošnem razumevanju tore kot nauka in vodila za življenje, kakor ga je Izraelu razodel Bog.

Pisana postava – Sveto pismo – pa za Jude še ni vsa postava. Poleg nje obstaja tudi **ustna postava** (*torah še-be-al peh*), ki prav tako kakor pisana izhaja iz Božjega razodetja, ki ga je prejel Mojzes na Sinajski gori, in ki se je ustno prenašala iz roda v rod, dokler ni končno dobila svoje pisne oblike v midraših, Mišni in Talmudu.

Čeprav je oznaka ustna postava (izraz je najbrž uvedel rabin Hilel) s tem, ko so jo zapisali, izgubila svoj smisel, se je izraz obdržal vse do danes. To je spomin na prvotno voljo judovstva, da poleg ene knjige Svetega pisma ne sme biti nobene druge, kakor poleg enega Boga ni nobene drugega. »Ustnih besed ne smeš zapisati, zapisanih besed pa ne smeš ustno povedati na pamet« (talmudski traktat *Temurah* 14b). Ko pa je ustno izročilo judovstva tako naraslo, da se prvotne prepovedi zapisa kljub številnim mnemotehničnim pripomočkom ni bilo več mogoče držati, so ustno postavo zapisali. S kakšno zvestobo so jo zapisovali, izpričuje dejstvo, da so zapisali tudi to prepoved. Na isti strani Talmuda, na kateri je zapisana omenjena prepoved, najdemo tudi stavek: »Boljše je, da je ukinjena ena sama postava, kakor da bi iz Izraela izginila celotna postava.« S tem izrekom je o ustni postavi povedano nekaj bistvenega: razlog namreč, zakaj mora poleg pisane postave obstajati tudi ustna. V pisani postavi se ne sme spremeniti nobena beseda in nobena črka, ali če povemo z besedami same Postave (5 Mz 4,2): »Ničesar ne dodajajte besedi, ki vam jo zapovedujem, in ničesar ji ne odvezajte.« Ustna postava pa mora biti nasprotno odprta za dodatke, nikoli ne more biti končana in sklenjena, temveč mora stalno rasti; ta naloga ji je bila naložena prav zaradi pisane postave.

Pisana postava sama namreč ne more izpolniti naloge, da bi bila življenjsko vodilo, ki ga zapoveduje Bog.

Veliko zapovedi v Postavi je tako skopih, da zahtevajo ali predpostavljajo pojasnilo. Če je rečeno (5 Mz 12,21): »Od goveda in drobnice smeš klati ... kakor sem ti zapovedal,« ta svetopisemska zapoved sama predpostavlja dodaten pouk. Poleg tega postavljajo zapovedi iz Postave tistega, ki jih hoče spolnjevati, pred vprašanja, na katera lahko odgovori pouk, ki zapovedi razlaga. Pisano postavo je torej mogoče razumeti le s pomočjo ustne postave, ki črke Postave slehernemu judovskemu rodu na novo življenjsko približa.¹

Odnos med pisano in ustno postavo je tako v nekem smislu podoben odnosu med črko in duhom. Kakor v drugih verskih in pravnih sistemih tako tudi v judovstvu vzporedno s pisanim zakonikom obstaja tudi živo izročilo, ki je zmožno razlagati pisani zakon, mu kaj dodati in ga včasih celo spremeniti ali obiti, kadar bi bilo to potrebno v spremenjenih okoliščinah, in sicer avtoritativno. Nujna posledica tega pa je, da živo izročilo (ustna postava) postane na neki način pomembnejša od pisane postave, saj si »izročilo starih« ne le pripisuje avtoriteto in nepretrganost, ki sta enakovredni pisani postavi, ampak tudi trdi, da je njena verodostojna in živa razlaga in njeno bistveno dopolnilo.

Sicer pa je tudi sama pisana postava nastajala prek ustnega izročanja. Redakcija Pete Mojzesove knjige sega v obdobje padca Severnega kraljestva (721 pr. Kr.), Mojzes pa je živel okoli 500 let prej. Ta svetopisemska knjiga naj bi torej predstavljala živo izročilo, ki se je, preden se je izkristaliziralo v knjigo, stoletja bogatilo z novimi prvinami, zajetimi iz delovanja in oznanjevanja prerokov, in

¹ Prim. Kurt Wilhelm, *Jüdischer Glaube*, Birsfelden-Basel, bl, str. 9sl.

se razvijalo – najbrž po zaslugi levitov iz Severnega kraljestva – okoli temeljnega in prvotnega Mojzesovega nauka.²

Med pisano in ustno postavo ni moglo priti do navzkrižja, saj sta se obe sklicevali na to, da izvirata iz Božjega razodetja, in obe sta imeli isto avtoriteto in obvezujočo moč.

ZAČETKI USTNE POSTAVE

Po judovskem prepričanju segajo korenine ustne postave vse do Mojzesa, ki je v štiridesetih dneh in nočeh bivanja na Sinaju prejel od Boga pisano in ustno postavo. Glavni rabinski vir za to prepričanje so prav *Izreki očetov*: »Mojzes je prejel Postavo s Sinaja in jo izročil Jozuetu, Jozue starešinam, starešine prerokom, preroki pa so jo izročili možem vélike shodnice« (1,1). Nadaljnja veriga prenašalcev in učiteljev ustnega izročila, ki jih na splošno poimenujemo z rabini, se je vila skozi stoletja, dokler se ustna postava ni zgostila v Talmudu, v nekem smislu pa traja do današnjih dni, saj se mora po svojem bistvu vedno znova prilagajati konkretnim življenjskim položajem. Rabini ne trdijo, da je bila zapisana ustna postava (Mišna in Talmud) navdihnjena kakor pisana postava (Sveto pismo), ampak verjamejo, da je Mojzes prejel na Sinaju razlago predpisov v Postavi in način, kako jih prav spolnjevati, pa tudi metode, po katerih je treba sveto besedilo razlagati, razvijati in razširjati. Nauk o ustni postavi so, kot bomo videli, razvili predvsem farizeji.

Sledi ustnega izročila, bodisi v pojasnilih bodisi v novih zakonih in običajih, vidijo judovski učenjaki že v svetopisemskih knjigah, v samo Postavi, v Prerokih in Piscih. Navedimo samo en primer: predpise glede sobote.

2 Prim. Sofia Cavalletti, *Talmud*, Milano 2000, str. 12.

V Postavi je glede tega na splošno rečeno samo: »Ne opravljaj nobenega dela!« (2 Mz 20,10) in »Spominjaj se sobotnega dne in ga posvečuj!« (*prav tam*, 20,8); posebej pa je prepovedano netenje ognja (*prav tam*, 35,3), nabiranje drv (4 Mz 15,32sl.), pobiranje mane (2 Mz 16,29) in zapovedan je počitek ob času oranja in žetve (*prav tam*, 34,21). Nasprotno pa je v Jeremijevi knjigi zelo poudarjena prepoved prenašanja tovora z enega kraja na drugega: »Varujte se – za vaše življenje gre! – da bi nosili breme sobotni dan in ga prinašali skozi jeruzalemska vrata. Tudi ne nosite nobenega bremena iz svojih hiš ...« (Jer 17,21–22). In prerok Izaija omenja prepoved svetnih opravil: »Če zadržiš svojo nogo v soboto in ne opravljaš svojih poslov ... in ne govoriš besed, se boš veselil pred Gospodom« (Iz 58,13–14). Tudi Nehemijeva knjiga (10,32) prepoveduje sobotno trgovanje, stiskanje grozdja in pospravljanje snopja (13,15sl).³

Na sledi ustnega izročila naletimo tudi v Septuaginti, grškem prevodu hebrejskega Svetega pisma, ki je nastal v 1. polovici 3. stol. pr. Kr. v Egiptu. V prevodu Postave je precejšnje število predpisov prevedenih v soglasju s poznejšo rabinsko halako (o njej bomo še govorili), nekateri izmed njih pa vsaj v skladu z enim od različnih mnenj, ki so izročena v halaških spisih.⁴

Primer: V 5 Mz 25,5 je v zvezi s svaškim pravom rečeno: »Če bratje živijo skupaj in eden izmed njih umre, pa nima sina ...« Septuaginta pa prevaja: in nima semena (= potomstva), da pokaže, da tudi hči ali vnuk vdovo rešita (nujne) poroke s vsakom. To je povsem v soglasju s halako in njeno razlago tega mesta.

3 Prim. Chanoch Albeck, *Einführung in die Mischna*, Berlin–New York 1971, str. 6sl.

4 *Prav tam*, str. 14sl.

PO BABILONSKEM IZGNANSTVU

Ker zapisani zakoni ne morejo predvideti vseh možnih primerov in ne zajeti vsake podrobnosti, je razumljivo, da je pri naobračanju Mojzesove Postave na vsakdanje življenje in na tempeljsko bogoslužje vrsta navad, ki so nastale iz praktičnih potreb ali dogovorov, postala del običajnega spolnjevanja zakonov in si sčasoma pridobila svetost in avtoriteto, ki sta bili lastni od Boga navdihnjenim zakonom. Zelo verjetno so te nove izročene prvine naraščale in se utrjevale že pred babilonskim izgnanstvom (587 pr. Kr.).

Po izgnanstvu, v času Ezrovih in Nehemijevih reform (sreda 5. stol. pr. Kr.), se je poznavanje Postave zelo poglobilo in razširilo med ljudstvo. Največ zaslug za to je imel poseben stan pismoukov (hebr. *soferim*, db. pisarji), tj. gorečih preučevalcev in učiteljev Postave. Sam Ezra, ki je bil duhovniškega rodu, je bil eden izmed njih. Zavzeto so učili Postavo po t. i. shodnicah ali sinagogah (gr. συναγωγή, *synagoge* »shajališče, zbirališče«, hebr. *bet hakeneset*) in šolah (hebr. *bet ha-midraš*; prim. muslimanske »medrese«), ki so jih ustanavljali. Shodnica, ki je postala hiša molitve, učenja in kulturnega delovanja, je v nadaljnjem življenju judovstva odigrala zelo pomembno vlogo. Ker v njej duhovnik ni bil več potreben, se je s tem vloga duhovništva zelo zmanjšala. Pismouki, ki so bili večinoma iz laiških vrst, so čedalje bolj pridobivali na veljavi. Versko življenje se je tako začelo »laizirati«. Pismouki so se trudili, da bi Postavo zakoreninili v srcu in miselnosti ljudstva. Razlagali so svetopisemske odredbe ter jih osvetljevali v luči razuma in načel pravičnosti, ki so bila zanje del razodete Postave. Po eni strani so blažili dozdevno

strogost Postave, po drugi strani pa so jo ščitili pred možnimi kršitvami in uvajali previdnostne predpise, ki naj bi jo zavarovali pred prestopanjem njenih zapovedi. Te predpise so imenovali »ograje« (prim. *Izreki očetov*, 1,1).

Primer takšne »ograje okoli Postave« je prepoved uživanja velikončnega jagnjeta in drugih daritev po polnoči, čeprav se po svetopisemski uredbi lahko jedo vse do jutra (prim. 2 Mz 12,10).

Srčno predanost pismoukov Božji besedi lepo izraža Psalm 119, kadarkoli že je nastal: pri njih ne gre za hladen akademski študij, ampak za ljubezen do Postave (v. 11), ki jo premišljujejo ves dan (v. 97), sredi noči vstajajo, da se Bogu zanjo zahvaljujejo (v. 62). Postava je beseda, ki na veke ostaja (v. 89), je tolažba v njihovi stiski (v. 50), svetilka njihovim nogam, luč na njihovi poti (v. 105).

Pismouki so judovski skupnosti redno prebirali Sveto pismo, kakor je okrog leta 440 pr. Kr. storil že Ezra (prim. Neh 8), in s pomočjo ponazoril, zgodb, legend in prilik – skratka vsega tistega, kar bo pozneje zajeto v pojmu hagada – skušali zanetiti v poslušalcih ljubezen do Boga in njegove Postave. Vse to oznanjevalno gradivo in novim potrebam prilagojeni predpisi so postali sestavni del ustne postave.

Zaradi njihove zavzetosti pri razlaganju Postave in prenašanju ustnega izročila te zgodnje pismouke navadno štejejo za predhodnike farizejev (čeprav jih ne smemo enačiti z njimi) in za začetnike »judovskega« obdobja zgodovine izvoljenega ljudstva za razliko od (prejšnjega) »izraelskega«. Naj povemo že zdaj, da je prav ta sloj učenjakov in modrecev (hebr. *bakamim*) ohranil judovstvo po katastrofi leta 70 po Kr.

Tudi dokončna redakcija pisane postave je bilo delo teh učenih, modrih in gorečih pismoukov. *Soferim*, ki so

bili večidel iz laiških in levitskih vrst, so stali sredi med dvema skrajnostma: aristokracijo in duhovščino na eni strani in radikalno opozicijo (eshatološko–apokaliptičnimi strujami) na drugi. Nasproti konservativnemu razumevanju Postave, kakršno so izkazovali prvi, so pismouki kot veljavno Božjo voljo skušali predstaviti svojo prenavljajočo razlago in prakso. In medtem ko so se apokaliptiki sklicevali na neposredna razodetja, so pismouki postavljali v ospredje načelo ustnega izročila in pozneje tudi določene metode interpretacije.⁵

V helenističnem obdobju (od 333–63 pr. Kr.) so Judje, izšolani v Postavi, razvili živ čut za svoje poslanstvo in usodo ter zavračali stike s pogansko kulturo. Iz tega časa je že omenjeni prevod hebrejskega Svetega pisma v grščino, ki je veliko storil za versko in narodno ozavešanje grško govorečih Judov v diaspori v Egiptu.

FARIZEJI

Ko je selevkidski vladar Antioh Epifan (175–164 pr. Kr.) s svojo protijudovsko zakonodajo spet ogrozil pridobitve iz Ezrovega časa, je prišlo do nove ozavestitve o pomembnosti spolnjevanja Postave in obrambe vere. V odporu (prim. 1 Mkb 2,15sl.), h kateremu je rojake pozval Matatija, duhovnik iz rodu Hasmonejcev, je sodelovalo več struj. Glavnino so predstavljali tisti, ki so se bojevali iz dveh razlogov: iz verskega in političnega. Drugi so bili t. i. hasidejci (hebr. *hasidim* »pobožni«); njihovi nagibi so bili čisto verski, zanje je bila pomembna le Postava. Tretja skupina pa je imela pred očmi samo

⁵ Prim. Johann Maier, *Geschichte der jüdischen Religion*, Berlin–New York 1972, str. 69–70.

politično osvoboditev. Ko so hasidejci dosegli svoj verski cilj (očiščenje in posvetitev templja), so se umaknili iz nadaljnjega boja. V tem vihnem času so se v judovstvu oblikovali različni tokovi; iz enega od njih so se razvili farizeji.

Farizeji (hebr. *perušim* »ločeni«), duhovni dediči hasidejcev, so obsodili nacionalistično politiko Janeza Hirkana (135–104 pr. Kr.), Matatijevega vnuka, in se ločili od vseh Judov, ki so bili premalo goreči za Postavo in so simpatizirali s helenizmom. Njihov vpliv na ljudstvo je bil velik. Organizirali so se okoli jeder laičnih pismoukov, ki so bili njihovi duhovni voditelji. Farizeji so poleg pisane postave priznavali in razvijali tudi ustno postavo, celotno halaško in hagadsko izročilo, t. i. »izročilo starih/starešin« (prim. Mr 7,3–13) ali »očetna izročila« (Gal 1,14). Ustno izročilo pozna tudi mesijansko pričakovanje, ki se je razvilo v farizejskem okolju. O njem v zadnjem stoletju pr. Kr. pričajo *Salomonovi psalmi* (17,23–18,9). Razočarani nad hasmonejskimi vladarji, so bili zazrti v čase, ko bo Davidov Maziljenec prišel obnovit Božje kraljestvo. Natančno spolnjevanje Postave – tako so bili prepričani – bo pospešilo ta prihod.⁶

SADUCEJI

To versko–politično stranko žal poznamo le po spisih, ki so jim malo naklonjeni (Nova zaveza) ali odkrito sovražni (rabinsko slovstvo). Njihovo ime verjetno kaže neko povezavo s Cadokom, velikim duhovnikom v Salomonovem času (prim. 1 Kr 2,35). Prepričani so bili, da

⁶ Prim. R. Le Déaut, *Farizeji*, v: A. George in P. Grelot s sodelavci, *Uvod v Sveto pismo nove zaveze*, Celje 1982, str. 97–100.

jim pripada zakonito duhovništvo (prim. Ezk 40,46). Njihovi člani so bili dejansko iz vrst (velikega) duhovništva in plemstva. Bili so pod močnim vplivom helenizma. V Izraelu so se pojavili skoraj istočasno s svojimi velikimi nasprotniki farizeji. V nasprotju s temi so podpirali politiko Hasmonejcev, v času rimske okupacije pa jih je Herod kot potencialne tekmece masovno pobijal. Čim bolj je upadala moč saducejev, tem bolj je rasel vpliv farizejev.

Saduceji so priznavali Postavo, vendar so jo razumevali po črki. Ničesar ji niso dodajali, zato tudi niso priznavali (farizejske) ustne postave oziroma izročila. Zanje je bila avtoritativna samo pisana postava, ustno izročilo po njihovem ni bilo obvezujoče. Bili so izraziti racionalisti, nekakšni protestanti v okviru judovstva (*sola Scriptura!*). Pravi razlagalci Postave so samo duhovniki, ne pismouki. Tajili so nesmrtnost duše, posamično plačilo in vstajenje od mrtvih, v kar vse so farizeji verovali.⁷

VERSKI TOKOVI V JEZUSOVEM ČASU

V Jezusovem času je bila v judovstvu cela vrsta verskih strank in ločin. Poleg že omenjenih pismoukov, farizejev in saducejev so bili tedaj prisotni eseni, o katerih so nam nedavna odkritja v Kumranu ob Mrtvem morju marsikaj osvetlila. Kakor saduceji so tudi oni zavračali farizejsko razlago Svetega pisma, ker so imeli svoja izročila za razvijanje svetopisemske zakonodaje, v nasprotju s svobodomiselnimi saduceji pa so se zelo strogo držali pisane postave. Za razliko od farizejske razlage sobotnega počitka, toda skladno z dobesednim pomenom 2 Mz 16,29 so ob sobotah ostajali doma. Ko so se oddaljili od farizejskega

⁷ Isti, *Saduceji*, prav tam, str. 100-102.

nauka, so izgubili čut za harmonijo med življenjem in vero, umikali so se iz sveta v samoto in bili nekakšni predhodniki krščanskih puščavnikov in menihov. S svojim asketskim načinom življenja so se pripravljali na Mesijev prihod.

Njim podobni so bili vizionarji, vidci ali »preroki«, katerih verovanje poznamo iz tiste njihove zvrsti literature, ki je znana pod imenom apokaliptika in se ukvarja z eshatologijo (naukom o poslednjih rečeh). V to zvrst spadata npr. *Knjiga jubilejev* in *Henohove knjige*. Ker so kakor eseni obupali nad tem svetom, so svoje upe stavljali v prihodnost, v nadnaravni svet, ki bo nastopil s katastrofičnim Božjim posegom. Nebeški mesija bo zavladal nad obnovljenim Izraelom. Kakor eseni so tudi apokaliptiki pomenili odklon od glavnega judovskega toka in imeli malo vpliva na njegov razvoj. Ker so se sklicevali na neposredno razodetje, niso priznavali ustne postave. Farizeji pa so proti njim postavljali tezo, da je duh preroštva omejen na čas prvega templja ali da zajema kvečjemu še obdobje prerokov Ageja, Zaharija in Malahija.

Med Jezusovimi nasprotniki evangeliji (Mr 3,6 itd.) omenjajo herodovce. Najbrž gre za občudovalce Heroda, ki so njegovemu vladanju pripisovali mesijansko naravo. Ali pa za t. i. boetuzijance, ki so med saduceji bili Herodovi privrženci.

Nadaljnja verska skupina so bili zeloti (gr. ζηλωτής, *zelotés* »gorečnejš«). V nasprotju z eseni in apokaliptiki so ti predstavljali pozitiven odziv na bedo in stiske tistih okupacijskih časov. Niso bili fanatični nacionalisti, kakršni so bili zadnji Makabejci, ampak so povezovali verske in politične nagibe v njihovi skrajni obliki. Postavo so jemali kot podpornico svojega zagrizenega kljubovanja nasprotnikom Boga in njegovega izvoljenega ljudstva. Za smrtni

greh so imeli to, če bi se sin Izraela podredil Rimljanom in priznal njihovo gospostvo. Med voditelji te struje velja omeniti Ezekija, ki ga je likvidiral Herod, Juda Galilejca in njegovega sina Menahema.⁸

Sorodni zelotom so bili sikariji (lat. *sica* »bodalo«), ki so zahrbtno morili Rimljane zlasti v času praznovanj in tam, kjer se je zbralo veliko ljudi. Ti so se torej za Boga in njegovo stvar bojevali z ognjem in mečem. S tem so hoteli pospešiti prihod Božjega kraljestva.

Vse te skupine so imele prostor v judovstvu in so kljub vsej pestrosti svojih verovanj in vsem medsebojnim napetostim vendarle sestavljale svojevrstno edinost.

OD PRVIH ZAPISOV USTNE POSTAVE DO MIŠNE

ZGODOVINSKI OKVIR

Padec Jeruzalema in porušenje drugega templja leta 70 po Kr. je odločilen mejnik v judovski zgodovini. Izrael je prenehal obstajati kot neodvisna država in postal provinca rimskega imperija.

Od vseh verskih strank in ločin, ki so tedaj obstajale – po nekem starem viru⁹ naj bi jih bilo 24 –, so narodno katastrofo preživeli samo farizeji. Ti edini so obstali, da znova postavijo razmajano stavbo duhovnega življenja Judov, kajti njihova narodna svetinja – Postava – se je rešila.

8 Prim. Isidore Epstein, *Judaism*, Baltimore 1974, str. 102-106.

9 *Jeruzalemski Talmud*, Sanbedrin, X, 5.

10 *Rabán* (hebr. »naš učitelj«) je bil v mišnajskem obdobju častni naslov najuglednejših učenjakov. Njegova običajnejša varianta je *rabi* (»moj učitelj«).

Učeni rabán¹⁰ Johanán ben Zakáj, Hilélov učenec (*Izreki očetov*, 2,9), ki je skrivoma pobegnil iz obleganega Jeruzalema, je pri cesarju Titu dosegel, da je prizanesel Jamniji (hebr. Jabneh), južnopalestinskemu obmorskemu mestecu v bližini Ašdoda, in njegovim pismoukom. Tam je ustanovil šolo, ki je prerasla v slovito akademijo. Razglasil jo je za naslednico jeruzalemskega velikega zbora (sinedrija, gr. συνέδριον, hebraiz. *sanhedrin*). Šestdeset let je bila Jamnija duhovno središče judovstva. Cesar Hadrijan se je ustrašil ugleda in avtoritete, ki si jo je pridobila ta akademija, zato jo je preselil v Lido.

Johanán ben Zakaj je bil kot voditelj akademije tudi glavna duhovna avtoriteta v Izraelu in politični sogovornik v pogajanjih z Rimljani. Zdi se, da so se rimske oblasti sprijaznile s tem, da ima jamnijski sinedrij določen nadzor nad svojimi rojaki in njegov *nasi* (»knez«), t. j. predsednik ali patriarh, je postal akreditirani predstavnik naroda pri rimskih oblasteh. Ko je za Johananom postal nasi sinedrija Gamaliel II., Hilelov potomec in kot tak iz Davidovega rodu, si je njegova avtoriteta nadela nimb kraljevstva. Glavna naloga akademije in sinedrija je bilo poučevanje in izročanje ustne postave in jurisdikcija, ki so jo priznavali vsi Judje, tudi v diaspori, tja do Perzije in Medije. Zdaj, ko tempeljsko bogoslužje in daritve niso bili več možni, je edino mesto bogoslužja postala shodnica. S tem se je spremenila tudi judovska duhovnost. V ospredje je stopilo spreobrnjenje, molitev in dobrodelnost. Tisti, ki zavzeto preučuje Postavo, velja več kakor veliki duhovnik.

Po šestdesetih letih miru je izbruhnil nov upor proti Rimljanom. Povod zanj je dal cesar Hadrijan, ki je ukazal na mestu porušenega jeruzalemskega templja postaviti tempelj kapitolinskemu Jupitru. Ogorčeni Judje so se

pod vodstvom Šimóna Bar Kosibe (izročilo mu je nadelo vzdevek Bar Kohebá, »Sin zvezde«) leta 132 silovito uprli. Večina duhovnih voditeljev Izraela je bila sicer za mir, a ko je rabi Akiba razglasil Bar Kohebaja za vojaškega Mesija, je ta potegnil za seboj večino prebivalstva. Boj je trajal tri leta in pol. Rimljani so pod vodstvom generala Sevêra upor v krvi zadušili. Hadrijan je spoznal, da moč Izraela izhaja iz Postave, zato je ukinil sinedrij in šolo v Jamniji ter pod smrtno kaznijo prepovedal poučevanje Postave. Mnogi, stari in mladi – med njimi tudi rabi Akiba –, so rajši dali življenje, kakor da bi se temu podvrgli. Število mučencev je bilo tolikšno, da je ogrozilo obstoj naroda. Zato je svèt modrecev, ki so se sešli v Lidi, sklenil, da Jud – zato da si reši življenje – lahko prekrši katero koli zapoved v Postavi, razen tistih, ki prepovedujejo malikovanje, umor in krvoskrunstvo (vključno s prešuštvom). Ta sklep je postal temeljno vodilo judovskega življenja v naslednjih stoletjih. Rimljani so Jeruzalem preimenovali v Aelia Capitolina in prepovedali Judom dostop vanj, razen na obletnico porušenja templja, ko so smeli jokati ob zidu žalovanja.

Neuspeli Bar Kohebajev upor je torej Jude oropal še zadnjih sledov narodne samostojnosti. Vendar je Postava, ki so jo rod za rodom poučevali v shodnicah in šolah, pognala preveč korenin v Judih v Palestini in po svetu, da bi ji narodna tragedija prišla do živega. Učitelji so še naprej poučevali Postavo in rojakom vcepljali ljubezen do Boga, ki jim jo je dal.

Hadrijanova preganjanja so zdesetkala palestinske Jude, vendar se je položaj kmalu po njegovi smrti (leta 138) izboljšal. Njegov naslednik Antonin Pij je preklical veliko Hadrijanovih odlokov. Dejavnost farizejev se je spet poživila, tokrat v Galileji, ki so ji preganjanja najbolj

prizanesla. Nov akademski sinedrij so ustanovili v Uši pod vodstvom rabija Simeona ben Gamaliela, ki ga je cesar priznal za patriarha in kot takega za voditelja Judov. Akademski sinedrij v Galileji je dosegel svoj vrhunec v času Simeonovega sina in naslednika v patriarhatu Juda Kneza (135–217), imenovanega »Rabi«, učitelj v žlahtnem pomenu, glavnega urednika Mišne. Njegov patriarhat je trajal več kot 50 let v relativnem miru, ki je omogočal uspešno delovanje akademije.

RABINSKE ŠOLE

Zametki rabinskih šol segajo v čas babilonskega izgnanstva, ko se je bila judovska skupnost prisiljena reorganizirati. Živa verska jedra so se začela oblikovati v šolah, ki so se razvile ob shodnicah. Učeni in pobožni možje – pismouki, ki so se v zgodnji dobi judovstva imenovali *soferim* – so poučevali Postavo in njene odredbe prilagajali novim izzivom in potrebam časa. Te šole so postale »delavnice« ustnega izročila.

Glavni predmet v rabinskih šolah je bil *talmud torah*, učenje Postave. Rabini so vedeli, da je poznavanje Postave pogoj in temelj zdrave pobožnosti in da nevednež ne more biti pobožen (prim. *Izreki očetov*, 2,6). Ni jim šlo za znanje zaradi znanja, temveč za potrebno vednost »zaradi nebes«. Človek lahko vzljubi samo tisto, kar pozna. Tako so s poučevanje Postave svojim učencem vcepljali ljubezen do tega »daru iz nebes«.

Med glavnimi didaktičnimi metodami je bila metoda memoriranja, ki se je polagoma razvila v zamotano tehniko. Učenec si je moral zapomniti *ipsissima verba* učitelja in šole so poznale posebna mnemotehnična sredstva,

ki so olajševala pomnjenje. To je bilo zelo pomembno, saj je bilo v pobibličnem času prepovedano, da bi Postavo zapisovali.¹¹ Razlogi za to prepoved so bili različni: če bi bil namreč vsak učitelj zapisoval svojo zbirko norm in pravil, bi bilo to lahko nevarno za enotnost judovstva; poleg tega bi zapisana zbirka »okamenela« in tako oteževala nadaljnjo razširitev snovi.

Rabinske šole so se včasih med seboj precej razlikovale; vzrok teh razlik niso bili samo različne osebnosti in temperamenti, ampak še bolj različne metode in eksegetska načela, ki so jih uporabljali voditelji šol. Eden prvih znanih primerov za to sta Hilél in Šamáj, oba farizejske smeri, ki sta delovala v času Heroda Velikega. Hilel, ki je v Jeruzalem prišel iz Babilona, je bil pregovorno svet: potrpežljiv, prijazen in skromen. Šamaj, po rodu Jeruzalemčan, pa je bil strožji in bolj nepopustljiv. Pri razlaganju Postave se je Šamaj bolj držal dobesednega pomena, Hilel pa je imel svobodnejši pristop do načel biblične razlage, ki so jo uporabljali učenjaki pred njim. Za Hilela je bila značilna večja prožnost pri razlaganju Svetega pisma, kakor jo je dovoljeval Šamaj. Oba pa sta utemeljila preučevanje ustne postave neodvisno od svetopisemskega besedila. V času Heroda in njegovih naslednikov je prevladovala Šamajeva smer, ker je grozilo, da se bo rimski helenizem zažrl v judovstvo, po uničenju templja pa se je prebila samo Hilelova smer.

Hilel je postavil 7 hermenevtičnih pravil (hebr. *middot*) za svetopisemsko eksegezo (razlago), rabi Išmael ben Eliša jih je razširil na 13, pozneje pa so jih povečali celo na 32. Razlage svetopisemskih zapovedi, ki so bile obli-

¹¹ Sofia Cavalletti, *n. d.*, str. 13sl.

kovane po teh metodah, so imele svetopisemsko avtoriteto. Aplikacija teh pravil in nenehen razvoj meril in norm sta omogočala, da se je Postava prilagajala spreminjenim gospodarskim, družbenim in političnim razmeram, hkrati pa je to zelo povečevalo obseg ustne postave.

O tem, kdaj in v kakšni obliki in obsegu so bili deli ustnega izročila zapisani, ne vemo kaj dosti. Vendar utemeljeno sklepamo, da so kljub prvotni prepovedi posamezni pismouki zapisovali – vsaj za lastno uporabo – posamezne dele ali sklope ustne postave že kakih dvesto let pred padcem Jeruzalema.

V obdobju od padca Jeruzalema (70 po Kr.) do nastanka Mišne (konec 2. stol.) se rabinski učitelji imenujejo *tanaiti* (iz aram. glagola *tanah* »ponavljati, učiti«). Tanaiti so poleg jamnijske akademije osnovali še nekaj šol po Galileji (Uša, Seforis idr.), v katerih so poučevali Postavo ter dopolnjevali in urejali ustno izročilo po tedaj že ustaljenih pravilih. Najpomembnejši tanaiti so poleg že omenjenih Johanána ben Zakaja, Gamaliela II., Akiba in Juda Kneza še rabi Meir, Išmael, Juda ben Ilaj, Simeon ben Johaj in Jošúa ben Hananjá.

Tanaiti se delijo po rodovih. Prvi rod zajema obdobje od Jezusovega časa do 90 po Kr. (Johanan ben Zakaj), drugi rod od 90 – ok. 130 (Gamaliel II. in Akiba), tretji rod do 160 (Meir), četrti rod do 195 (Juda ben Ilaj), peti rod pa zastopajo Juda Knez in njegovi sodobniki.

MIDRAŠ: HALAKA IN HAGADA

Tanaiti – in rabini nasploh – niso bili ne filozofi ne teoretiki, ki bi ljubili abstrakcije, ampak so se trudili, da bi ljudi naučili živeti in ravnati v skladu s Postavo. Zato

so jo vneto preučevali, razlagali, osvetljevali in naobračali na vsakdanje življenje.

Po judovskem izročilu je bil najstarejši način prenašanja ustnega izročila s pomočjo midraša (iz hebr. glagola *daraš* »iskati, preiskovati, preučevati«). Midraš je razlaga Svetega pisma, ki hoče prodreti globoko v njegovo vsebino in potegniti iz njega kar največ pomenskih odtenkov. Pismouki so bili namreč prepričani, da je prav vsaka beseda Svetega pisma pomembna, da nobena ni zapisana naključno. Zato so pozorno in potrpežljivo iskali odmeve »vsake besede, ki prihaja iz Božjih ust« (Mt 4,4; prim. 5 Mz 8,3).

Učenci rabija Išmaela so Jeremijev izrek, da je Božja beseda »kakor kladivo, ki razbija skalo« (Jer 23,29), komentirali takole: »Kaj se zgodi, ko kladivo razbija skalo? Pršijo iskre. Skala je beseda, kladivo je učiteljevo delo; vsaka iskra pa je midraš.«

Midraške razlage so bile odgovor na zahteve konkretnega trenutka in okolja. Besedo midraš najdemo že v Svetem pismu (1 Krn 13,22; 24,27), ki se zdi, da včasih naravnost zahteva dodatno razlago, ker samo izpušča podrobnosti. V takih primerih Sveto pismo večkrat uporablja poved »kakor je Gospod ukazal Mojzesu«, kar kaže na obstoj podrobnejše zakonodaje. Po vrnitvi iz Babilona, so pismouki – z Ezro na čelu – začeli preučevati tradicionalno razlago pisane postave in jo naobračati na vsakdanje potrebe skupnosti (prim. Ezr 7,6.10–11). Uporabljali so midraško metodo, ki je še več stoletij za njimi ostajala »kraljica« judovskega duhovnega življenja.

Najstarejši midraši so delo tistih pismoukov, katerih izreki so ohranjeni v Mišni (traktat *Izreki očetov*). Večina midrašev je nastala na palestinskih tleh, v Babilonu je bila ta veja ustvarjalnosti manj rodovitna.

Obstajata dve vrsti midraša: midraš **halaka** in midraš **hagada**. Izraz halaka je izpeljan iz hebr. glagola *halak* »hoditi« in pomeni »pot«, po kateri je treba hoditi, se pravi zakonodajo, katere se je treba v življenju držati (prim. 2 Mz 18,20). Halaka je torej razlaga, pojasnjevanje, dopolnjevanje in konkretiziranje pravnih predpisov in odredb v Mojzesovi Postavi. Po tradicionalnem judovskem pojmovanju se halaka začne že z Mojzesom. Halaka se je razvijala po svojem lastnem ritmu in je v teku stoletij silno narasla. Prva halaška zbirka je nastala najbrž že pred porušenjem drugega templja.¹²

Drugi tip midraša, midraška hagada (iz hebr. glagola *nagad* »pripovedovati«), pa razlaga nepravne, pripovedne dele Svetega pisma, in sicer s pomočjo najrazličnejših literarnih zvrsti in oblik: basni, alegorij, prilik, legend, pridig in homilij, metafor in poosebljenj. Če halaka razlaga, *kaj* mora veren Jud storiti, pa hagada pove, *zakaj* mora to storiti. Hagada torej skuša motivirati človeka in ga spodbuditi k zvestemu spolnjevanju Postave. Noče le pripovedovati, ampak poučevati in dvigati.

Tako halaka kot hagada sta zasidrani v Svetem pismu s pomočjo midraških metod razlage, vendar vsaka uporablja svojo metodo in ima svoj namen.

Halaka si prizadeva prevesti ideal spolnjevanja Božje volje in njegove Postave v vse pore konkretnega življenja. Uporablja metode logičnega argumenta, analize in razmisleka o tradicionalnih običajih in normah, že dolgo uveljavljenih v šolah ali v splošni praksi. Rabinski aksiom je, da v Svetem pismu ni ničesar odveč. Vsak odtенок, vsaka beseda, celo vsaka črka osmišlja kako staro navado ali novo določbo, ali pa postavlja ograjo

¹² Prim. Kurt Wilhelm, *n. d.*, str. 12.

okoli svete dediščine, da jo zavaruje pred malomarno ali nevedno kršitvijo.

Hagadske pripovedi pa imajo namen, da človekovo vero in pobožnost usmerjajo k Bogu. »Bi rad spoznal svojega Stvarnika?« vprašujejo rabini; »potem se loti preučevanja hagade – in naučil se boš, kako ga lahko spoznaš in hodiš po njegovih potih« (*Sifre, Ekeb*).¹³

Čeprav so korenine hagade zelo stare, se je njen razcvet začel po mišnjski dobi in se nadaljeval vse do 12. in 13. stol. po Kr. Najobsežnejši midraš je *Midraš Raba*, ki razlaga Pentatevh in »petere zvitke« (Ruto, Visoko pesem, Žalostinke, Pridigarja in Estero). Vsebuje predvsem hagado, razen midraša k 4 Mz, v katerem je okoli ene tretjine halake. Nastajal je v Palestini v različnih obdobjih. Najstarejša dela sta midraš k 1 Mz in k 3 Mz, najmlajša (12. stol.) pa midraša k 2 Mz in k 4 Mz. Veliko midraškega gradiva so zbrali in redigirali šele v potalmudskem času, kar otežuje zanesljivo presojo, iz katerega časa viri izhajajo. Datiranje gradiva je pogosto negotovo in določene rabinske izjave je treba jemati s precejšnjo zadržanostjo.¹⁴

V judovsko–krščanskih polemikah so krščanski teologi pogosto poskušali judovstvo dogmatično opredeljevati po določenih hagadskih izjavah. Da bi se temu izognila, je judovska apologetika poudarjala, da ima normativno, obvezujočo avtoriteto samo halaka. To je vodilo k razvrednotenju hagade in še okrepilo vtis »legalističnega« judovstva. V resnici pa sta bili hagada in halaka povezani kakor duša in telo, vedno sta bili samo »dva obraza enega

13 Prim. R. J. Zwi Werblowsky in Geoffrey Wigoder, *The Encyclopedia of the Jewish Religion*, New York–Chicago–San Francisco 1965, str. 374.

14 Prim. Johann Maier, n. d., str. 125.

in istega bistva« (pesnik Hajim Nahman Bialik) – judovske vernosti. Povezani sta tako nerazdružno »kakor volja in dejanje, kakor misel in beseda, kakor cvet in sad«. Tudi v talmudskem slovstvu hagada in halaka nista strogo ločeni.¹⁵

MIŠNAJSKA METODA

Midraška metoda razlage in poučevanja ustne postave je torej izhajala iz Svetega pisma in se opirala nanj. Bila je čudovito sredstvo za prenašanje ustnih nauk, ki so bili neposredno ali vsaj posredno zakoreninjeni v pisani postavi. Ta najstarejša metoda poučevanje pa ni bila edina v judovstvu. V začetku tanaitske dobe se ji je pridružila nova metoda – **mišna** (iz hebr. glagola *šanah* »ponavljati«). Tako se je imenovala zato, ker se je učna vsebina, posredovana brez pisnega vira, lahko zasidrala v spominu le s pomočjo ponavljanja.

Po mišnajski metodi so ustno postavo poučevali neodvisno od svetopisemske podlage. K tej metodi sistematiziranja gradiva so se morali zateči, ko je obseg predpisov, navad in običajev, ki niso bili sankcionirani v Svetem pismu, čezmerno narastel.

Z vzponom saducejev, ki niso le zanikali obveznosti ustne postave, ampak so svetopisemsko besedilo v njegovem dobesednem pomenu postavljali v nasprotje z razlagami, ki so jih širili farizeji, ni kaj dosti pomagalo, če so se ti sklicevali na pisano besedilo v podporo ustnih izročil. Treba je bilo zgraditi določen sistem smernic, ki so veljale za obvezujoče zaradi avtoritete besedila, na podlagi katerega so nastale. Tako so ob koncu 1. stol.

¹⁵ *Prav tam*, str. 126.

začeli dajati prednost mišnajski metodi pred midraško, in to celo v povezavi s halaškimi nauki, ki so bili izpeljani neposredno iz Svetega pisma. Rabine, ki so se specializirali v poučevanju te metode, so imenovali tanaite, z besedo torej, ki izhaja iz aram. korena *tanah*, ki pomeni isto kot hebrejski *šanah* (mišna!).

Mišnajska metoda pa midraške vendarle ni povsem izrinila. Midraš je ohranil ne le vse področje hagade, temveč je obdržal tudi precejšen vpliv na področju halake, tako da sta tukaj obe metodi obstajali druga ob drugi.¹⁶

MIŠNA

Ustno izročilo, ki so ga prenašali s pomočjo midraške in mišnajske metode, je bilo dolga stoletja prepovedano zapisovati med drugim tudi iz strahu, da se ne bi pomešalo s pisano postavo. Do časa, ko je bil drugi tempelj uničen, pa so nakopičena izročila, ki so se nabirala po rabinskih šolah od Ezrovega časa dalje, tako narasla, da je odpovedal tudi najboljši spomin. Tem manj je mogel spomin rabiti kot zanesljiv vodnik v letih hudih nemirov in političnih vstaj, ko je bilo toliko pismoukov pobitih ali pa so zbežali. Ker ni bilo pisnih dokumentov, so naraščala tudi nasprotujoča si izročila, kar je širilo negotovost v versko in pravno prakso. Razlike so bile, kot smo videli, tudi v raznih šolah (Hilel in Šamaj) in te razlike v temeljnih zakonih in njihovi podrobni aplikaciji so še večale negotovost in jo razširjale na celotno versko-pravno življenje.

16 Prim. Isidore Epstein, *n. d.*, str. 114–115.

S takšnim položajem se je moral soočiti jamnijski sinedrij. Ena prvih nalog, ki si jih je zadal, je bila odprava očitnih razlik v verskih nazorih. Vsak problem in neso-glasje so reševali na podlagi Svetega pisma, priznanega izročila ali pa razumskega razmisleka. Druga naloga je bila ohranitev korpusa tradicionalnih zakonov in nauk. Veljavna izročila so začeli zbirati in redigirati učenci Johanána ben Zakaja. Jamnijska šola je spodbudila de-javnost še drugih šol, ki so jih ustanavljali po vsej deželi.

Najuglednejši tanait je bil rabi Akiba (50–135 po Kr.), s katerim se je začela prava sistemizacija vsebin tradicio-nalne ustne postave. Prvi je halaške nauke razvrstil po vsebini z razdelki in podrazdelki. Njegovo delo je nada-ljeval zlasti rabi Meir (ok. 110–175).

V Jamniji je bil tudi dokončno določen svetopisemski kánon, ki se je začel oblikovati že stoletja pred babilon-skim izgnanstvom. Vanj so sprejeli Visoko pesem, Pridi-garja in Estero. Jamnijska akademija je tudi določila, katero od svetopisemskih besedil, ki so bila tedaj v ob-toku – kakor lepo osvetlujejo mrtvomorski rokopisi –, velja za avtoritativno. Da bi podprla to besedilo, sta rabi Akiba in rabi Jošúa ben Hananjá naročila prozelitu (spre-obrnjencu v judovstvo) Akvilu iz Sinopa v Pontu, naj ga povsem dobesedno prevede v grščino za grško govoreče Jude, ki so se prej zanašali na različne verzije Septuaginte, ki so se razhajale z besedilom, ki je zdaj postalo uradno.

Drugemu in tretjemu rodu tanaitov gre torej zasluga, da so v bistvenih potezah formulirali in sistemizirali ustno postavo, kakor bo zapisana v Mišni. Rabiju Akibi in Meiru so sledili še drugi kompilatorji in sestavljavci podobnih del. Izročila so se sicer pogosto razhajala, a dokler je obstajal osrednji akademski sinedrij, to ni bilo usodno, saj je razhajanja lahko sproti odpravljal.

Okrog leta 200 po Kr., v peti generaciji tanaitov, je končno dozorel čas, da so Judje dobili standardno knjižno delo za preučevanje ustne postave – Mišno. Delo si je kmalu pridobilo nesporno veljavo in postalo nepogrešljiv zakonik in priročnik v rabinskih šolah tako v Palestini kot v Babiloniji.

Redakcija Mišne je delo rabija Juda Kneza – »Juda Svetega«, kakor so ga tudi imenovali. Rojen je bil leta 135 (menda na dan, ko je bil umorjen rabi Akiba), bil je Hilelov potomec. Njegovi učitelji so bili rabi Juda ben Ilaj, čigar mnenja so v Mišni navedena najpogosteje, Simeon ben Johaj, Eleazar ben Šamúa, Natán Babilonec in Jakob ben Koršaj. Za svojim očetom Simeonom ben Gamalielom II. je leta 165 postal patriarh. Kot tak je najprej bival v Bet Šearimu v Galileji, zadnjih 17 let pa je preživel v Seforisu v Galileji. Tukaj je tudi redigiral Mišno.

Mišna je sad vsaj 400–letne judovske verske in kulturne dejavnosti. Predmet te dejavnosti je bilo preučevanje, ohranjanje in dopolnjevanje oziroma nenehno posodabljanje Postave, zapisanega Božjega razodetja.

Če naredimo primerjavo s krščanstvom, ki skupno z judovstvom priznava Staro zavezo, lahko rečemo, da je Mišna za jude to, kar je za kristjane Evangelij. Talmud – kot bomo videli – pa je za jude to, kar je za kristjane Nova zaveza. Kakor Nova zaveza pomeni prehod v krščanstvo, tako Mišna določno označuje prehod v judovstvo.

Zasluga Mišne rabija Juda je, da hkrati podaja avtoritativno normo in ohranja prožnost Postave. To je Juda dosegel s tem, da je Mišno oblikoval kot zakonik in kot povzetek različnih mnenj in pogledov. Kot zakonik Mišna navaja standardno zakonodajo, kakor so jo določale bodisi prejšnje akademije ali sama Rabijeva akademija. Kot povzetek mnenj pa vključuje vse, kar je bilo dovolj

tehtno, da je prišlo v izbor. Tako je Judova Mišna prispevala k standardizaciji ustne postave, hkrati pa puščala dovolj prostora za nadaljnje raziskovanje in preučevanje.

Po izročilu je Rabi vključil v Mišno 13 zbirk halak različnih generacij. Glavni vir mu je bila halaška zbirka rabija Meira, ki se v celoti sklada z »mišno« rabija Akibe. Svojega gradiva ni prevzel po strogo uniformiranem obrazcu; kolikor mogoče se je držal načela, da je izročilo treba ponavljati dobesedno. Njegovo delo je kompilacija ustne postave, kakor so jo poučevali v številnih rabinskih šolah njegovega časa. Rabi Juda je sprejel vse, kar se mu je v že obstoječih zbirkah zdelo vredno, da se ohrani. Obdržal je celo razhajanje mnenj (npr. med Hilelom in Šamajem). Veliko teh nasprotujočih si pogledov je pustil takšne, kot so bili izročeni, ne da bi poskušal razsojati med njimi.

Ugled Juda Patriarha v judovski skupnosti, njegova strokovnost na področju tradicionalne postave in skromnost, s katero je izpolnil nalogo, da je v skrbno načrtovano zgradbo povezal vse bistvene prvine najrazličnejših halaških zbirk svojih prednikov, so njegovi Mišni hitro prinesli vesplošno priznanje kot najbolj popolnemu in uravnoteženemu zborniku ustne postave. Nadomestila je vse druge in postala najvišja avtoriteta v pravnih odločitvah.

Pomen Mišne za judovstvo je izjemen. Že kmalu po njenem nastanku jo je rabi Jošúa ben Levi (1. pol. 3. stol.) označil za »železni steber Postave«¹⁷, neki malo poznejši rabin pa je dejal, da je preučevanje Mišne enako zaslužno kakor opravljanje daritev. Mišna ni in noče biti dokončna avtoritativna zbirka verovanj in navad judovstva, saj kaj takega ni v naravi judovstva. »Postava«, ki je edina judovski

¹⁷ *Leviticus Rabbah*, 21,4.

nauk, je zraščena z načelom razvijanja, ki se oklepa temeljev, položenih v Mojzesovi postavodaji, ne prenese pa dogmatične definicije ali ustaljenih oblik verovanja. Kljub temu pa je Mišna za Sinajem najpomembnejši mejnik v zgodovini judovstva.

VSEBINA MIŠNE

Judova Mišna je torej reprezentativen in uraden izbor ustnega izročila, ustne postave. Razdeljena je na 6 glavnih razdelkov ali »redov« (hebr. *sedarim*), ki se spet delijo v 63 traktatov ali »besedil« (hebr. *massekot*), ta pa na poglavja (hebr. *perašim*) in člene (hebr. *mišnajot*). Takšno razporeditev je najbrž zasnoval že rabi Akiba. »Redovi« so naslednji:

1. *Zera'im* (semena, setve) obravnava predpise, ki se tičejo poljedestva, pravic revnih, duhovnikov in levitov. Prvi traktat v tem razdelku, *Berakot* (Blagoslovi), smiselno uvaja v te zakone, saj je njihovo zvesto spolnjevanje odvisno od vere, ki se hrani z molitvijo in bogoslužjem. Vsebuje 11 traktatov.

2. *Mo'ed* (prazniki) govori o predpisih glede sobote, praznikov in posta, pa tudi o pravilih za določanje judovskega koledarja (ki je bilo v pristojnosti sinedrija). Razdeljen je na 12 traktatov.

3. *Našim* (ženske) obravnava določbe glede poroke in razporoke in druge uredbe glede odnosov med možem in ženo ter med spoloma na splošno. Vsebuje 7 traktatov.

4. *Nezikin* (škode) govori o judovskem civilnem in kazenskem pravu in tozadevni proceduri. V ta oddelek je smiselno vključen traktat *Izreki očetov* – zbirka etičnih maksim ali vodil, ki morajo usmerjati ravnanje tako sodnika kakor sojenega, učitelja in učenca, skratka sle-

hernega človeka v vseh njegovih odnosih: družbenih, družinskih, gospodarskih in političnih. Ta »red« sestavlja 10 traktatov.

5. *Kodašim* (svete stvari) je posvečen urejanju daritvenega kulta, tempeljskega bogoslužja in vsega, kar je povezano s templjem. Določa pa tudi dolžnosti in opravila duhovnikov. Vsebuje 11 traktatov.

6. *Tobarót* (očiščevanja) obravnava zakone, ki se tičejo obredne čistosti in nečistosti glede stvari in ljudi. Razdeljen je na 12 traktatov.¹⁸

Mišna tako pokriva zakonodajo celotnega Pentatevha. Črka pisane postave se vseskozi predpostavlja, pozornost skoraj izključno velja pravilom judovske prakse, ki se včasih zdijo samo logična razlaga, razširitev ali aplikacija pisane postave, včasih pa se zdi, da so neodvisna od nje. Ta praktična pravila, »izročila starih«, so bistvena in značilna prvina v Mišni. V njej pa je vendarle še ena prvina, ki včasih zadobi obliko logičnega argumenta, včasih pa obliko svetopisemske eksegeze, ki skuša izpeljati avtoriteto za kak dejanski običaj iz svetopisemskih zakonov, čeprav se na prvi pogled zdi, da običaj nima podpore v Svetem pismu.

Čeprav je bila Mišna sestavljena konec 2. stol. po Kr., so v njej prisotne najrazličnejše faze zakonodaje in verske prakse, ki so že dobro stoletje prej izgubile svoj praktični pomen. Leto 70 je pomenilo propad duhovništva in tempeljskega bogoslužja, ki je bilo dotlej središče judovskega narodnega in verskega življenja. In vendar Mišna podrobno obravnava tempeljsko bogočastje in živo slika judovsko versko in svetno življenje, kakor da bi narod še

18 Več o vsebini Mišne v: Eugen Verber, *Talmud*, Beograd 1990, str. 52–64.

19 Prim. Herbert Danby, *The Mishna*, Oxford University Press, bl., str. XIV.

zmeraj užival privilegije, ki jih je izgubil že več rodov prej. Prav v tem je glavna vrednost Mišne, obenem pa tudi glavni problem v njenem preučevanju.¹⁹

Zelo težko se je odločiti, kakšno zgodovinsko vrednost naj pripišemo kakemu izročilu, zabeleženem v Mišni. Časovni odmik, ki je utegnil zatemniti ali popačiti spomine na tako različne čase; politične vstaje, spremembe in zmede, ki sta jih povzročila dva upora in dve rimski zasedbi; merila, ki so bila uveljavljena v farizejski stranki (katere mnenja beleži Mišna) in ki jih saduceji²⁰ (katerih merila so v glavnem prevladovala v stoletju pred uničenjem templja) niso priznavali – vsi ti dejavniki morajo biti ustrezno upoštevani pri ocenjevanju izjav v Mišni. Poleg tega je v Mišni veliko takega, kar se giblje v ozračju akademskega razpravljanja zaradi razpravljanja in česar namen najbrž ni bil poročanje o dejanski zgodovinski praksi: tisto, kar je bilo idealno resnično, je v očeh razpravljavcev veljalo več kakor tisto, kar je bilo morda dejanska, vendar zgrešena praksa.

Po drugi strani pa ta akademska težnja, ki jo včasih kaže Mišna, in njeno čisto farizejsko gledanje ne moreta povsem diskreditirati podobe polnejšega judovskega življenja v času pred padcem Jeruzalema. Farizejska načela so se izkazala kot dovolj močna, da so preživela narodne pretrese, medtem ko so drugi tokovi judovskega življenja morali usahnuti. Čeprav nenavadne literarne metode Mišne včasih dajejo vtis, da ideal in teoretično ravnanje rabini izvajajo iz akademskih razlag in aplikacij Svetega pisma, je marsikdaj res prav nasprotno: iskali so ravno

²⁰ V Mišni so saduceji predstavljeni kot nepomembna ločina, ki je bila na slabem glasu in celo krivoverska.

²¹ Prim. Herbert Danby, *n. d.*, str. XV.

svetopisemsko utemeljitev, ki naj upraviči že dolgo uveljavljeno prakso, katere Sveto pismo ne ukazuje ali dovoljuje izrecno.²¹

V Mišni ni sledu o tem, da bi hotela reformirati judovsko versko in obredno prakso. Nasprotno, Mišna izpričuje velikansko spoštovanje do črke izročila, ki tenkovestno vztraja pri besedni točnosti.

Približno polovica Mišne nima več nobenega praktičnega pomena za sedanjo versko prakso judovstva in ga ni imela niti tedaj, ko je nastala. Vendar to ni nikoli zmanjševalo njene vrednosti v judovskih očeh: to »nedosegljivo« polovico so Judje v izgnanstvu preučevali enako natančno kakor predpise glede hrane ali glede sobote in praznikov.

Vsebina Mišne utegne osupniti modernega bralca. Marsikaj v njej se ne sklada z vnaprejšnjimi predstavami o tem, kakšna naj bo »sveta knjiga«. Večinoma se ukvarja s široko paleto snovi – od poljedelstva, prava, družine, trgovine do fiziologije –, ki ne gre prav v račun modernim predstavam o njih, in četrтина knjige je posvečena »nečistosti«, ki je preučevana in opredeljena do zadnjih podrobnosti. Vendar so vsa ta področja vključena tudi v Sveto pismo in so del navdihnjene Božje besede. Tudi navidezne drobnarije so del spolnjevanja Božjega načrta. Ker so Izraelovi učitelji sprejemali pisano postavo kot Božjo voljo glede Izraela, niso imeli pravice, določati relativnega pomena tega ali onega predpisa. Zato ustna postava enako pobožno ohranja običaje in odločitve, ki izvirajo iz »najlažjih«, kakor tiste, ki izhajajo iz »najtežjih«²² zapovedi Postave, ki je bila Izraelu razodeta na Sinajski gori.

22 Prim. *Izreki očetov*, 2,1.

ZNAČILNOSTI MIŠNE

Kar smo povedali o predhodnicah Mišne, pojasni nekatere posebnosti v njeni metodi. Da je urednik Mišne zavestno imel pred očmi sistematično predstavitev njene vsebine, je več kot očitno: če mu včasih to ne uspe, je za to kriva narava snovi.

Za modernega človeka bi bila nemara najprikladnejša metoda predstavitve ustne postave, če bi po navedbi svetopisemske podlage (če ta obstaja) podali splošna načela, ki jih je praksa stoletij izdelala v aplikaciji bibličnega zakona na konkretno življenje, potem pa navedli posamezne primere, ki spadajo pod splošna načela, in primere, glede katerih je dvomljivo, ali je ta splošna načela mogoče aplicirati nanje. Dejansko pa Mišna posveča večino prostora problemom, ki izhajajo iz posebnih primerov (»kazusov« – kazuistika!), medtem ko splošna načela le tiho predpostavlja ali navaja naključno in nesistematično. Pogosto bolj upošteva drugotna kakor temeljna načela. Kar zadeva svetopisemsko podlago, je za mišnajo metodo poučevanja halak značilno, da se jih ponavlja neodvisno od takšne svetopisemske sankcije, kakršno bi lahko pričakovali zanje; to pravilo v Mišni prevladuje. Vendar je Mišna ohranila številne sledi starejše midraške metode, ki tradicionalne zakone poučuje s pomočjo aktualnega, »dnevnega« komentarja bibličnega besedila.

Mišna ohranja tudi vrsto sledi tistih prvotnejših načinov razvrščanja halak, ki so jih privzeli, potem ko so opustili midraško metodo. Ti načini naj bi pomagali spominu s tem, da so povezovali pravila (najsij še tako različna po predmetu), ki so imela kako skupno prvine,

npr. pravila, ki so imela kakšno skupno številčno potezo. Te skupine raznorodnih pravil so v Mišni tako pogoste, da so postale ena njenih značilnosti.

Za pomanjkanje enotnosti je včasih krivo to, da je Rabi sprejel v svojo Mišno nekatere traktate, ki so jih že skoraj povsem izoblikovali prejšnji učitelji. Tako npr. vse kaže, da so traktati *Šoma*, *Tamid*, *Middot* in *Kinnim* nastali že skoraj sto let prej.

Takšne nepravilnosti pa ne motijo preveč enotnosti načrta dela in z redkimi izjemami ne vplivajo na njegov glavni namen, ki je bil: končati zmedo, ki je naraščala okoli že kar neobvladljivega korpusa ustne postave, pa tudi zaradi mnoštva šol, učiteljev in sistemov. Po Rabi-jevem sistemu vsa pravila, ki so nanizana v Mišni brez omembe modreca ali učitelja, ki jih je izročil, veljajo za nesporna in avtoritativna. Če je bilo kako pravilo sporno, navaja Rabi tudi ime modrecev, ki so o njem razpravljali. Tako so omenjena razhajanja med Hilelom in Šamajem, med rabijem Akibo in njegovimi sodobniki (npr. rabijem Tarfonom), med samim rabijem Judo in rabijem Nehe-mijem (ok. 170 po Kr.). Včasih takšni nasprotni pogledi niso komentirani, pogosteje pa je navedeno pravilo, ki reši problem.²³

JEZIK IN SLOG

Jezik v Mišni je čista hebrejščina, vendar ne klasična, saj se v besedišču in skladnji, v precej manjši meri pa tudi v oblikoslovju razlikuje od literarnega jezika, kakršnega najdemo še v najmlajših delih hebrejskega Svetega pisma. Grške, latinske in aramejske prvine v njenem besedišču

23 Prim. Herbert Danby, *n. d.*, XXIV-XXVI.

so posledica kulturnega vpliva, s katerim so Judje prišli v stik. Aramejščina je popolnoma ali skoraj popolnoma nadomestila hebrejščino kot jezik palestinskih Judov; kopica grških in nekaj latinskih besed je vdrlo v jezik, zlasti za poimenovanje tujih potrebščin, orodij in ustanov, ki so jih Judje sprejeli v časih helenističnega in rimskega gospostva. V skladnji in izraznih oblikah se je hebrejščina v Mišni zelo poenostavila, deloma pod vplivom aramejščine, najbrž pa predvsem zaradi prizadevanj samih učiteljev ustne postave, ki so jemali pogovorno hebrejščino za svoj temelj in tako izoblikovali slog, ki je bil najprimernejši kot sredstvo za zgoščeno in strokovno natančno definicijo in pouk.

Slogovno vpliva Mišna suhoparno in precizno, kakor pristoji zbirki zakonov. Vstavljanje nasprotujočih si pravil tega ali onega modreca pa vendarle prinaša precejšnjo razgibanost. Sklicevanja na Sveto pismo in na logični argument, ki je včasih izredno izdelan, mestoma pa tudi navajanje raznih dogodkov in anekdot slog še poživi. Takšna slogovna pestrost je naravna posledica pestrosti virov, ki jih je Rabi uporabljal.

OD MIŠNE DO TALMUDA

ZGODOVINSKI OKVIR

Rabi Juda je umrl leta 217. Z njegovo smrtjo je po besedah nekega starega vira »slava odšla iz Izraela«, po besedah nekega drugega pa »so se stiske silno pomnožile«. V rimskem cesarstvu je namreč dinastiji Sevêrov, ki je bila Judom naklonjena (patriarh, sinedrij!), sledilo petdesetletno obdobje notranjih nemirov in zunanjih

napadov (235–284). Vse to se je odslikavalo tudi v Palestini. Vrstile so se nadloge in preizkušnje: preganjanja, visoki davki, gospodarske težave, slabe letine, epidemije in življenje v domovini je postajalo za Jude čedalje težje. Številne šole so morali zapreti in Palestina je morala vse bolj prepuščati prvenstvo Babiloniji, ki je tako postajala kulturno središče judovstva.

Ko je leta 219 prišel tja Aba Arika (175–247), ki je bil Judov učenec, je nastala slovita šola v Suri, v kateri je Aba Arika poučeval Mišno svojega učitelja. Na tisoče učencev se je zbiralo v njegovi šoli in njegov ugled se je tako povečal, da so ga začeli imenovati Rab – »učitelj« v žlahtnem pomenu besede. V istem času je Samuel (180–254) ustanovil podobno šolo v Nehardeji, ki je tekmovala s šolo v Suri. Tudi Samuel je bil Judov učenec in je veljal za vodilnega strokovnjaka v civilnem pravu. Zelo znan je njegov izrek *dina de-malkuta dina* (državno pravo je zakon), ki je imel velikanski vpliv na razvoj judovskega civilnega prava. Malo pozneje, ko je leta 259 Nehardejo porušil Odenat, je Juda ben Ezekiel (u. 299) ustanovil tretjo šolo v sosednji Pumbediti. Eden njenih najbolj znanih učiteljev je bil Rabah bar Nahmani (u. 330). Te tri šole so sodelovale med seboj in s šolami, ki so preostale v Palestini, pri ohranjanju in razvijanju izročil judovske učenosti.²⁴ Ko je bila šola v Pumbediti začasno zaprta, so se študentje zbirali okrog Rabaha bar Josefa bar Hamaja v Mahozi ob Tigrisu. Malo kasneje je rab Papa bar Hanan (u. 375) ustanovil šolo v Narešu blizu Sure, po njegovi smrti pa je akademija v Suri spet prevzela prvenstvo z rabom (*rab* je aram. oblika za hebr. *rabi*) Ašijem (u. 427), ki po izročilu velja za redaktorja Talmuda. Šolo je vodil dobrih 50 let.

24 Prim. I. Epstein, *n. d.*, str. 124.

V Palestini pa je že v času Judovega sina Gamaliela III. in vnuka Juda II. prišlo do razdora med patriarhatom in sinedrijem. Patriarh (*nasi*) ni bil več avtomatično predsednik sinedrija, njegova funkcija je bila čedalje bolj omejena le na politično področje. Sinedrij pa je še naprej deloval na verskem in pravnem področju. Sedež patriarha je bil še precej časa v Seforisu, sinedrij pa se je preselil v Tiberijo, kjer je okoli leta 250 ustanovil svojo šolo Johanán ben Napaha, najbrž zaradi nesoglasij z nasijem v Seforisu (ta nesoglasja so se v naslednjih desetletjih še povečevala). Čeprav sam nikoli ni bil v Babilonu, so se v njegovem času okrepile vezi med njegovo šolo in babilonskimi središči. Po talmudskem izročilu jim je pošiljal svoje odgovore (responze) in s tem začel dolgo zgodovino pisnih izmenjavanj in razlag določenih spornih ali nejasnih mest.

Proti koncu 3. stol. (Dioklecijanov čas) se je začelo krepiti krščanstvo, ki je iz prepovedane in preganjane vere začelo postajati državna vera (Konstantin Veliki, leta 313). V perzijsko-rimskih vojnah sredi 4. stol. Judje niso sodelovali, čeprav so nekateri rabini upali, da jih bodo Parti in za njimi Perzijci osvobodili osovraženih Rimljanov. Splošna gospodarska kriza je še zaostrovala socialne napetosti, s tem pa so spet vzniknile revolucionarno-mesijanske težnje. Vpad Partov in prihod Mesija je bil tedaj za mnoge eno in isto. Leta 351 je prišlo v Palestini do vstaje proti nasilnemu cesarju Galu, vendar so Rimljani upor zatrli.

Z začetkom krščanskih vladarjev, zlasti po letu 381, je med Judi rasla zavest, da živijo v času »mesijanskega vetja«. Kristjani so se naseljevali v »Sveti deželi«, omejevali pravice Judov in misijonarsko pritiskali nanje. Nejudovsko prebivalstvo je hitro naraščalo in Judje so postajali

manjšina. Pod Teodozijem II. (408–450) se je položaj Judov še poslabšal. Sinedrij, ki se je čedalje težje sestajal, se je decentraliziral in razšel. Tudi patriarh je izgubljal svojo moč, dokler ni Teodozij II. (421) tega ostanka judovske oblasti ukinil. Vendar so bili pravi nosilci avtoritete tedaj že voditelji akademij v Seforisu, Cezareji in Tiberiji. V teh političnih razmerah je seveda posebno trpel pouk. Zunanje stiske so spet ogrozile kontinuiteto ustnega izročila, zato so bili v tem času spet prisiljeni, izročeno halaško gradivo zapisati: žal precej na hitro in zato nepopolno. Tako je nastala prva, palestinska verzija Talmuda.

Več sreče so imeli Judje v Babiloniji. Ti so že ob koncu 2. stol. imeli pod perzijsko vladavino svojega vrhovnega poglavarja – eksilarha (aram. *reš galuta*), torej poglavarja diaspore. Uživali so večjo avtonomijo kakor Judje v domovini. Posebno ugoden položaj so imeli v času kralja Šapura I., njegovi nasledniki pa so bili Judom manj naklonjeni. Po Bar Kohebajevem uporu so begunci iz Palestine na babilonskih tleh ustanavljali prve šole in začelo se je poučevanje in razpravljanje o ustnem in pisanem izročilu. Učenci rabija Akibe so se zatekli v Nisibis na severu dežele, Išmaelovi pa v Huzal. Po prihodu Aba Arike v 1. pol. 3. stol. se je začelo preučevanje Mišne. Voditelji velikih šol (v Nehardeji, Suri, Pumbediti in Mahozi) so postajali prave verske avtoritete. Eksilarh je bil namreč že poprej bolj politični predstavnik. Gospodarsko–politična stabilnost je šolam (*ješivot*) zagotavljala sorazmerno zavarovanost v času, ko so bile šole v Palestini pod čedalje hujšim zunanjim in versko–političnim pritiskom bizantinskih vladarjev. Tako so babilonske akademije kmalu prekosile palestinske, in sicer v deloma zavestnem tekmovanju.

Posebnost babilonskih akademij so bila javna »zasedanja« dvakrat letno (februar-marec in avgust-september), znana pod imenom *Kallah* (hebr. »nevesta«: Postavo so – pomenljivo – primerjali z nevesto), ki so privabljala številne učenjake od blizu in daleč.

Proti koncu 5. stol. pa je tudi babilonske šole zajel val verskih preganjanj s strani sasanidskega vladarja Jezdegerda (438–457) in njegovega drugega naslednika Firuza (459–486), tako da se je tudi tu pojavila potreba, da se novo gradivo, ki je nastalo na podlagi preučevanja Mišne, zapiše. Tako nastali babilonski Talmud je v naslednjih stoletjih skoraj povsem izpodrinil palestinskega.²⁵

BARAJTA, TOSEFTA, GEMARA

Temeljno besedilo preučevanja in raziskovanja v palestinskih in babilonskih šolah je na začetku 3. stol. postala Mišna rabija Juda. Učitelji, ki so se v tem obdobju imenovali *amoraim* (iz hebr./aram. glagola *'amar* »govoriti«), so Mišno predelovali besedo za besedo, razlagali njeno vsebino, razpravljali o njenem pomenu in skušali uskladiti njena nasprotja in povezati njene nauke s Svetim pismom.

Vendar je bil to samo del njihove dejavnosti. Mišna je vsebovala le manjši kos pravnega gradiva, ki so ga preučevali na palestinskih akademijah. Obstajalo je veliko dodatnih zbirk mlajših sodobnikov rabija Juda, kot sta bila Bar Kapara in rabi Josef bar Hija (u. 333), ki sta ohranila nauke, ki jih Rabi iz tega ali onega razloga ni vključil v Mišno. Amoraji so bili prepričani, da je tudi to »zunanje« gradivo, t. i. barajta (aram. *barajta* »zunanji«, hebr. *mišna bicon*a), pomembno za preučevanje izvora in

25 Prim. Johann Maier, *n. d.*, str. 98-104.

razvoja ustne postave. Z izrazom »zunanji« se v hebrejščini in aramejščini označujejo tisti nauki in knjige, ki so bili izločeni iz uradnega izbora in so torej »zunajkanonski«. V razmerju do svetopisemskega kánona Judje te spise imenujejo »zunanje knjige« (*sefarim hiconim*), ki veljajo za apokrifne. Ne gre za kakšne »idejno« neustrezne zbirke, ampak preprosto za spise, ki niso prišli v izbor, ker so strokovnjaki presodili, da ne spadajo tja. Amoraji tudi niso prezrli ustnih izročil Akibove in Išmaelove šole, čeprav so bila včasih v nasprotju z uveljavljenimi mnenji. Vse to »zunanje«, v Mišni izpuščeno gradivo so zbirali in iz njega oblikovali zbirke, sestavljene po mišnjski metodi. Imenovali so jih *mišnajot gedolot* (»velike mišne«).

To »zunanje« gradivo je bilo dveh vrst: *halakot* (halake), ki jih je Rabi Juda izvrigel kot nepotrebne ali nepomembne ali celo kot nepristne; in drugič, halaško gradivo v obliki pojasnila, osvetlitve, svetopisemske razlage ali razprave, ki so se opirali na pravila, ki so bila v Mišni zabeležena brez komentarja. Zbirka iz pretežno tega drugega tipa barajte je ohranjena v t. i. Tosefti (aram. *tosefta* »dodatek, dopolnilo«). Po svoji ureditvi je podobna Mišni, saj ima istih 6 glavnih razdelkov in isto porazdelitev na traktate. Naj si jo je njen sestavljavec sprva zamislil kot samostojen priročnik tradicionalne postave ali pa je hotel, da bi bila le dopolnilo k Mišni: Tosefta je vsekakor velika avtoriteta za razlago Mišne, ker podaja podlago za razpravo, svetopisemsko eksegezo in ilustrativno pripoved, kar vse je sestavni del idejnega sveta, iz katerega je črpal Rabi.²⁶

Amoraji v Palestini in Babiloniji so preučevali ustno postavo v luči novih izzivov časa in spremenjenih razmer.

26 Prim. Herbert Danby, *n. d.*, XXVII.

Njihov študij in razlaga Mišne, Barajte in Tosefte sta se končno izkristalizirala v t. i. Gemaro (iz hebr. glagola *gamar* »dokončati, dovršiti«, ali iz aram. *gemara* »izročilo«, db. »memoriranje ustnih naukov«), Mišna in Gemara pa družno sestavljata Talmud (iz hebr. glagola *lamad* »učiti se, preučevati«; *talmud* je torej predvsem »nauk«, »pouk«). Talmud obstaja v dveh različicah: starejši je t. i. Palestinski ali Jeruzalemski Talmud, mlajši in obsežnejši pa je Babilonski Talmud. To skoraj brezbrežno »morje« sestoji iz okrog 2,5 milijona besed na skoraj 5900 straneh velikega formata in ima izjemno mesto v svetovnem slovstvu.

KAJ JE TOREJ TALMUD

Talmud, katerega prvi in bistveni del sestavlja Mišna, je najobsežnejša in najimenitnejša razlaga tega zbornika ustne postave in hkrati njegovo dopolnilo in posodobitev. Je sad naporov več rodov amorajev, ki so se vneto lotili razlaganja ustne postave, kakor jo je redigiral rabi Juda.

Kot tak je Talmud pretežno halaške narave, vendar je v njem tudi precej hagadskega gradiva. Med halaške razprave so namreč posejani takšni ali drugačni hagadski motivi. Hagadsko gradivo zajema celotno polje vere in nravnosti. Etična razmišljanja, homilije, apologije, modrostne maksime, metafizične spekulacije, zgodbe o zgodovinski in legendarni preteklosti Izraela, videnja njegove prihodnosti in vesoljnega mesijanskega odrešenja, pa tudi priložnostni izreki, ki pogosto kažejo globoke uvide v geometrijo, medicino, astronomijo, fiziologijo, botaniko in druge vede – to so sestavine talmudske hagade. Cilj, ki je vsepovsod pričujoč, je navdihovati, vzgajati,

dvigati in pospeševati tiste kvalitete srca in duha, ki ljudi nagibljejo k pravičnosti v ravnanju, ki jo predpisuje halaka.²⁷ Halaka in hagada se torej dopolnjujeta podobno kakor zapoved in evangelij. Hagadski del Talmuda je tudi današnjemu bralcu lažje dostopen in razumljiv.

Mišna, ki je jedro Talmuda, je stvarna inventarizacija judovske prakse, običajev in ustanov. Gemara pa prinaša razprave o njih, še druga mnenja, ugovore in odgovore, navaja svetopisemska besedila kot dokaz in pojasnilo ter zglede iz življenja in zgodovine. Gemara se včasih tudi oddalji od prvotne teme, največkrat tedaj, ko razpravljavec v želji, da bi zabeležil določeno mnenje, navaja pravilo kakega učitelja, ki ga je ta izrekel v kakšni drugi povezavi, in ga navaja v njegovi celoti. To kaže na spoštovanje do tistega učitelja – pa čeprav za ceno oddaljitve od predmeta.

Metodično vzeto je Talmud razlaga Svetega pisma. Ni nadomestek za Sveto pismo, ampak je priznanje njegove živosti in prilagodljivosti slehernemu trenutku. Ustvarjalci Talmuda so se imeli za razlagalce Svetega pisma, kakor so se imeli Jezusovi apostoli in možje iz Kumrana. Hebrejsko Sveto pismo zanje ni bilo le temelj pokorščine, ampak tudi vir vse modrosti. Tudi tedaj, ko Svetega pisma izrecno ne navajajo, je le-to v ozadju prisotno; svetopisemske besede ne dodajajo le za okras, ampak je vseskozi navzoča kot temeljna resničnost. Zato ni čudno, da v Talmudu najdemo začetke strokovnega preučevanja svetopisemskega besedila.

Talmud ne pozna sistematične teologije, zato tudi dogmatike v njem ne bomo našli. Sistematično teologijo v Talmudu nadomešča halaka in nobeno naključje ni, da

27 Prim. I. Epstein, *n. d.*, str. 125.

so spekulacije mojstrov iz Talmuda o poslednjih rečeh tesno povezane s konkretnimi zahtevami, ki se tikajo odnosa med človekom in Bogom. Učitelji, ki nastopajo v Talmudu, niso sestavili nobene »filozofije religije«, pač pa so se ukvarjali z vprašanji stvarjenja, razodetja in odrešenja.²⁸

JERUZALEMSKI TALMUD

To poimenovanje za Talmud, ki je nastal na palestinskih tleh, je sicer uveljavljeno, ni pa posrečeno, saj gradivo zanj ni ne nastajalo ne bilo zbrano in ne v celoti objavljeno v Jeruzalemu, ampak v akademijah v Seforisu, Cezareji in končno v Tiberiji. »Jeruzalemski« je tako lahko le »častni« naziv. Imenuje se tudi »Palestinski Talmud« ali »Talmud Zahoda« (iz babilonske perspektive).

Jeruzalemski Talmud je nastal ob koncu 4. ali v začetku 5. stol., potem ko so Gemaro – kakor nekoč Mišno – najprej ustno izročali več rodov. Po obsegu je nekako trikrat manjši od Babilonskega. Temelj zanj je postavil rabi Johanán ben Napaha (u. 279) oziroma njegova akademija v Tiberiji, ki je postala središče učenosti v Palestini in glavna »delavnica« Jeruzalemskega Talmuda.

V času po Konstantinu Velikem je Jeruzalem postajal prestolnica krščanstva. V teh, za Jude zelo neugodnih razmerah sestavljavci Jeruzalemskega Talmuda niso imeli ne časa ne potrebnega miru, da bi se lahko predali svojemu ustvarjalnemu delu. To dejstvo v marsičem

²⁸ Prim. Kurt Wilhelm, *n. d.*, str. 38. In vendar se v talmudskih spisih skrivajo uvidi, na katerih gradi sodobna judovska filozofija. Prim. v slovenščini : E. Lévinas, *Od sakralnega k svetemu*. Pet novih talmudskih predavanj, prev. A. Trunkelj & al., Ljubljana 1998.

razloži slabosti njihovega izdelka, njegovo nepopolnost in nedognanost njegovega besedila. Kljub vsem pomanjkljivostim pa Jeruzalemski Talmud ohranja neprecenljivo vrednost za preučevanje ustne postave, saj predstavlja halako v njeni neprekinjeni razvojni črti. Pomemben pa je tudi zaradi hagadskega gradiva, ki ponuja pravi rudnik informacij o notranjih in zunanjih odnosih palestinskih Judov in ima kot tak velikansko zgodovinsko vrednost.

Mišna, ki je podlaga razprav, ki sestavljajo Jeruzalemski Talmud, se včasih zelo razlikuje od Mišne, katero razlaga Gemara v Babilonskem Talmudu. Kaže, da Jeruzalemski Talmud vsebuje starejšo verzijo Judove Mišne. Presenetljivo je tudi, da amoraji Jeruzalemskega Talmuda svobodno in izrecno popravljajo besedilo Mišne, včasih tudi brez pravega razloga.

Jeruzalemski Talmud vsebuje Gemaro k štirim od šestih glavnih razdelkov: k *Zera'im*, *Mo'ed*, *Našim* in *Nezikin*. Gemara k razdelku *Nezikin* (eden od traktatov v njih so tudi *Izreki očetov*) je starejšega izvora in je nastala v Cezareji že sredi 4. stol., torej pol stoletja pred redakcijo preostalega dela.

Gemara v Jeruzalemskem Talmudu kaže bistvene razlike od tiste v Babilonskem Talmudu. Jeruzalemski Talmud ima Gemaro k vsem 11 traktatom prvega »reda« (*Zera'im*), ki obravnava vse poljedelske zakone, medtem ko jo ima Babilonski Talmud samo k prvemu. Babilonija pač ni »Sveta dežela«! Jeruzalemski Talmud ima v nasprotju z Babilonskim tudi Gemaro k traktatu *Šekalim* (»šekli«: dolžnost plačevanja tempeljskega davka!). Očitno je bilo upanje, da bodo lahko znova sezidali tempelj, v Palestini bolj živo kot v Babiloniji.

Tudi metoda preučevanja in analize Mišne se v Jeruzalemskem Talmudu znatno razlikuje od babilonske. V

Jeruzalemskem Talmudu je razpravljanje zgoščeno in natančno, pa tudi bolj logično argumentirano. V njem ni čutiti potrebe po pretiranem pojasnjevanju Mišne. Dejstvo, da je Jeruzalemski Talmud kompilacija naukov treh šol, se kaže v ponavljanjih, navzkrižjih in slabi povezanosti. V Jeruzalemskem Talmudu je samo ena šestina hagade, medtem ko jo je v Babilonskem ena tretjina. Razlog za to je dejstvo, da so v Palestini hagadsko gradivo zbirali v posebnih zbirkah, iz katerih so se razvili poznejši midraši (npr. že omenjeni *Midraš Raba*). Značilno je, da je v Jeruzalemskem Talmudu veliko manj govora o angelih in demonih kakor v Babilonskem Talmudu (perzijski vpliv!). Veliko se omenja tudi vražarstvo pa magija in astrologija.²⁹

Jeruzalemski Talmud je napisan v aramejščini, in sicer v njeni zahodni različici. V njem je veliko grških in nekaj latinskih sposojenk.

Spričo skrajno težkih razmer v Palestini v 5. stol. je pravi čudež, da preučevanje Postave ni tu povsem zamrlo. Do nastopa islama sta bila oba Talmuda avtoritativna vsak v svoji deželi. S širjenjem islama in ustanovitvijo kalifata v Bagdadu v 8. stol. pa so *geonim* (hebr. *gaon*, mn. *geonim* »odličnost, odličnik« – častni naziv za *saboraje*, naslednike babilonskih amorajev) dosegli, da se je Babilonski Talmud razširil po vsej Evropi. Študentje z vsega sveta so se zgrinjali v Babilonijo. Haj ben Šerira Gaon (u. 1038) je že odredil, da se sklepi Jeruzalemskega Talmuda, ki so v nasprotju z Babilonskim, ne smejo upoštevati. Po tem ukrepu je Jeruzalemski Talmud čedalje bolj izgubljal na veljavi.

29 Prim. *Encyclopaedia Judaica*, str. 772–775.

BABILONSKI TALMUD

Kot rečeno, je Babilonski Talmud veliko obsežnejši od Jeruzalemskega, in sicer zato, ker so babilonski amoraji (rabi) imeli dobro stoletje več časa za njegovo redakcijo in ker so živeli v ugodnejših razmerah za znanstveno delo.

Obdobje nastajanja Babilonskega Talmuda sega od časa Aba Arike in Samuela (1. pol. 3. stol.) prek raba Ašija (u. 427) do raba Rabine II. (u. 499). Čeprav za njegovega glavnega urednika velja rab Aši, je bil velik del Gemara formuliran in sistemiziran že pred njim. Iz samega Talmuda je razvidno, da je sestavljen iz več virov in da so ga oblikovale različne akademije, saj je v njem precej nasprotujočih si pogledov in ponavljanj. Po smrti raba Rabine so Talmud do srede 6. stol. – predvsem redakcijsko in tehnično – izboljševali in dopolnjevali še t. i. *saboraim* (iz aram. glagola *sabar* »misliti, razmišljati«), učenci zadnjih amorajev in njihovi neposredni nasledniki.

Tudi v Babilonskem Talmudu Gemara k šesterim razdelkom Mišne ni popolna, vendar to ne pomeni, da v babilonskih akademijah niso preučevali celotne Mišne. V končno redakcijo Babilonskega Talmuda pa so bili vključeni le razdelki, ki so do tedaj ohranili svoj pomen. Edina izjema je »red« *Kodašim*, ki v glavnem obravnava tempeljsko bogoslužje v Jeruzalemu; vendar je tudi to razumljivo, če vemo, da je bilo po talmudskem nauku preučevanje tempeljskega bogoslužja enakovredno njegovemu dejanskemu opravljanju (traktat *Menahot*, 110a).

Babilonski amoraji, ki so snov prodorno razčlenili, so tudi formulirali splošna načela halake. Mišna ta načela redko formulira, ker uči s posameznimi »kazusi« (primeri). V Babilonskem Talmudu Gemara pogosto skrči halake

na splošna načela. Namesto brezštevilnih halak v Mišni, Tosefti in Barajti so tako dobili njihovo »destilacijo« v obliki natančnejših splošnih načel, ki so študentom omogočala jasnejši pregled nad celotnim halaškim gradivom. Ta načela so pomembna pridobitev v razvijanju halak. Še en pomemben zagon za razvijanje halak je bil: nujnost nabornitve nauka na dani položaj ali na nov primer ali problem. O tem so tekle vroče razprave in včasih je prišlo tudi do sporazumnih odločitev, včasih pa so vprašanje pustili odprto.

Slog Babilonskega Talmuda je svojevrsten. Zbornik v glavnem sestavljajo ustne razprave, ki so potekale na akademijah in jih niso poskušali sistemizirati in krajšati, temveč so jih podali v tako rekoč stenografski podobi. Zato je razumljivo, da je oblika dostikrat pomanjkljiva in da je razprava »popestrena« z raznimi ekskurzi, ki misel speljujejo na stranske poti. Občudovanja vredna sistemizacija, ki je značilna za Mišno kot celoto, je v Babilonskem Talmudu komajda opazna. Poimenovanje, ki je za Talmud običajno – talmudsko »morje« – je prav ustrezno, saj ne nakazuje samo njegove prostranosti in skritih globin, ampak tudi pomanjkanje oblike. Razprave o halaških in hagadskih temah včasih najdemo na najbolj nepričakovanih mestih. Hagadskega gradiva je v Babilonskem Talmudu veliko več, ker v Babiloniji niso poznali samostojne midraške literature. Babilonski Talmud, ki odseva vsakdanje življenje ljudstva, je prava zakladnica podatkov, povezanih z življenjem, običaji, verovanji in praznoverji tako Judov kakor Nejudov. Je tudi neizčrpen vir za zgodovino, medicino, astronomijo, trgovino in poljedelstvo, botaniko in zoologijo, pa tudi magijo.

Babilonska Gemara je več kot samo komentar. V njej so marljivo zbrani – včasih brez povezave z Mišno – izreki

modrecev, ki so se nabirali več stoletij. Poleg pravnih razprav in njihovih konkretnih aplikacij vsebuje Gemara homiletično razlago Svetega pisma, etična vodila, ljudske pregovore, molitve, prilike, basni in povesti, pa tudi poročila o judovskih in nejudovskih navadah in običajih, judovsko in pogansko folkloro.

Poleg 63 standardnih traktatov je v Babilonskem Talmudu še vrsta manjših traktatov, nastalih v času gaonov. V izdaji Talmuda so dodani 4. razdelku *Nezikin* (v katerem so, kot že vemo, tudi *Izreki očetov*). V prvo skupino malih traktatov spadajo med drugim *Abot de-Rabi Natan*, ki so nekakšna gemara k Izrekom očetov.

Jezik v Babilonskem Talmudu je – razen hagdskih delov, ki so večinoma hebrejski – vzhodna aramejščina, posejana s številnimi grškimi, nekaterimi latinskimi in mnogimi perzijskimi sposojenkami. Strokovno izrazje se v Babilonskem Talmudu znatno razlikuje od izrazja v Jeruzalemskem Talmudu. Razlikuje se tudi pravopis.

Čeprav avtoriteta Babilonskega Talmuda nikoli ni bila formalno sprejeta, je vendarle postajal čedalje vplivnejši in veljavnejši. Vztrajno so ga preučevali ne le v srcu tedanje judovske diaspore – Babiloniji, ampak v vseh skupnostih po svetu, Jeruzalemski Talmud pa je tonil v pozabo. Razlog za to je deloma v razlikah med njima glede sloga in zgradbe. Babilonski je intelektualno zanimivejši, razprave so ostrejše in bolj pretanjene, slog živahnejši, razvijanje tém bogatejše, časovni obseg večji. Upoštevati moramo tudi, da je bil Jeruzalemski Talmud končan več kot 100 let prej in da so ga torej sestavljavci Babilonskega Talmuda imeli pred seboj; zato je vsaka njihova odločitev, ki je bila v nasprotju z »jeruzalemsko«, za le-to pomenila, da je zavrnjena. Kjer pa nasprotja ni bilo ali kjer babilonska Gemara bodisi molči ali

ni povsem jasna, so se ravnali po jeruzalemski. Babilonski Talmud je – po mnenju učenjakov – postal Talmud v žlahtnem pomenu besede tudi zato, ker se je Babilon v gaonskem obdobju razvil v središče Postave. Akademiji v Suri in Pumbediti in njuni *geonim* (»rektorji«) so imeli najvišjo duhovno avtoriteto za vso diasporo. In ko je Bagdad postal sedež kalifata, je Babilonija postala tako rekoč svetovna metropola. S tem pa je tudi Babilonski Talmud dokončno zasenčil Jeruzalemskega.

USODA TALMUDA SKOZ ZGODOVINO

Že nekaj let po dokončanju Talmuda je cesar Justinijan (leta 553) prepovedal njegovo branje in širjenje, leta 712 pa so Vizigoti v Španiji spreobrnjencem v krščanstvo prepovedali brati hebrejske knjige. Potem ni sledu o prepovedi Talmuda vse do 13. stol., vendar so kristjani tudi v teh stoletjih uničevali judovske spise. Edini popolni rokopis Talmuda, ki se je ohranil do danes, izvira iz leta 1343. Značilno je, da so dostikrat prav judovski spreobrnjenci v krščanstvo pritiskali na papeže, naj obso dijo Talmud. Tako je 1236 Nicholas Donin iz Pariza poslal papežu Gregorju IX. memorandum, v katerem našteva 35 obtožb proti Talmudu, med drugim, da so Judje ustno postavo povzdignili na raven od Boga navdihnjenega Svetega pisma. Papež je ukazal predhodno preiskavo in 1239 poslal okrožnico francoskim, angleškim, španskim in portugalskim škofom, v kateri ukazuje zaplembo judovskih knjig. Leta 1242 je v Parizu inkvizicija na grmadi javno sežgala 24 voz knjig. Do manjših zažigov je prišlo še nekajkrat. Leta 1520 je za vse znanosti zelo odprti papež Leon X. dovolil natis Talmuda, ki ga je v 3 letih izpeljal Daniel Bomberg v Benetkah. Ta izdaja je izšla

brez cenzure, zanimivo pa je, da jo je neki poznejši papež prepovedal.

Tridentinski koncil (1545–1563) je določil, da je Talmud sicer prepovedana knjiga, a če izide s spremenjenim naslovom in brez mest, ki žalijo krščanstvo, se lahko uvrsti med dovoljene knjige. Konec 19. stol. je bila cerkvena cenzura Talmuda ukinjena. Dokončno ukinitvev indeksa pa je prinesel II. vatikanski koncil.

KOMENTARJI K OBEMA TALMUDOMA

a) Jeruzalemski Talmud

Do nedavnega je bil najstarejši komentator Jeruzalemskega Talmuda, čigar delo se je ohranilo, Solomon Sirilio, po rodu iz Španije. Potem ko je bil leta 1492 izgnan, je v Izraelu sestavil svoj komentar okoli leta 1530, sedem let po prvem natisu Talmuda v Benetkah. Leta 1590 je Samuel Jaffe Ashkenazi napisal komentar k hagadske-mu delu Jeruzalemskega Talmuda. Prvi obsežen komentar je prispeval Joshua Benveniste iz Turčije, ki je komentiral samo pravne dele (18 traktatov). Izšel je v Carigradu 1662.

Od leta 1743–1762 je v Berlinu izhajal komentar Davida ben Naftalija Fraenkela v treh delih, ki pokriva skoraj celoten Talmud. Prvi komentar celotnega Jeruzalemskega Talmuda pa je izpod peresa Mosesa Margoliesa (u. 1780) iz Kaidana v Litvi. Prvi zvezek je izšel v Amsterdamu 1754, drugi v Leghornu 1770, tretji pa po njegovi smrti (brez letnice in kraja) v Žitomirski izdaji. Tadva komentarja veljata za standardna k temu Talmudu in sta izpolnila isto vlogo kakor Rašijev komentar k Babilonskemu Talmudu.

b) Babilonski Talmud

Kmalu zatem, ko je bil zapisan, se je pokazala potreba po razlagi. Komentarjev so se lotili že *geonim*. Najprej so razlagali le posamezne besede, polagoma pa so komentarje razširili na celotno poglavje ali posamezen traktat. Najstarejše ohranjeno delo so odlomki komentarja k traktatu *Berakot* Haja Gaona (u. 1038).

Najslovitejši komentator Babilonskega Talmuda je rabin Raši (kar so začetnice njegovega pravega imena: Rabi Šelomo Jichaki), francoski Jud (1040–1105), ki je sicer znan tudi kot razlagalec Svetega pisma. Zanimivo je, da Raši na mnogih mestih popravlja talmudsko besedilo.

Omeniti velja še učenjaka in filozofa Majmonida (Moše ben Majmon, 1135–1204), španskega Juda, in njegovo *Drugo Postavo* (*Mišneh Torah*), zbornik, v katerem je združil vse dogme, zakone in obredne predpise, raztresene po talmudskem slovstvu.

Pisanje komentarjev k Talmudu je potekalo nepretrgano. Razdeliti jih je mogoče na dve skupini. Prvo sestavljajo komentarji, katerih namen je osvetlitev besedila. Ti avtorji se kronološko delijo na *rišonim*, »zgodnejše oz. starejše« (do 15. stol.) in na *aharonim*, »poznejše oz. mlajše« (od 15. stol. naprej). V drugo skupino pa spadajo avtorji, katerih namen je določiti halake, se pravi praktične odločitve. Talmud vsebuje pravila in navodila za celotno življenje judovske skupnosti in že sam navaja določena pravila, kako priti do odločitve v številnih razpravah, v poznejših časih pa so jim bila dodana še druga, vendar smejo samo največji učenjaki ta pravila avtoritativno naobračati na konkretne situacije. Obstaja cela veja potalmudskega slovstva, ki temelji na komentarju

in katerega naloga je, določiti halake, se pravi ravnanje v konkretnem primeru.³⁰

POMEN TALMUDA ZA DANAŠNJE JUDOVSTVO

Talmud še danes tvori podlago za življenjsko naravnost Judov, ki so zvesti veri svojih očetov. To pa nikakor ne pomeni, da je njihovo življenje potisnjeno v tisočletno, toga shemo; nasprotno, to bi bilo povsem navzkriž z duhom Talmuda. Med judovskimi skupinami so bili prav farizeji in med farizeji hilelovci tisti, ki so vedno isto svetopisemsko besedo in izročilo razlagali tako, kakor je zahteval konkretni položaj. Ta vedno nova razlaga se ni prekinila niti pod pritiskom preganjanj in prisilo geta in se je podaljšala prav v današnji svet.

Odgovorom, ki jih zahtevajo vedno nove situacije in njihovi problemi, je posvečeno slovstvo, katerega obseg daleč presega talmudske komentarje. Okrog 1000 zvezkov z dobrih pol milijona odgovorov je že bilo natisnjenih. To slovstvo se je začelo z »responzami«³¹ babilonskih *geonim* že v 8. stol., cvetelo v času starejših evropskih učiteljev – *rišonim* – z njihovimi »responzami«³² in »novelami«³³ in je postalo v novem veku s pojavom tehnike še zlasti pomembno. »Responze«³⁴ današnjih učiteljev – *abaronim* – so pogosto zgoščene monografije o enem samem vprašanju.

Po teh odgovorih se Judje danes orientirajo glede veljavnih pravil. Če pa iščejo temelje za odločitev, denimo zato, ker morajo odgovoriti na vprašanje, ki se ga še nihče ni lotil, morajo povprašati za svet celotni kompleks halake, ki je podoben na konico postavljeni piramidi.

³⁰ Prim. *Encyclopaedia Judaica*, str. 756–764.

S širine modernih respoz se vračajo k srednjeveškim novelam, priročnikom in komentarjem, na gaonske responce in, vedno ožje, na Gemaro, Mišno in Postavo. Iz dna se potem porodi odločitev, s katero je rešeno novonastalo vprašanje. Odgovor je podan s tako rekoč zvezno verigo učiteljev, ki se znajo poglobiti in prisluhniti Bogu.

Tudi življenje liberalnih Judov, ki skušajo Talmud razumeti samo zgodovinsko, sloni na etičnih temeljih, na katerih je zgrajen Talmud, in njegovemu duhu pri-trjujejo kot zgodovinski moči, ki je judovstvo prepeljala čez stoletja nesvobode in trpljenja.³¹

TALMUD IN EVANGELIJ

Na straneh Talmuda lahko odkrivamo, kakšno je bilo vsakdanje življenje Judov v prvih stoletjih krščanstva, njihovo versko prakso, javne obrede, znanstvena spoznanja (astronomija, medicina), jezikovne značilnosti ipd. Zelo pomembna so njihova teološka dognanja, ki razkri-vajo njihovo pojmovanje Boga, njegove stvarniške dejavnosti, previdnosti, pravičnosti in svetosti, pa angelov in demonov, eshatologije in prihodnjega življenja, mesi-janstva, izvoljenosti Izraela in njegovih odnosov do drugih narodov. Iz Talmuda dalje izvemo, kakšne moralne dolžnosti so obvezovale Jude, na mnogih straneh občudujemo globoko modrost njihovih modrecev, spet na drugih pa čutimo odsev živete vere in občutene pobožnosti, ki se izraža v čudovitih molitvah. Ko presojamo pomen Talmuda, je dovolj, če upoštevamo, da je še danes glavna podlaga življenja vernih Judov.

Kristjan pa bo v tej mogočni knjigi spoznaval življenje judovskega sveta, ki je še vedno zelo podobno življenju v Jezusovem času. Včasih bo v ustih rabinov odkril kakšne

evangeljske izraze in opazil, da je Jezus govoril ne samo jezik svoje dežele, ampak je prevzel tudi govorico in načine izražanja. Pogosto bo šlo za zgolj zunanja skladja, naleteli pa bomo tudi na miselna in duhovno pomembna sotočja. Talmud v marsičem podaja tudi pravi »Sitz im Leben« evangeljskih dogodkov in pripovedi, se pravi pristno, konkretno in živo okolje, v katero je zakoreninjeno Jezusovo delovanje in beseda. Jezus včasih ponavlja pregovore, ki so krožili med ljudstvom, npr. »Dovolj je dnevu njegova teža« (Mt 6,34 in *Berakot* 9b); in ko v zvezi z molitvijo pravi: »Kjer sta dva ali so trije zbrani v mojem imenu, tam se jaz sredi med njimi« (Mt 18,20), malo predrugači tisto, kar so rabini trdili o Postavi: »Če dva sedita skupaj in se pogovarjata o Postavi, je Božje veličastvo navzoče med njima« (*Izreki očetov*, 3,3). Njegova tožba glede obilne »žetve« in maloštevilnih »delavcev« (Mt 9,37) odzvanja v besedah rabija Tarfona: »Dan je kratek, dela pa obilo« (*Izreki očetov*, 2,20). Podobnih primerov je še veliko.

Posebno obdelavo bi zaslužile prilike,³² vendar tukaj ni mesto za to. Dovolj bo, če opozorimo na različne primerjave, v katere rabini zagrinjajo osebo Boga: Bog je kralj, ki ima polje ali vrt (svet), ali palačo (zemlja, tempelj), ki vabi ljudi na svatbo, ki najema delavce, ki ima sina (Izrael) itd. To preprosto naštevanje zadošča, da prikličemo v spomin podobne evangeljske odlomke: ko Jezus oznanja v prilikah, črpa iz dediščine, ki jo deli z rabini in ki jo najdemo živo v Talmudu.³³

31 Prim. Reinhold Mayer, *Der babylonische Talmud*, München 1965, str. 48–49.

32 Silvia Cavalletti, *Ebraismo e spiritualità cristiana*, Roma 1966, IV. poglavje.

33 Ista, *Talmud, Il trattato delle benedizioni*, Milano 2000, str. 37–38.

SINAGOGA IN CERKEV

Zgodovina odnosov med judovsko Sinagogo in krščansko Cerkvijo je burna in kompleksna. Druga drugi morata najprej marsikaj odpustiti. Cerkev je bila večkrat sokriva antisemitizma, preganjanj in nasilja nad Judi. Po drugi strani pa je bila tudi Sinagoga neredko sovražna do svoje »tekmice« in v Talmudu lahko najdemo mesta, kjer se to očitno pokaže.

Vendar si Sinagoga in Cerkev predvsem marsikaj dolgujeta. Pavel iz Tarza poudarja, da njegovim rojakom pripadajo »posinovljenje in slava, zaveze in postavodaja, bogoslužje in obljube; njihovi so očaki in iz njih po mesu izhaja Kristus« (Rim 9,4–5). Vse to je imel pred očmi II. vatikanski koncil, ko je odnos Cerkve do judovske skupnosti postavil na nove temelje. V posebni izjavi pravi: »Ker je tako velika duhovna dediščina kristjanom in judom skupna, hoče cerkveni zbor spodbuditi in priporočiti njihovo medsebojno spoznavanje in spoštovanje, kar je predvsem sad svetopisemskih preučevanj ter bratskih pogovorov« (*Nostra aetate*, 4; iz leta 1965). S tem je jude in kristjane povabil k spoštljivemu in plodnemu dialogu.

IZREKI OČETOV

SPLOŠNE ZNAČILNOSTI

Traktat Izreki očetov (*Abot* oziroma *Pirke Abot*) je eden od 10 traktatov, ki spadajo v 4. »red« Mišne, imenovan *Nezikin*, in kot tak sestavni del obeh Talmudov. Vsebuje etične in moralne maksime, navodila in epigrame, torej hagado. Njegovo mesto v Mišni in Talmudu je v marsičem izjemno. Po sodbi nekaterih³⁴ je bil v Mišno vključen šele naknadno, okoli leta 300. Uvrščen je v razdelek, ki obravnava zadeve civilnega in kazenskega prava. Med čisto halako je dodan namenoma. Učitelji, ki so ustvarjalci halake, so tu zapisali svoj nauk o vprašanih plačila in kazni, zemeljskega in onstranskega življenja, človekovega odnosa do Boga, medčloveških odnosov in drugih življenjskih pravil. Podlaga prava pa je etika, in ta je ravno predmet Izrekov očetov.

Prvotno naj bi bil umeščen čisto na konec šesterih »redov«. ³⁵ Zgodovinarji navajajo za to različne razloge. Odločilno pa je to, da Izreki očetov niso mrtvo literarno besedilo, ampak živo oznanjevana življenjska modrost. Srednjeveški komentator Meiri trdi, da ima beseda *ABOT*, ki se navadno prevaja z »očeti«, lahko tudi splošnejši pomen »pranačel« ali »temeljnih resnic«. Ta razlaga je smiselna, saj Izreki očetov dejansko oznanjajo temeljne resnice judovstva in – kot bo bralec kmalu lahko ugotovil – tudi temeljne resnice krščanstva.

³⁴ Prim. Johann Maier, *n. d.*, 127.

³⁵ Prim. Claus Schedl, *Talmud, Evangelium, Synagoge*, Innsbruck-Wien-München 1969, str. 16–17.

Izreki očetov podajajo izročila rabinov različnih generacij. Gre za zbirko navodil o ravnanju in izrekov v hvalo Postave, kakor jih izroča 60 učiteljev Postave, ki so živeli med 300 pr. Kr. in 200 po Kr., od časa Simeona Pravičnega do rabija Juda Patriarha, urednika Mišne. Traktat posreduje pomembne uvide v religiozno mišljenje cele verige »očetov« judovske vere, učiteljev ustne postave, ki sega od Mojzesa do zadnjih tanaitov. Razvrščeni so deloma kronološko deloma pomešano. Izreki očetov nimajo gemare, čeprav je temu razdelku navadno dodan »mali traktat« *Abot de-Rabi Natan*.

Traktat je sestavljen iz petih poglavij (*perašim*). V našo izdajo smo vključili še šesto, ki pravzaprav ne spada v Mišno, ampak je vzeto iz Barajte. Vse moderne izdaje Mišne, ne samo liturgične, pa ga redno dodajajo.

Abot so ta traktat poimenovali tudi zato, ker vsebuje glavne nauke npravnosti in morale (*ab* v pomenu »glava«), z upoštevanjem katerih dosega človek nadaljnje izpopolnjevanje v življenjski modrosti. Duhovni vzgojitelji in učitelji imajo še večjo pravico, da jih učenci spoštujejo, kakor jo lahko starši zahtevajo od svojih otrok, saj so res njihovi duhovni očetje.

Že v 16. stol. so bili Izreki očetov prevedeni v latinščino, v začetku 20. stol. pa so našli že 78 prevodov v različne jezike.

IZREKI OČETOV V BOGOSLUŽNI RABI

V judovskih verskih skupnostih še danes živi navada, da Izreke očetov berejo pri bogoslužju, in sicer ob sobotah od Velike noči (*pesah*) do Binkošti (*praznika tednov*). To prakso razlagajo takole:

»S prebujanjem zunanje narave v pomladnih mesecih se tudi človekova narava čuti pomlajena in poživiljena, zato je tudi duhovni pouk še posebno koristen. Poučna vsebina Izrekov očetov naj bi na poslušalca žlahtno delovala in ga opozarjala na meje dovoljenih užitkov. Z branjem Izrekov očetov na sobote po Veliki noči smo začeli tudi zato, ker je ta čas še posebej zaznamovan z zgodovinskimi dogodki resne narave in zato prebuja resnobno ozračje, s pomočjo katerega je človek za poučevanje še bolj sprejemljiv. Branje Izrekov očetov med Veliko nočjo in Binkoštni naj bi našega duha tudi naravnalo na to, da se bo vestno spolnjevanje Postave, katere razodetje se je dogodilo na Binkošti, v nas še pospešilo s tem, ko si bomo vzeli k srcu njihova napotila.«³⁶

36 S. Bamberger, *Die Sprüche der Väter*, Basel, 1981, str. VI.

IZREKI OČETOV
TALMUDSKI TRAKTAT PIRKE ABOT

KOMENTAR

PRVO POGLAVJE

1. V tej prvi mišni (= členu, paragrafu)¹ je naveden začetni del nepretrgane verige izročila, ki sega od Mojzesa do mož vélike shodnice (Ezrov čas). Zadnji in najgloblji izvir judovske modrosti je na Sinajski gori, kjer je Mojzes prejel Božje razodetje – Postavo. Postava (Tora) po judovskem verovanju obsega tako pisano kot ustno postavo: Izreki očetov so del ustne postave. – *S Sinaja* pomeni toliko kot *od Boga*. V rabinskih šolah so se namreč izogibali tega, da bi izgovarjali sveto Božje ime. Zanj so uporabljali razne nadomestne besede: Vsemogočni, Gospod (Adonaj), Večni, Nebesa pa tudi Sinaj. – *Izročil* (hebr. *masar*): iz tega glagola je izpeljana beseda *masorah*, izročilo, ki je ena temeljnih besed v judovstvu in krščanstvu, kajti vera se opira na razodetje in na izročilo, na toro in masoro. – *Jozue*: neposredni Mojzesov naslednik (prim. Jozuetovo knjigo); *starešine*: njim je Jozue ob svoji smrti izročil vodstvo ljudstva in skrb za zvestobo izročilu (prim. Joz 24,31; Sod 2,7). Naloge starešin in prerokov so končno prevzeli *možje vélike shodnice*. Mišljena je ustanova iz časa po babilonskem izgnanstvu, ki naj bi štela 120 ali 85 modrecev in je bila vez med zadnjimi preroki in vélikim duhovnikom Simeonom Pravičnim (čas Aleksandra Velikega). Zasluge je imela na področju bogoslužja, ohranjanja Svetega pisma (kanonizirala naj bi

¹ Pri komentiranju mi bosta v pomoč predvsem dve razlagi Izrekov očetov: C. Schedl, *Talmud, Evangelium, Synagoge*, Innsbruck–Wien–München 1969, in S. Bamberger, *Die Sprüche der Väter*, Basel 1981

Ezekiela, male preroke, Daniela in Estero) ter ustne postave. Položila je temelje midrašu, halaki in hagadi. – *Poskrbite za veliko učencev*: ne gre za človeško znanje, ampak za Božjo modrost. Kakor je Bog brezmejen, tako tudi poznavanje Božjega razodetja samo po sebi teži k širjenju. Učenec mora postati oznanjevalec. Jezusovo naročilo apostolom je iste narave: »Pojdite in naredite vse narode za moje učence!« (Mt 28,19). – *Napravljajte ograjo okrog Postave*: Tora – in z njo vse Sveto pismo – je podobno čudovitemu vrtu, ki ga je z ograjo treba zavarovati pred uničenjem. Z »ograj« so torej mišljene dodatne določbe, ki naj bodo verniku v pomoč, da ne bo kršil Postave. Da kdo ne bi kršil zapovedanega sobotnega počitka, so npr. določili, da v soboto ni dovoljeno pešati več kot 2000 komolcev (900 m). Vendar ta »ogreja« ni znamenje duhovne ozkosti: če imamo danes pred seboj zanesljivo svetopisemsko besedilo, ga imamo prav po zaslugi »ograje«, s katero so možje vélike shodnice zagradili še »tekoče« izročano sveto besedilo.

2. Simeon Pravični je bil 40 let véliki duhovnik, po talmudskem izročilu (*Źoma* 69b) v 4.–3. stol. pr. Kr. Tudi Jožef Flavij (*ŹS*, 2,4) mu daje vzdevek Pravični: »Pravični so ga imenovali zaradi njegove pobožnosti pred Bogom in njegove dobrote do rojakov.« Simeon predstavlja most med véliko shodnico in poznejšimi pismouki. V njegovem času (okrog 300) je bil v glavnem dokončan kánon svetih knjig. Kmalu nato je v Egiptu nastal grški prevod Septuaginta, ki predpostavlja že dokončno hebrejsko besedilo. Zanimivo je, kaj ta véliki duhovnik na začetku novega helenističnega obdobja postavlja kot tri temeljne stebre sveta: najprej Postavo, tj. Sveto pismo; potem bogoslužje, se pravi tempelj z njegovimi daritvami;

in končno dobrodelnost, ki presega prva dva, saj je delo ljubezni, ki je največja (prim. 1 Kor 13,13). Če je prvo – preučevanje Postave – dolžnost do samega sebe, je drugo dolžnost do Boga, tretje pa do sočloveka. Že preroki so se bojevali proti pozunanjenim daritvam in zahtevali ponotranjeno vero. V Jezusovi napovedi poslednje sodbe pa ta poudarek doseže svojo krono: za vstop v nebeško kraljestvo so odločilna dobra dela (prim. Mt 25,31sl.).

3. Za izročanje modrostnih izrekov je značilno, da usodo avtorja povsem zasenči njegov izrek. O Antignósu ne vemo drugega, kakor da je bil doma iz majhnega judejskega mesta Sohója, jugozahodno od Jeruzalema, ki je omenjeno tudi v Svetem pismu (Joz 15,35; 1 Sam 17,1; 2 Krn 11,7; 28,28). Kot duhovni dedič Simeona Pravičnega je deloval okrog leta 150 pr. Kr. – Služiti Bogu je sicer prav, vendar ni popolno. Služabnik tedaj gleda bolj na plačilo kakor na Gospodarja. Kdor pa gleda na Gospodarja, kdor ima v sebi sveti strah pred Nebesi, tj. sveto spoštovanje do Boga, temu bo plačilo navrženo.

4. Prvi trije izreki so bili le samotni miljniki na poti skozi stoletja. Tu pa se začenja sklenjena veriga izročila: prvi od petih parov (hebr. *zugot*) pismoukov v tem prvem poglavju. Tadvá modreca sta živela v času makabejskih bojov. Poznejše legende so zmeraj enemu pripisale mesto »kneza« ali »predsednika« (hebr. *nasi*) vélikega zbora, drugemu pa mesto vrhovnega sodnika (hebr. *ab bet-din*). – *Cereda* je mestece v dolini Jordana (prim. 1 Kr 11,26); *zbirališče modrih*: v tem izreku je čutiti ozračje, ki spominja na modrostne knjige, zlasti na Siraha: »Nastanite se v hiši vzgoje« (Sir 51,23). – Izrek *Oprašuj se s prahom njihovih nog* nam pričara tedanjo učno metodo: pri pouku

je učitelj sedel na pručici, učenci pa so posedli okrog njega po tleh. »Sedeti pri nogah nekoga« je zato pomenilo »biti njegov učenec«. Ta način izražanja nahajamo tudi v Novi zavezi. Dvanajstletni Jezus je sedel sredi učiteljev (Lk 2,46), Marija je sedela pri Gospodovih nogah (Lk 10,39): Pavel je svoj študij Postave opravil pri Gamalielovih nogah (Apd 22,3). – Prva predpostavka učenja je žeja. Zato tudi Božja Modrost vabi: »Če je kdo žejen, naj pride k meni in naj pije« (Jn 7,37). Sveti nauk je torej v pisani in ustni postavi izražen s prispodobo vode.

5. Gostoljubnost je ena od značilnosti Vzhoda. Rabi Natán pripoveduje, da sta Abraham in Job imela vrata na vseh štirih straneh svojega doma, da sta lahko hitro sprejela gosta (prim. 1 Mz 18,3sl.; 19,1sl.), in še posebej reveže. Ljubezen do revežev in gostoljubje sta tudi zahtevi evangelija in Pavlovih pisem (Mt 25,44–45; Rim 12,13; Heb 13,2). – Temu širokosrčnemu izreku pa sledi izrek, ki se zdi sovražen ženskam, vendar izraža le tedanje splošno občutje. Tudi apostoli so se čudili, da je Jezus govoril z žensko – Samarijanko (Jn 4,27). A če hočemo izrek prav razumeti, ga ne smemo iztrgati iz konteksta. Modrostne knjige resda svarijo pred ženskim zapeljevanjem (Sir 9,1–9), vendar je v njih tudi hvalnica vrli ženi (Prg 31,10–31). V patriarhalni ureditvi je v javnosti nastopal samo mož, mesto žene pa je bil dom in družina. – Preučevanje Postave je nekaj tako velikega, da je vsaka lahkomiselnost raztresečnost lahko le daljnosežna izguba. Če to misel razvijamo dalje, pridemo do Jezusove besede o tistih, ki so si izbrali samski stan zaradi nebeškega kraljestva (prim. Mt 19,12). Za pismouka je Postava spodbuda k umerjenosti v širšem pomenu, za Jezusa pa spodbuda k odprtosti za Božje kraljestvo.

6. *Arbela* je bilo mestece med Seforisom in Tiberijo v Galileji. Ta rabinska dvojica je delovala okoli 100 pr. Kr. Tedaj se je znotraj hasidejcev oblikovala strumno organizirana skupnost farizejev: vsaka verska celica je morala imeti svojega učitelja, učenci, mladi ali odrasli, pa so se imenovali »tovariši« (hebr. *haberim*), ki so si bili med seboj odkritosrčni prijatelji, vneti za Postavo. – Prizanesljivo presojanje drugih temelji na zaupanju v dobroto v človeku. Zrelost v obravnavanju človeka pa je mogoče doseči le z intenzivnim ukvarjanjem s Postavo pod vodstvom izkušenega učitelja.

7. Dober ali slab sosed je večkrat predmet modrostnih izrekov. Arabski pregovor pravi: Preden kupiš stanovanje, si oglej sosed! – Svarilo pred krivičnežem. Naš pregovor pravi: Povej mi, s kom se družiš, in povem ti, kdo si! – Ni vseeno, kaj človek dela in počne. Za vse se bliža dan Božjega povračila. Misel na prihodnjo sodbo nam mora pomagati pri odločanju in ravnanju (prim. Mt 25,31-46).

8. Tretji par pismoukov je živel v času hasmonejskega kralja Aleksandra Janaja (103–67), ki je preganjal farizeje, tako da sta oba morala bežati. Juda je bežal v Aleksandrijo, Simon, brat kraljice Aleksandre Salome, Janajeve žene in naslednice, pa se je končno smel spet pojaviti na dvoru. Nazadnje sta oba postala predsednika vélikega zbora (sinedrija). Ustanovila sta tudi šole za pouk otrok. V teh nemirnih časih, ko je sila hodila pred pravico, imata izreka tega para učenjakov še posebno težo. – *Ne delaj, kakor delajo pristranski sodniki*; drugi prevajajo: *Ne postani enak sodniškemu advokatu*, spet drugi celo: *Ne povišuj se za sodnika*, vendar se zdi naš prevod bolj

utemeljen. Sodnik naj bi bil nepristranski. Najprej naj ima obe strani za krivi, dokler preiskava ne pojasni zadeve. In če sta obe stranki sprejeli sodbo, naj ima obe za nedolžni.

9. Na sodišču se resnica odkriva s pomočjo zasliševanja in vprašanj. Pri tem pa lahko premeten advokat tako sprašuje, da priči ne polaga na jezik resnice, ampak laž. Pred tako zlorabo zasliševanj svari rabi Simeon. Poštenost in nepodkupljivost sta opori pri iskanju resnice.

10. Četrty par učenjakov je deloval v času Heroda Velikega (okoli 47–20 pr. Kr.), torej v času velikega političnega preobrata v Palestini. Herodu se je z rimsko pomočjo posrečilo, da je zgradil kraljestvo, ki je spominjalo na davidovsko-salomonski blišč. Vendar ga hasidejci (in farizeji) kljub njegovim uspehom kot Idumejca in po polji Juda niso sprejeli. Napetost med njimi in državo se je tako še zaostрила. V tem ozračju je treba razumeti tudi Šemajájev izrek. – Vsak pismouk naj bi se izučil neke obrti. Pavel je bil izdelovalec šotorov (Apd 18,3; 20,34; 1 Kor 4,12). Tako so se lažje neodvisno posvečali preučevanju Postave. Pismouki niso delali za zaslužek, ampak v službi Postave. – *Gospodovanje* (hebr. *rabbanut*): s tem ni mišljeno samo dostojanstvo učitelja Postave (rabija), temveč njegova zloraba, sla po visokih mestih. Zunanja služba brez vsebine deluje prazno in smešno. Na to opozarja tudi Evangelij: »Radi imajo častno mesto na gostijah, prve sedeže v shodnicah, pozdrave na trgih in da jim ljudje pravijo ‚rabi‘« (Mt 23,7). – Tretji izrek svari pred preveliko povezanostjo z oblastniki; na to opozarja že modri Sirah (13,9–13).

11. Za Antignósom (1,2) je Abtaljón (Ptollion) že drugi pismouk z grškim imenom. Tudi v zboru apostolov sta bila dva z grškim imenom: Andrej in Filip. V Abtaljonovem izreku je namig na nadzor nad pravim naukom, ki ga je imel véliki zbor. Tudi apostol Pavel je s poverilnimi pismi odhitel v Damask, da bi tam zajel tiste, ki so odstopali od pravega nauka (Apd 9,1sl.). Izgnani je bil v nevarnosti, da bo premeščen na kraj, kjer tudi vlada zgrešeni nauk – slaba, kužna voda. Nauk in voda se uporabljata v istem pomenu, npr. v Jezusovem izreku: »Kdor je žejen, naj pride k meni in naj pije!« (Jn 7,37; prim. 4,14). Nesreča za izgnanega učitelja je bila v tem, da je za sabo v zmoto – in s tem v smrt – zavedel tudi svoje učence. S tem se oskrunja *ime Nebes*, tj. Bog. Zmotni nauk je torej isto kot sramotenje Boga.

12. Peti rabinski par po pomenu daleč presega prejšnje. Oba, Hilel in Šamaj, sta ustanovila svojo šolo. Najsi sta bili njuni poti v posamičnostih še tako različni, sta si bila v jedru oba edina, v prizadevanjih namreč, da bi Postavo karseda natančno pojasnila in udejanjala. V metodi pa sta se razhajala. Hilel je bil blag in človeško razumevajoč, zato ni pretiraval s svojimi zahtevami. Ker oba izhajata iz Abtaljonove šole, sta morala delovati okrog 30–20 pr. Kr. (sočasno z zidavo Herodovega templja). – Prvi Hilelov izrek je vabilo k dejavni ljubezni do ljudi in do Postave. Kot zgled navaja Arona. Poznejše izročilo pravi, da je Mojzesov brat Aron dovolil izdelati zlato tele iz gole ljubezni do miru. – *Ljubil ljudi db. ustvarjena bitja, stvarstvo*. Enako se izraža Jezus, ko razpošlje apostole: »Oznanjajte evangelij vsemu stvarstvu«, tj. vsem ljudem (Mr 16,15).

13. Ta izrek je Hilel skoval najbrž v Babilonu, potem ko se je vrnil tja kot sloveč učenjak in bil deležen vse-splošne slave. Zato je tudi zapisan v aramejščini. *Kdor razglaša svoje ime* db. *razširja*: izrek je naperjen proti stremuštvu in slavohlepleju; »ime« v semitskih jezikih pomeni samo »osebo«, človekov »jaz«; smisel izreka je torej: kdor išče (»forsira«) sebe, sebe izgubi. Podoben stavek je v evangeliju: »Kdor se povišuje, bo ponižan« (Mt 23,12), in še jasnejši: »Kdor najde svoje življenje/dušo, tj. samega sebe (= kdor se uveljavlja samo na zunaj, v »svetu«), ga/jo bo izgubil (zapravi, pogubil). Ta Jezusov izrek je torej po vsebini istoveten s Hilelovim, kar kaže na to, da je Jezus pri formuliranju svojih izrekov prevzel miselni svet in obliko rabinskih šol. – Tudi drugi stavek: *Kdor ne dodaja, odvzema* ima vzporednico v evangeliju: »Kdor nima (v smislu: ne pridobiva, se ne trudi/žene), se mu bo vzelo še to, kar ima« (Mt 13,12). V prizadevanju za Božjo postavo torej ni mirovanja. Kdor misli, da je cilj že doseglj, ga je že izgubil. Človek je podoben čolnu v deroči vodi, v katerem je treba nenehno veslati, da ga tok ne odnese. – Tretji izrek preseneča s svojo trdoto: *Kdor se ne poduči, zasluži smrt*. Vendar gre tukaj za najpomembnejšo, bistveno zadevo: za preučevanje Postave. Kdor se v njej ne pouči, sramoti Boga, ker zaničuje Božjo besedo. Za sramotenje Boga pa je določena smrtna kazen. – Četrty izrek je dopolnilo k temu, z vidika učitelja Postave: »Krona« pomeni Postavo; v shodnicah so zvitke Postave krasili s krono. »Okoriščati se s Krono« torej pomeni, poučevanje Postave izrabljati kot sredstvo za zaslužek. Tudi to bi bilo sramotenje Boga, saj tak človek Boga izkorišča za svoje sebične cilje.

14. *Če sam ne skrbim zase, kdo bo skrbel zame*, db. *Če nisem zase, kdo (bo) zame?* Ne škilimo na levo in na desno, kaj delajo drugi: *tua res agitur* – zate gre! Če si brezbrizen in ti ni do tega, da bi izpolnil svojo dolžnost – tvoja glavna dolžnost pa je, da se poučiš o Božji postavi –, kdo bo to storil namesto tebe in kako boš resnično napredoval? In če se trudiš za to, nisi storil nič posebnega, nisi še noben junak. Jezus bo za Hilelom poudaril: »Ko naredite vse, kar vam je bilo ukazano, govorite: ,Nekoristni služabniki smo; naredili smo, kar smo bili dolžni narediti'« (Lk 17,10). Izpolnitev dolžnosti je torej samoumevna in ne trpi odloga. Zato stvari ne smemo odlagati, ampak moramo takoj, tukaj in zdaj, poprijeti za delo. Priložnost zamujena ne vrne se nobena.

15. Iz treh Šamajevih stavkov govori brezkompromisen duh. Ne gre, da bi Postavo preučeval samo, kadar bi se ti zljubilo: poglobljanje vanjo mora postati nekaj rednega, nekaj, česar se moraš neizprosno držati. – *Malo govôri in veliko delaj*: izrek kaže na redkobesednega moža dejanj. Naš vzornik naj bo očak Abraham, ki svojim gostom ni veliko obljubljal, ampak veliko nudil. Vsakega človeka, tudi reveža, sprejmimo prijazno in vljudno, čeprav to včasih zahteva od nas veliko mero samoobvladanja.

16. Rabán Gamaliel, ki je tu omenjen, očitno ni Gamaliel, ki ga poznamo iz Apostolskih del (5,34–39; 22,3), torej Pavlov učitelj, ki je bil zelo strpen do kristjanov. Izreki očetov se namreč ne držijo čiste kronologije: tudi na začetku 2. poglavja je naveden izrek Rabiya, tj. Juda Kneza, ki bi kronološko moral stati na koncu. Jedro 1. poglavja tako tvorijo izreki petih parov, pred njimi so

trije izreki »mož vélike shodnice«, za njimi pa spet trije izreki, ki imajo podobno vlogo: tvorijo most do »mož druge vélike shodnice«, če smemo tako reči. Po razdejanju Jeruzalema (70 po Kr.) se je namreč zbralo okrog Johanána ben Zakaja (ki ga bomo srečali v 2. pogl.) vse duhovno judovstvo. Naslednik ben Zakaja pa je bil raban Gamaliel II., ki je deloval okoli 90–110 po Kr. in je avtor tu navedenega izreka. – *Priskrbi si učitelja* se navezuje na izrek Jošúa, Perahjajevega sina, in ga dopolnjuje. Prednost, da imaš učitelja, je velika, saj te lahko reši večnega dvoma. Šele učitelj te vključi v tok izročene in normiranega verskega življenja. Seveda tu ni mišljeno katero koli učenje in poučevanje, ampak samo pravilno razumevanje Postave. – Zahteva po plačevanju desetine (levitom in revežem) kaže, da je ta dolžnost ostala tudi po uničenju templja. Mnogi so se pri tem zadovoljevali z le približno oceno, vendar so proti Postavi tako prevelike kot premajhne dajatve. Biti moraš vesten in natančen.

17. V času Gamalielovega sina Simeona sta bila jamnjska šola in sinedrij preseljena v Ušo v Galilejo. Zanj res velja, kar pravi izrek: vse svoje življenje je preživel med modreci in se naučil, da je najvišja modrost molk. Malo spominja na Šamaja, moža dejanj in redkih besed. Aramejski pregovor pravi: »Molk je zdravilo za vse,« arabski pa: »Kdor je molčal, je svoboden.« Pomembnejše kot samo učenje Postave, je njeno udejanjanje, življenje po njenih smernicah.

18. Že Simeon Pravični je govoril o treh stebrih sveta (1,2). Tedaj je še stal tempelj s svojimi slovesnimi daritvami. Z razdejanjem Jeruzalema je ta steber padel. Zato je bilo treba izrek predelati in ponotranjiti. Simeon omenja

le bolj duhovne vrednote, ki ohranjajo svet v ravnotežju: resnico, pravo in mir. Če eno od teh treh (pro)pade, je svet iz tira. Kot potrdilo za to spoznanje je naveden citat iz preroka Zaharija (8,16b). Tako se 1. poglavje, ki se je začelo z Božjo besedo na Sinaju, tudi konča z Božjo besedo iz ust preroka.

DRUGO POGLAVJE

1. Avtor tega izreka je rabi Juda Knez ali Patriarh ali kratko malo Rabi, redaktor Mišne. Uvodno vprašanje postavlja človeka pred odločitev: Katera je prava pot (hebr. *derek*). Tudi mlada Cerkev se je občutila kot »Pot« (prim. Apd 9,2). Znotraj različnih »poti« in načinov verovanja v judovstvu se je krščanstvo izoblikovalo kot Pot Jezusa iz Nazareta. Krščanska Pot se odloča ob drži, ki jo zavzamemo do Jezusove osebe. Rabi pa tega vprašanja ne zastavlja osebno(stno), ampak etično–religiozno. Gre mu za človekovo нравno izpo(po)lnitev, za dosego zadnjega, najvišjega smotra. Vse štiri misli postavljajo človeka v svetlobo Božje navzočnosti: Bog je namreč merilo človekovega ravnanja. Prava pot je zato pot, na kateri se človek zaveda, da nad njim sije božje Sonce. Prvi izrek trga človeka iz njegove samozadostnosti (»splendid isolation«) in ga dviga k resničnemu Sijaju, ki potem prežarja tudi njegova dejanja. – Drugi napotek priporoča načelo, ki so ga poudarjali tudi drugi učitelji človeštva: pri нравnem ravnanju ni nobenega več ali manj, нравstveno ravnanje je vselej celostno dejanje. Majhne stvari je treba vzeti enako resno kakor velike. Tudi Jezus pravi: »Kdor je zvest v malem, je zvest tudi v velikem. Če torej niste bili zvesti v drobnih stvareh, kdo vam bo zaupal resnično dobroto?« (Lk 16,10–11). Nagib za takšno ravnanje

je misel na Božjo sodbo. Merilo za to presojo pa je v Božjih rokah in zemljanom nedostopno. Zato so stvari, ki se nam zdijo nepomembne, v Božjih očeh lahko odločilne! – Tretji izrek nam svetuje, da dobro premislimo, kaj s spolnjevanjem zapovedi pridobimo (večno srečo) in kaj izgubimo (trenutne zemeljske koristi); in na drugi strani: kaj si nakopljemo s prestopanjem zapovedi (večno kazen) in kaj pridobimo (trenutne koristi). – Najmočnejša spodbuda, da delamo dobro in se ogiblremo hudega, je zavest, da je nad nami Bog, ki vse vidi, vse sliši in ničesar ne pozabi, ker se vsa naša dejanja »vpisujejo v knjigo«. Predstavo o nebeški knjigi najdemo zlasti pri preroku Danielu (7,10), pa tudi v Novi zavezi (Lk 10,20; Flp 4,3). Po Janezovem Razodetju poslednja sodba odloča na podlagi knjig, v katerih so zapisana človekova dejanja (Raz 20,12).

2. Rabán Gamaliel je zvesto izročal dediščino svojega očeta. V njegovih štirih izrekih je orisan ideal učitelja Postave. V prvem poudarja, da mora biti študij Postave (hebr. *talmud torah*) povezan s svetnim poklicem db. s *potjo zemlje*. Preučevanje Postave ne sme voditi v geto, ampak se mora dopolnjevati z vključevanjem v način življenja okolice. Dejansko se je vsak pismouk moral izučiti kakega poklica (od čevljarja do zdravnika). – Drugi izrek govori o tem, da so pismouki v službi skupnosti, saj njihovo opravilo ni samo bogoslužje, ampak tudi svetovanje ljudem in razsojanje. To dejavnost pa morajo opravljati *zaradi Boga db. za ime Nebes*, tj. nesebično in veliko-dušno. Obstoje skupnosti pa ni odvisen samo od teh »javnih delavcev«. Skupnost – najsi gre za (judovsko) Sinagogo ali za (krščansko) Cerkev – ima vse globlje temelje: postavljena je na temelj očetov svoje vere. Kljub temu pa

Bog računa na prizadevnost posameznikov, ki morajo delati, kot da je vse odvisno od njih. Oboje, zasluge očetov in služba skupnosti, je enako pomembno. Jezusova beseda: »Kar ste storili kateremu najmanjših, ste meni storili« (Mt 25,40), kaže v isto smer.

3. Tretji izrek svari pred oblastniki. Misel, ki je bila izražena že v 1,10, je tu na novo formulirana. V ozadju je žalostna, splošnoveljavna izkušnja.

4. Četrty izrek naglaša potrebo, da človek svojo voljo podredi Božji volji, kar mu prinaša blagoslov. Če hočeš biti v molitvi uslišan, moraš biti pripravljen, vdano spolnjevati Božjo voljo – to je pogoj, da bo Bog izpolnil tvojo voljo. Tudi Jezus nas uči popolne predanosti Božji volji: »Zgodi se tvoja volja ...« (Mt 6,10), ker je Božja volja za nas vedno tisto najboljše, tisto, kar nas najbolj približa našemu končnemu cilju: Božja volja nas vodi k sreči (prim. Ps 119,39). Človeku, ki je odprt za Boga in ne išče svojega, se tudi drugi ljudje lažje odprejo in se mu zaupajo.

5. Ta novi Hilelov izrek svari pred petimi stvarmi, ki se tičejo različnih področij npravnega delovanja. Najprej se ne smemo ločevati od skupnosti: ne le od svojega bogoslužnega občestva, ampak tudi od širšega občestva verujočih, kajti zunaj Noetove barke ni odrešenja. Drugi stavek svari pred pretirano samozavestjo. Podobno pravi apostol Pavel: Kdor misli, da stoji, naj gleda, da ne pade (1 Kor 10,12). Sledi svarilo pred obsojanjem bližnjega. Tudi Jezus uči: »Ne sodite, da na boste sojeni« (Mt 7,1). Hilel svari pred tem, da bi drugega obsojali, ne da bi se vživali v njegov konkretni položaj. Zadnji dve svarili se

spet nanašata na preučevanje Postave. Kdor se pogumno spoprime s težavami (težavnimi mesti), zanj tudi nemo-goče postane mogoče. Za to pa je potreben čas. Kdor študij Postave odlaga, se ne bo nikoli poglobil vanjo. Za stvar, ki nam je pri srcu, vedno najdemo čas.

6. Tudi ta izrek kaže Hilela kot modrega in izkušnega pedagoga. Kdor ni poučen ne v Postavi ne v svetnih znanjih, nima čuta za greh, ker njegova vest ni oblikovana. *Prostaki* db. *ljudstvo dežele* niso imeli priložnosti za poglobljanje v veri. Ker niso poznali predpisov, so v nevednosti počeli stvari, ki so strogo vzeto grešne. Tako je izraz podeželani postal sinonim za grešnike. Na odmev tega pojmovanja naletimo tudi v Evangeliju: »Ta množica, ki ne pozna Postave, pa je prekleta!« (Jn 7,49). Tudi latinski izraz *paganus* prvotno pomeni vaščana, podeželana, v krščanskem okolju pa je dobil pomen pogana. – Kdor se hoče česa naučiti, mora imeti pogum, da se s svojimi vprašanji kdaj tudi osramoti, tj. biti mora dovolj ponižen, da se da podučiti in tako postane modrejši. Učitelj pa ne sme biti vročekrvnež, ampak mora imeti veliko potrpljenje z učenci. – Trgovci v nasprotju s podeželani imajo možnost, da se v veri poučijo, vendar je ne izkoristijo. Utopijo se v svojih poslih in ne postanejo modri. – Zadnji stavek apelira na odgovornost zase: naj drugi počnejo, kar hočejo, ti hodi svojo pot in bodi mož!

7. Uvod v ta izrek je v hebrejščini, izrek sam pa v aramejščini, ker se zdi v svoji zgoščenosti in zaradi besednih iger in asonance neprevedljiv. Gre za človeka, ki je delal nasilje in je tudi sam umrl nasilne smrti: »Vsi, ki primejo za meč, bodo z mečem pokončani« (Mt 26,52).

8. V jedrnato formuliranih nasprotjih so nakazane pozitivne in negativne plati življenja. Prvi dve misli sta usmerjeni proti bogatenju, ki prinaša le nove skrbi in razočaranja. Naslednje tri žigosajo družbene slabosti. – Pozitivni pari niso izraženi v obliki nasprotij, ampak stopnjevanj. Preučevanje Postave prinaša življenje, šole modrost, posveti razumnost in pravičnost mir. – Zadnji del je hvalnica Postavi v slogu ljudskega pridigarja. Dobro ime si človek pridobi le *zase* db. *za svojo* kost, je torej kljub vsemu nekaj minljivega in krhkega. Kdor pa si pridobi besede Postave in po njih živi, pridobi s tem neminljivo dobrino.

9. Johanán ben Zakaj je rešil judovstvo po narodni katastrofi leta 70 po Kr. Njegov prvi izrek že kaže, da je bila Postava središče njegovega življenja; človek je ustvarjen zaradi nje. Ko človek spolnjuje Postavo, le uresničuje zakon, ki mu je zapisan v srce. Misel, da je Postava cilj stvarjenja, najdemo tudi drugje. Postava je za Jude pravzor (*causa exemplaris*) in cilj stvarjenja (*causa finalis*) obenem, skratka to, kar je za kristjane Kristus. Johanan spada med najmlajše Hilelove učence in je tako sodobnik apostolov. Kakor so ti stebri Cerkve, tako je on steber judovstva, kateremu je po uničenju Jeruzalema vtisnil nov duhovni pečat.

11. Rabi Eliezer je imel sijajen spomin, da si je zapomnil vsako učiteljevo besedo. Rabi Jošúa ima vzporednico v Evangeliju: »Blagor telesu, ki te je nosilo!« (Lk 11,27). Na Vzhodu je navada, da v hvalo ali zasramovanje vključijo tudi starše. Rabi José, duhovnik, je pohvaljen zaradi svoje pobožnosti. Rabi Simeon je zelo tenkovesten, rabi Eleazar pa duhovno bogat in globok mož.

12. Očitno se je med temi učenci – kakor med apostoli v Evangeliju (prim. Mr 9,34; Lk 9,46) – vnel prepir, kdo je največji. Mojster sam je dal prednost Eliezerju. – Izjava, ki jo Johananov učenec Aba Šaúl da v imenu svojega učitelja, je v navideznem nasprotju s prejšnjim izrekom. Vendar ju je mogoče razumeti tako, da je Eliezer »najtežji« po svojem znanju in spominu, Eleazar pa po svoji duhovni prodornosti in ostrini.

13. Učitelj zastavlja učencem vprašanje o »dobri poti« v smislu prave življenjske drže. Dejansko vprašuje po največji zapovedi, po tistem torej, s čimer je eden od pismoukov preizkušal tudi Jezusa (Mt 22,36). Odgovori učencev navajajo različne življenjske vidike. Kaj je človek v svojem najglobljem jedru, odseva v njegovih očeh. Če je oko pokvarjeno, je ves človek zagrnjen v temo (prim. Mt 6,23). Veliko je odvisno tudi od dobrega tovariša; tudi Sirah hvali dobrega prijatelja (Sir 6,14–17; 37,1–6). Za mir v hiši je dober sosed nepogrešljiv. Še važnejše se zdi biti pozoren na posledice vsakega dejanja. Eleazar pa prekosi vse druge, ko opozori na pomembnost »dobrega srca«. Srce za Juda ni kak sentimentalni pojem, ampak označuje jedro osebe, človekovo sredo, v kateri se odloča, potem ko je pretehtal vse razloge.

14. Učenci v svojih odgovorih navajajo nasprotje (negacijo) tistega, kar so prej pozitivnega povedali: dobro oko – hudobno oko itd. Le rabi Simeon je tukaj izvirnejši in svari pred tistimi, ki si sposojajo in ne vračajo. Svoje mnenje podkrepi z Božjo besedo (Ps 37,21). Kdor si sposoja pri človeku, s tem postavlja na preizkušnjo tudi svoj odnos do Boga: če človeku ne vrne, kar je njegovo, tudi Bogu ne daje, kar je Božje. Namesto Boga v izvirniku

stoji beseda *makom*, Kraj, ki pomeni Božje prebivališče v templju in je eden od nadomestnih izrazov za Boga (prim. 1,1). – Učitelj presodi, da je spet najbolje zadel rabi Eleazar: o človekovi svetosti ali nesvetosti se odloča v njegovi osebni sredini, v globini njegovega srca.

15. Vsak od peterih Johananovih učencev zdaj pove tri izreke. Rabi Eliezer je moral biti spravljiv človek, ki je bil pozoren na čast drugega in ni bil nagnjen k jezi. – *Spreobrne se dan pred svojo smrtjo* tj. s spreobrnjenjem začni že danes, kajti ne veš, kdaj te doleti smrt, na katero moraš biti vedno pripravljen. – Tretji izrek postane razumljiv, če vemo, da je Eliezerja ob koncu življenja doletelo izobčenje in je stara leta preživel v zagrenjenosti in osamljenosti. Lepo se je greti ob ognju modrecev, nevarno pa postane ljubosumje kolegov in učencev. Najbrž je bil spor med učenci povod, da ga je doletelo izobčenje. Svojega usodnega položaja bi ne mogel označiti z bolj učinkovitimi podobami, kot so »ugriz lisjaka«, »pik škorpiona«, »sik baziliska« in »ognjena žerjavica«.

16. »Hudobno oko« je bilo že omenjeno; nov pojem je »zlo nagnjenje«, ki je najbrž tih namig na poročilo o vesoljnem potopu, kjer je rečeno, da je bilo »vse mišljenje in hotenje človekovega srca le hudobno« (1 Mz 6,5). »Zlo nagnjenje« ali »meso« je tista temna sila v človeku, ki ga žene v zlo. Isto uči apostol Pavel. Rabinska in pavlinska antropologija hodita po isti poti. Če se človek prepusti zlemu nagnjenju, rine v pogubo. Tretji člen te zloglasne trojice je sovraštvo *do ljudi* db. *do ustvarjenih bitij*. To sovraštvo pa hkrati (pri)zadeva tudi Stvarnika in zato priklicuje nase zavrženje in pogubljenje.

17. Kar je Eliezer povedal o slavi bližnjega, isto pove José o njegovem premoženju. Za to uporablja besedo *mammon*, ki tukaj nima slabega pomena. Šele če se »mammon« uporablja v nasprotju z Bogom in njegovim načrtom, postane nekaj slabega (prim. Mt 6,24). – Drugi izrek spodbuja k preučevanju in premišljevanju Postave, te svete dediščine očetov. Samo tistemu, ki se resno poglablja vanjo, se ta Božja zakladnica odpre. – Tretji izrek, naj vse delamo zaradi Nebes, db. za *ime Nebes*, tj. za(radi) Boga in njemu v čast, izraža isto misel kakor Pavel, ko pravi: »Najsi jeste ali pijete ali delate kaj drugega, vse delajte v Božjo slavo« (1 Kor 10,31; prim. Kol 3,17).

18. Rabi Simeon je moral biti mož molitve. Spodbuja k zbranosti pri vsakdanji molitvi »Poslušaj, Izrael, Gospod je naš Bog, Gospod je edini!« (5 Mz 6,4sl.). Molitev mora prihajati iz srca in se izlivati *pred Boga* db. *pred Kraj* (prim. 14. mišno). Svetopisemski navedek je vzet iz J1 2,13. – Tretji izrek je težko razumljiv. Najbrž hoče reči, da se človek nikoli ne sme imeti za tolikšnega grešnika, da bi Bog ne hotel sprejeti njegove molitve in njegovega kesanja, saj je Bog usmiljen in usliši vsako iskreno molitev in prošnjo za odpuščanje.

19. Tudi rabi Eleazar vabi k vztrajnemu preučevanju Postave, ki človeka usposablja, da se postavi po robu epikurejcem. S temi ne misli samo privržencev te uživaške filozofije, ampak vse svobodomislece in zaničevalce vere. Podobno tudi apostol Peter spodbuja kristjane, naj bodo vselej pripravljeni komur koli pojasniti razloge za svojo vero (prim. 1 Pt 3,15–16). – Tretji izrek nakazuje, da trud »v Gospodovem vinogradu« ni nekoristen. Bog je zvest in bo vsakemu povrnil po njegovem

delu. Ista misel je v Evangeliju izražena v priliki o vinarstvih (Mt 20,1sl.).

20. Čas po padcu Jeruzalema leta 70 po Kr. je bil čas velikih preizkušenj, pa tudi čas izklesanih osebnosti. Eden izmed njih je bil rabi Tarfon, ki je izhajal iz duhovniške rodbine. V svojih izrekih je znal biti zelo strog, do mladega krščanstva pa prav osoren. Mogoče je, da je Tarfon istoveten z judovskim učenjakom Trifonom, s katerim je polemiziral mučenec Justin v Rimu ok. 150 po Kr.² – Prvi Tarfonov izrek je nekakšen povzetek prilike o delavcih v vinogradu (Mt 20,1–16). Življenje – naš delavnik – je kratko, vendar odločilno za večnost. Delavcem se plačilo v večnosti zdi preveč odmaknjeno – znamenje njihove slabotne vere. In vendar je plačilo tolikšno, da velja poprijeti za delo. Gospodar, Bog, upravičeno priganja.

21. Tudi ta izrek ima pred očmi prihodnjo sodbo. Bog lahko človeka odpokliče sredi dela, vendar to ni razlog, da bi se smeli dela izogibati. Kdor se je vse življenje poglabljal v Postavo in jo udejanjal, lahko mirno pričakuje sodbo. Če judovstvo bolj poudarja plačilo in zasluženje, krščanstvo pa milost in odpuščanje, v tem ne smemo videti nasprotja. Tudi po Tarfonu večnostno plačilo ni dolgovano plačilo, ampak navsezadnje le podarjena Božja milost.

² Prim. *Pogovor z Judom Trifonom*, v: *Logos v obrambo resnice*, prev. G. Kocijančič, Celje 1998, str. 155sl.

TRETJE POGLAVJE

1. Akabjá je pripadal prvemu rodu tanaitov in je v mladosti še videl veličastni jeruzalemski tempelj. Njegov izrek zveni skrajno resno. Človeka postavlja pred poslednje reči: od kod prihajamo in kam gremo. Iz smrdljive kapljice v trohnobo in med črve. Vendar nad tem usmiljenja vrednim bitjem sveti Božje veličastje. Dati bomo morali račun »kralju kraljev kraljev«. Trikratni Kralj je trikrat sveti Bog, ki ga je smel zreti prerok Izaija (Iz 6,1 sl.). Vpričo svetega Boga dobi človekovo življenje globino in resnost. Akabja je bil klicar k pokori nad razvalinami uničenega Jeruzalema.

2. Rabi Maniná je bil predstojnik duhovnikov v templju, po rangi takoj za vélikim duhovnikom. Njegov izrek je značilen za njegovo držo v tistih kritičnih dneh, ko so sovražstvo med strankami, brezsmiselna vojna in nespravljalivost gnali tempelj in mesto v propad. Kot Aronov sin je bil človek miru. V rimskih oblastnikih je videl nujno zlo. Če bi ta oblast padla, bi nastal vsesplošen kaos. Zato je ta izrek zadnje svarilo pred propadom. Haniná je preživel katastrofo in skušal rešiti sveto dediščino.

3. Središče in vrh tega Hananjájevega izreka je beseda *šekinah*, ki pomeni Božjo navzočnost, Božje veličastvo, Božje prebivanje med ljudmi. Tako je Božje veličastvo prebivalo nad skrinjo zaveze v času potovanja skoz puščavo in se spustilo na Salomonov tempelj. Ista predstava prebivanja Boga med nami je izražena v Janezovem evangeliju: »In Beseda je meso postala in se naselila

(„uštorila“) med nami« (Jn 1,14), pa tudi v Razodetju: »Glej, prebivališče („šotor“) Boga med ljudmi. In prebival bo z njimi« (Raz 21,3). Izrek pa ne misli na Božjo navzočnost v templju, tudi ne v molitvenem občestvu v shodnici, ampak na Božjo navzočnost med dvema ali celo pri enem samem, ki se sklanja nad svetim zvitkom Postave. Premišljevanje svetopisemskega besedila torej omogoča isto, kar se je nekdanj dogajalo v templju. Po uničenju z rokami narejenega Božjega prebivališča je zdaj Sveto pismo postalo kraj »srečavanja« med Bogom in človekom. Ko je judovstvo izgubilo svoje vidno središče (tempelj), je »na prestol« povzdignilo Postavo, tj. svoje celotno Sveto pismo. Tako je bilo zmožno obstati med narodi, ker je s svojo Postavo nosilo s seboj tudi Božjo navzočnost. Vera v Božjo navzočnost v svetopisemski besedi povezuje Sinagogo in Cerkev. Zato je 2. vatikanski koncil v konstituciji o Božjem razodetju (*Verbum Dei*, 21) zapisal: »Oče, ki je v nebesih, prihaja v svetih knjigah svojim otrokom naproti in se z njimi pogovarja. In v Božji besedi je vsebovana tolikšna sila in moč, da je ta Božja beseda za Cerkev opora in življenjska čilost, za otroke Cerkve trdnost vere, hrana duše ter čisti in neusahljivi studenec duhovnega življenja.« – *V njunem pogovoru db. med njima. V gnezdú porogljivcev ...* navedek iz Ps 1,1. Drugi citat je iz preroka Malahija (3,16), tretji pa iz Žalostink (3,28). »Spominska knjiga«, omenjena v drugem citatu, je nedvomno »knjiga življenja« v nebesih, v kateri so zapisana vsa človekova dejanja (prim. Raz 20,12). – Rabi Hananjá je deloval sredi 2. stol. po Kr. in je v času druge judovske osvobodilne vojne (Bar Kokebá) pretrpel mučeništvo. Ko so ga Rimljani deli na grmado, so mu telo ovili z zvitkom Postave, ki jo je ponel s seboj v ječo.

4. Rabi Simeon ben Johaj je v Mišni omenjen več kot 300-krat. Bil je učenec rabija Akibe, sodobnik rabija Hananjája, vendar je preživel rimsko preganjanje in razvil svojo dejavnost v Galileji. Umrl je okrog 170 po Kr. Simeon s svojim izrekom poseže v vsakdanje življenje. Življenje pobožnega Juda je bilo od jutra do večera, in celo v spanju, zavarovano z ograjo Postave. Zato je bilo zanj tudi obedovanje versko opravilo. Navedek iz preroka Izaija (28,8) Simeon nekoliko priredi: »... ni mesta (*makom*) brez umazanije« razume, kot da je mesto, KRAJ, nadomestna beseda za Boga (prim. 2,14 in 18). Če trije sedejo k obedu brez molitve in blagoslova jedi, je to nekaj ogabnega; če pa pred obedom molijo, je to podobno daritvenemu obedu v templju. Navedek iz preroka Ezekiela (41,22) je spet prirejen. Odkar stvarnega templja ni bilo več, so si rabini prizadevali, da bi tudi navadne obede posvetili s prisotnostjo novega, duhovnega templja – Postave.

5. Tudi rabi Haniná je živel v vihnem času druge judovske vojne (150 po Kr.). Rešil se je z begom v Sidon v Libanonu. Po nekem drugem izročilu pa naj bi postal mučenec. V negativni formulaciji njegovega izreka je navzoča pozitivna zahteva, da človek življenja ne sme tratiti za prazne reči, ampak se mora intenzivno posvetiti preučevanju Postave in tako rešiti svoje življenje.

6. Rabi Nehunjá je deloval v času pred uničenjem templja. Nov dokaz torej, da zaporedje izrekov ni vselej kronološko. V Nehunjájevem času je obstajal dvojni jarem: jarem Božjega gospostva in jarem svetnega gospostva (Rimljani). Tudi Jezus v Evangeliju vabi, naj vzamemo nase njegov jarem (Mr 11,29). Jarem sam po

sebi ne pomeni nič slabega in ponižujočega, še manj zaslužjenosti, temveč predpostavlja odločitev za nekoga in zavestno hojo za njim – v njegovi službi. Po tem, pod čigavim jarmom je nekdo, se kaže, ali gre za svobodo ali za suženjstvo. Odločitev za Božje gospodstvo in jarem v znamenju Postave vodi v svobodo, kajti Bogu služiti se pravi kraljevati. Tudi skrbi za življenjsko vzdrževanje so odvzete, saj »vam bo vse to navrženo« (Mt 6,33). Človek Postave je zato resnično svoboden in srečen človek. Če pa se človek izneveri Božji postavi, si nakoplje jarem *države* (db. *kraljestva*) in jarem skrbi. Nehunjájev izrek je tako v jedru prilika o Božjem kraljestvu, ki je bila v njegovem času nadvse aktualna, saj je šlo za odločitev med vladavino Rimljanov in »Božjim kraljestvom«. Rešitev ni v nasilju in vojni, ampak v nečem večjem: v miru in obstoju naroda, ki ju zagotavlja samo življenje po Postavi ali »jarem Božjega gospodstva«.

7. O rabiju Halaftáju vemo malo. Bil naj bi učenec rabija Meira in tako pripadal zadnjemu rodu tanaitov (okoli 185 po Kr.). Njegov izrek se navezuje na izrek rabija Hananjája (3. mišna) in ga dopolnjuje. Tudi v njem gre za nedoumljivi čudež *šekine*, Božjega prebivanja med ljudmi. Oblak Božje navzočnosti se »ušotori« tam, kjer je prisotna Postava. Ali se jih vanjo zataplja deset ali samo eden, ni pomembno. Čudež Navzočnosti se zgodi neodvisno od števila. Z vprašanji in navedki iz Svetega pisma dobi izrek svežo življenjskost. Pismouk s tem doseže notranjo napetost in stopnjevanje, ki se završi v tem, da Bog postane navzoč tudi nad enim samim. Svetopisemski navedki so vzeti iz Ps 82,1; Am 9,6; Ps 82,1; Mal 3,16 in 2 Mz 20,24. Prav način uporabe svetega besedila kaže, kako je judovstvo, ki je izgubilo tempelj in

tempeljsko bogoslužje, obvladalo novi položaj. Zunanji kraj Božje navzočnosti je bil sicer uničen, duhovni prostor v BESEDI pa je neuničljiv. Iz te vere je judovstvo skozi stoletja črpalo nepremagljivo moč preživetja. Kajti tudi če se en sam sklanja nad Postavo, se spusti nadenj Božje veličastvo.

8. Rabi Eleazar izhaja iz Galileje, iz mesteca Bartotá. Bil je sodobnik rabija Akibe (1. pol. 2. stol.). Njegov izrek postavlja človeka v popolno odvisnost od Boga. Človek ne more ničesar dati Bogu, česar ne bi bil prejel od njega. Zato je človekova temeljna naloga, dati Bogu, kar je Božje. Izraz »pri Davidu« tukaj ne meri na kakšno mesto v Psalmih, ampak na pripoved v Prvi kroniški knjigi (29,14), natančneje, na veliko hvalnico, ki jo je molil David ob koncu svojega življenja.

9. O rabiju Jakobu (nekateri pripisujejo izrek rabiju Simeonu) ne vemo ničesar. Spoznamo ga lahko le iz njegovega izreka. Moral je biti učitelj, ki je od svojih učencev zahteval skrajno pozornost. Vodilna beseda »učiti se« se v hebrejščini glasi *šanah* in pomeni »dvakrat povedati, ponoviti«. Ne gre za učenje česar koli, ampak za učenje Postave. Bistvo dejavnosti pismoukov je »ponavljanje« Postave (*mišnah*); »prevzetje« (*kabbalah*) in izročanje (*masorah*) nauka. To učenje je nekaj svetega. Kdor je pri tem raztresen, zaničuje Boga, od katerega ta vednost izhaja. Tako postane razumljiv tudi stavek na koncu.

10. Dosetáj sprejema izrek svojega predhodnika in ga še priostri. Kot učenec rabija Meira tudi on spada v zadnjo generacijo »očetov«, ki so oblikovali Mišno (ob koncu 2. stol. po Kr.). To pojasnjuje njihovo prizadevanje, da se

ne bi izgubila ena sama beseda svetega izročila. Dosedanje raziskave so pokazale, da je pri oblikovanju posameznega izreka in celotne zbirke izrekov igralo veliko vlogo število besed. Kjer koli se izpusti kaka beseda, se uniči celotna smiselna zgradba. Čeprav se to načelo, če ga pretiravamo, lahko zdi formalistično, se prav njemu lahko zahvalimo tako za zvesto izročanje Izrekov očetov kakor za zvesto ohranjanje svetopisemskega besedila. – *Samo varuj se ... citat iz 5 Mz 4,9. – In da ti ne izginejo ... prav tam.*

11. – 13. Rabi Haniná je redkobeseden in ljubi nasprotja. Legende ga slavijo kot svetnika in čudodelnika. Deloval je v zadnji tretjini 1. stol. Bil je torej sodobnik apostola Janeza. Prvi izrek tehta strah pred grehom in modrost. Prednost ima strah; v drugem izreku se tehtajo dela in modrost – spet se za lažjo izkaže modrost. Iz tega sledi, da je samo znanje brez vrednosti, če se ne preliva v pobožno življenje. Haniná torej daje prednost dejanju pred mislijo. Vednost ne more biti sama sebi namen. Tretji izrek preseneča v ustih pismouka, ker se zdi, da je merilo za Božje ravnanje človek. Izrek bi lahko razlagali kot različico pregovora: »Ljudski glas – Božji glas.« Vendar stvar ni tako preprosta. Haniná tukaj gotovo misli na harmonijo med spodnjim in zgornjim, toda harmonija na področju stvarstva je mogoča le tedaj, kadar je prisotna vera v Božjo navzočnost. Le tedaj je človekovo zadovoljstvo in veselje odsev Božjega zadovoljstva in veselja. Namesto Boga stoji beseda KRAJ, za človeka pa je spet uporabljena beseda *berijjah*, ustvarjeno bitje. Zelo mogoče je, da je v tej besedni rabi že toliko prisotna omejitev, da ne odloča sodba vsakega človeka, temveč le tistega, ki se priznava za ustvarjeno bitje. Toda izrek še

vedno deluje izzivalno: človek kot merilo Božjega ravnanja! A prav s tem je človekovo dostojanstvo povzdignjeno v Božje obnebjje. »Kaj je človek, da se ga spominjaš? ... Naredil si ga malo nižjega od Boga« (Ps 8,5–6).

14. Dosá ben Horkinás je deloval v 1. tretjini 2. stol., torej v času med viharjema prvega in drugega judovskega upora. Njegov izrek je zabeljen s humorjem, udarnostjo in celo ironijo. Nasprotje jutranjega spanja izraža pregovor: »Rana ura – zlata ura.« Pitje vina že dopoldne je zbuvalo nejevoljo. Zato se Peter v svojem binkoštnem govoru brani: »Nismo pijani, kakor vi mislite, saj je šele tretja dnevna ura (= ob devetih dopoldne)« (Apd 2,15). »Otročji pogovori« so posledica prejšnjega, kajti vino razveže jezik. Za »suroveži« stoji hebrejska beseda *'am ha-'arec*, ki prvotno pomeni podeželane, v rabinskem času pa je dobila prizvok surovosti, grobosti in celo brezbožnosti. S »shajališči« so mišljene gostilne, ki tedaj v Palestini – kakor tudi v Rimu – niso bile nobena redkost. Kdor počenja te stvari, si nakopava prezgodnjo smrt.

15. Rabi Eleazar je bil doma iz Modeina, kjer se je nekdaj začel makabejski osvobodilni boj. Kaže, da je tudi njega navdihoval isti bojeviti duh – sicer ne proti Antiohu Epifanu, temveč proti cesarju Hadrijanu in rimskim legijam. Hadrijan se je počutil kot »Epifan«, kot novo božanstvo; po vsem Vzhodu je širil helenistično kulturo, na Bližnjem vzhodu pa pospeševal monumentalne gradnje. Na novo je pozidal Jeruzalem, ki ga je preimenoval v Aelia Capitolina. Kmalu zatem, ko so se dela začela, je izbruhnila judovska vstaja (Bar Kohebá). Eleazarjev izrek je iz časa, ko je bil ta usodni boj v zadnji fazi (to fazo osvetljujejo tudi kumranske najdbe). Eleazar

postavlja človeka pred poslednje reči – pred smrt in sodbo. Kdor počne stvari, ki jih rabi našteva, ne bo imel deleža v prihodnjem življenju. Očitki so večidel naperjeni proti mlademu krščanstvu. Pavel je v pismih Galačanom in Rimljanom prišel do spoznanja, da judovska obredna Postava, začenši z obrezo pa vse do predpisov o jedeh, ni več obvezujoča. Postavo torej razlaga na način, ki nasprotuje normi izročila – halaki. Eleazar pa se obrača tudi proti tistim Judom, ki so se prepustili helenizaciji in so od nje pričakovali rešitev v svoji narodni in verski ogroženosti. Njegov izrek izzveni kot bojna napoved v času hudega rimskega nasilja, v katerem ni manjkalo mučencev ne na judovski ne na krščanski strani.

16. Rabi Išmael je kot deček doživel padec Jeruzalema, bil je v rimskem ujetništvu, a je bil odkupljen iz njega. Bil je iz velikoduhovniške rodbine. Svojo šolo je imel na jugu Judeje, v Kefar Azizu. Njemu pripisujejo komentar (midraš) k Drugi Mojzesovi knjigi. Pravila (*middot*) za razlago Svetega pisma je s Hilelovih sedmih razširil na trinajst. Imenovati bi ga smeli »cerkveni oče« judovstva. Iz njegovega izreka diha čisto drugačen duh kakor iz prejšnjega. *Bodi vdan poglavarju*: nekateri razumejo *Bodi vedrega duha* (db. *lahek/hiter v glavi*). Ljudi je mogoče pridobiti le s prijaznostjo in ljubeznivostjo. Vsakogar je treba sprejemati z veseljem.

17. Med 72 pismouki, ki so prišli do besede v Izrekih očetov, je najbolj znan rabi Akiba. Doživel je Bar Kohebájevo vstajo proti Rimljanom, v kateri so slednji pobili več kot pol milijona ljudi in uničili 985 vasi. V »Sinu zvezde« (Bar Kohebaju) je videl voditelja mesijanske vstaje. Tudi sam je prišel v rimsko ujetništvo in bil obsojen

na smrt. Njegovi privrženci so ga razglasili za mučenca. Rabi Akiba ima velikanske zasluge za ureditev ustnega izročila in nastanek Mišne. Izročeno gradivo je razdelil na šest »redov« – razdelitev, ki jo je sprejel tudi rabi Juda Knez, redaktor Mišne. – Izročilo (hebr. *massoret*) je ograja za Postavo. Že možje vélike shodnice (1,1) so pokazali na nujnost ograje, da zavaruje in zaščiti Postavo. Rabi Akiba pojmuje ograjo tako pozitivno kakor prerok Izaija v svoji priliki o vinogradu (Iz 5,5). To je zdravo hermenevtično načelo, ki je še vedno veljavno. Vendar lahko ograja postane tudi nevarna, izročila lahko Božjo besedo tudi zadušijo. To ima v mislih Jezus, ko se bojuje proti »očetnim izročilom« (Mt 15,2; Mr 7,3). – Desetina je toliko ograja za bogastvo, kolikor prebuja zavest, da bogastvo zavezuje. Tu prihaja na dan svetopisemski pojem lastnine. Lastnik ni neomejen gospodar, ampak le oskrbnik od Boga mu zaupanih dobrin. Z desetino priznava to Božjo vrhovno lastninsko pravico. Človek je vse svoje dobrine dobil le na pósodo. – Zaobljube niso same sebi namen, ampak naj bi ščitile dobrino zdržnosti. V traktatu »Zaobljube« (*nedarim*) je govor predvsem o zaobljubi zdržnosti. Njen namen je duhovno urjenje za čimvečjo нравno zmogljivost. – Da je molk ograja modrosti, je splošen modrostni nauk. Arabski pregovor pravi: Norec ima svoje srce na jeziku, modrec pa ima svoj jezik v srcu.

18. Če rabi Akiba ne bi bil zapustil nobenega drugega izreka, bi ga vendarle morali šteti med največje duhove človeštva. Kaj je človek? se sprašujejo modrijani. Človekov bitni temelj je zunaj njega, v Božji ljubezni. Bog je »dobrina, ki se razdaja« (*bonum diffusivum sui*, Tomaž Akvinski). Zato človeka ni ustvaril kot stvar, ampak kot (lastno) podobo. To spoznanje ne zraste iz človeškega

razglabljanja, temveč je sad razodetja. Kaj je naposled človek, nam lahko razkrije samo Bog. Prvi svetopisemski navedek je iz 1 Mz 9,6. Znotraj človeštva imajo posebno mesto Izraelci: razodeto jim je bilo, da so Božji izvoljenci, Božji otroci (navedek je iz 5 Mz 14,1). Izvolitev Izraela je še posebej določena: izročena jim je bila »dragocena posoda«, s čimer je mišljena Postava; dana jim ni bila zaradi zaslug, ampak iz posebne ljubezni. Po njej »je bil ustvarjen svet«. To je namig na poročilo o stvarjenju v Prvi Mojzesovi knjigi, v kateri so zapisane besede, s katerimi je bil ustvarjen svet. Tako ima Izrael s Postavo v rokah »dragoceno posodo« stvarjenja sveta – odlika, ki temelji le v Božji ljubezni. Navedek je iz Prg 4,2.

19. S pomembnim vprašanjem, kako rešiti dozdevno nasprotje med Božjo vsemogočnostjo in človekovo svobodo, med Božjo dobroto in pravičnostjo, se je ukvarjal tudi rabi Akiba. Sicer ni našel kakšne filozofske formulacije za rešitev problema, ki najbrž presega človekove zmožnosti, pač pa je zavzel stališče, s katerega problem preneha biti problem. Če je temelj vsega Božja ljubezen, potem je nujno, da je vse vnaprej načrtovano, zamišljeno in zasnovano. Iz Božje ljubezni pa prav tako nujno sledi človekova svoboda odločanja. Bog bi ne bil Bog, ko ne bi vsega predvidel; a ne bi bil Bog ljubezni in človek ne bi bil njegov ljubljenec, ko ne bi imel svobodne volje. Na isti način je rešljivo tudi »vprašanje« Božje dobrote in pravičnosti. Akiba je prepričan, da pri sodbi Božje usmiljenje prevlada nad pravičnostjo. To pa človeka še ne odvezuje od prizadevanja za dobro, nasprotno, iz človekove svobode pred Bogom, ki ga ljubi, sledi, da mora iz notranjega nagiba ljubezni delati tisto, kar je Bogu všeč. Njegova dela naj bodo znamenje njegove ljubezni.

20. V prejšnjem izreku nakazana misel na sodbo je v tem do kraja razvita. Akiba postavlja človeka pred poslednje reči: smrt, sodbo, večno usodo. Od tod dobi življenje svojo globino, pa tudi svoje vznemirjenje. Ta svet je le nekaj minljivega, polje velikih odločitev. Izrek je lahko razumljiv, podobe se prepletajo in vršičijo vse do nebeške gostije. Tu, v eshatologiji, imajo svoj izvir nagibi za ravnanje. Prvi stavek spominja na priliko o talentih (Lk 19,13sl.). Vse, kar človek ima, ni njegova last, ampak ima vse le na pósodo. Za vse bo zato moral dajati odgovor. Negotovost visi nad njim kakor mreža, ki jo Ribič lahko potegne, kadar hoče. Vendar je Bog velikodušen. Trgovina je odprta in dana je možnost posojila. Ti podobni sta vzeti iz trgovskega sveta, ki je bil Judom že v antiki blizu. Kakor Jezus tudi Akiba jemlje podobe iz znanega okolja in tako verske resnice človeku naravnost otipljivo približa. Vsakdanje življenje mu postaja prilika. Knjiga nebeškega knjigovodstva je vseskozi odprta. Akibovi »izterjevalci« so Jezusovi »angeli« v njegovem govoru o sodbi (Mt 24,31). Sodba je sodba resnice, pred katero se nič ne more skriti. Akiba tukaj pušča pogled v *gebeno*, pekel, ob strani. Njegov izrek se konča z omembo večne gostije. Tudi ta predstava je še in še prisotna v evangelijih: »Mnogi bodo sedli za mizo z Abrahamom ...« (Mt 8,11). Ali: »Blagor tistemu, ki bo obedoval v Božjem kraljestvu« (Lk 14,15). Ali še: »Blagor povabljenim na Jagnjetovo gostijo« (Jn 19,9).

21. Rabi Eleazar je bil sodobnik rabána Gamaliela. Bil je Ezrov potomec. Potemtakem je pripadal duhovniškemu plemstvu. Zaradi velikega bogastva se je lahko mirno posvečal preučevanju Postave. Njegova predavanja v jamnijski shodnici so zelo slovela. Njegov je tudi

izrek: Sveto pismo govori v jeziku ljudi. Tudi kot vzgojitelj je računal s človekovimi stvarnimi psihičnimi močmi. Skupaj z Gamalielom je odpotoval v Rim na pogajanja, ki naj bi judovskemu ljudstvu prinesla ugodnejše življenjske razmere. Z njima naj bi šel tudi rabi Akiba. – Prvi Eleazarjev izrek je poln epigramskih antitez. Njegov namen je, da s pari nasprotij doseže kot ideal zaželeno višjo sintezo. Ena brez drugega ni nič, oboje se mora združiti v harmonijo. Brez Postave ni zdrave človečnosti. Z »zdravo človečnostjo« prevajamo hebrejski *derek 'erec* db. *pot sveta/zemlje*, ki lahko pomeni tudi dobre navade ali pa svetno obrt oz. poklic (rabini so preučevanje Postave redno združevali z določenim poklicem). Zdrava človečnost predpostavlja spoštovanje splošnočloveških zakonov in načinov ravnanja, vseh tistih, ki temeljijo na »sedmih noetovskih zapovedih«. Kakor mora biti zdrava človečnost prepojena in »nadgrajena« s Postavo, tako po drugi strani Postava ne sme postati nekaj neživljenjskega, temveč mora reševati konkretne življenjske situacije in jih osvetljevati v luči razodetja. Človek je lahko dober vernik samo, če se hkrati trudi, da bi bil dober človek. – Po svetopisemskem modrostnem nauku je modrost vedno povezana s svetim ali »božjim« strahom, in temelji na spoštovanju in ljubezni do Boga. Resnično moder človek je zato tudi veren. – Sámó teoretično znanje brez globljega uvida v skrivnostno življenjsko tkanje je brez koristi. Življenje in znanje se morata medsebojno dopolnjevati. – Zadnji par nasprotij je povezan z vsakdanjimi skrbmi študenta. Zagotovljena mora biti eksistenčna podlaga, da se lahko predaš učenju. Ta izrek je mišljen tudi kot opozorilo premožnim, naj podpirajo revne študente, da bodo s preučevanjem in razlaganjem Postave klicali blagoslov nad Izraelce.

22. Priliko o drevesu najdemo že v 1. psalmu in še prej pri preroku Jeremiju. Drevo kot podoba človeka je uporabljeno na več načinov, z različnimi poudarki. V pričujočem izreku gre za vrednotenje modrosti in del. Presenetljivo je, da pismouk ne daje prednosti modrosti kot takšni: modrost mora biti povezana z deli. Takšno drevo kljubuje vsem viharjem. Navedka sta iz preroka Jeremija (17,6 in 17,8).

23. Rabi Eleazar ben Hismá je bil nadzornik v Gama-lielovi šoli v Jamniji (Jabneh), potemtakem tudi sodobnik rabija Akibe. Slovel je kot zastopnik naravoslovja. – V kazuistiki vseh časov obstajajo določeni primeri, ki so zaradi svoje kočljivosti obravnavani na dolgo in široko. V Mišni velja to za »ptičja gnezda«. Geslo »gnezda« (hebr. *kinnin*) je naslov 11. traktata v 5. glavnem razdelku Mišne. Gre za razlago in uporabo določbe v Postavi glede daritev (dveh) grlic ali golobov (3 Mz 1,14–17; 5,7–13; 12,8). Tu je mogoče preizkušati svojo bistrournost. – Z menstruacijo postane ženska »nečista«, tj. ne sme se udeleževati obredov. Od tod prizadevanje, da bi začetek in konec menstruacije natančno izračunali, pa tudi ugotovili bolezenske spremembe. Vse to pa ne z medicinskega vidika (plodni – neplodni dnevi), temveč edino z vidika »svetosti«. Po krvavitvah je bilo predpisano očiščevanje, s čimer je bila ženska spet sprejeta v bogoslužno občestvo. Mišna posveča temu 7. traktat v 6. glavnem razdelku, z naslovom *Niddah*, »Nečistost«. »Gnezda« in »Nečistost« sta sestavna dela halak, tj. celote ustno izročanih predpisov, zapisanih v Mišni. – *Astronomija*: šlo je za izračunavanje kroženja Sonca in Lune. V Jamniji so vsako leto določali datum praznovanja velike noči in ga razglasili po vsem judovskem svetu. Sicer pa je bila astronomija z geometrijo

(izračunavanje številčne vrednosti besede na podlagi številčne vrednosti posameznih konzonantov) le pri-
vesek modrosti.

ČETRTO POGLAVJE

1. Simeon ben Zomá je bil učenec rabija Akibe. Z njim je razlaga Svetega pisma dosegla enega svojih viškov. Njegov izrek je narejen po shemi vprašanje – odgovor. Vsak odgovor je podprt z navedkom iz Svetega pisma. Resnični modrec je tisti, ki se je stalno pripravljen učiti od drugih in je torej hkrati »ubog v duhu«. Zanimivo je, kako znajo stari razlagalci Svetega pisma – podobno so delali tudi cerkveni očetje – najti v besedilu nov pomen, odkriti nov vidik. Navedek iz Ps 119,99 pravi: »Postal sem modrejši od vseh svojih učiteljev«, ben Zomá pa to preinterpretira v: »Postal sem moder, ker sem se učil od vseh svojih učiteljev.« – *Kdo je junak?* Sveto pismo pozna *gibborim*, junake, recimo »Davidove junake«, ki so bili opevani zaradi svojih junaštev. Vendar naš pismouk postavlja više človeka, ki obvladuje samega sebe. Navedek je iz Prg 16,32 in je naveden v svojem prvotnem pomenu. – *Kdo je bogat?* Resnično bogat je tisti, ki je zadovoljen z deležem (*heleq*), ki mu pripada. Dodan je navedek iz Ps 128,2 in poglobljen z mislijo na prihodnji svet. Kar psalm povezuje z »božjim strahom«, ben Zomá razlaga z zadovoljnostjo. – *Kdo je vreden časti?* Tisti, ki je sam spoštljiv do drugih. Navedek iz 1 Sam 2,30 daje za zgled Božje ravnanje. Bog je merilo človekovega ravnanja. Podobno pravi Jezus v govoru na gori: »Bodite popolni, kakor je popoln vaš nebeški Oče« (Mt 5,48). Da moramo spoštovati drug drugega, so učili tudi apostoli (Rim 12,10; 1 Pt 2,17). Vendar so se zavedali – tako kot

pismouki –, da merilo človekovega ravnanja ni v njem samem, ampak v Bogu (teonomni humanizem).

2. Sestavljaivec tega izreka Simeon ben Azáj je bil Akibov učenec. Kakor Simeon ben Zomá tudi on ni imel naslova rabi, a je bil kljub temu ugleden pismouk. Njegova ljubezen do Postave je bila tolikšna, da se ni niti poročil. Doživel je viharna leta Bar Kohebájevega upora proti Rimljanom in nekateri menijo, da je postal tudi eden prvih mučencev med Hadrijanovim preganjanjem. V svojem izreku seže do korenin dobrega in zlega. Spolnitev lahke zapovedi človeka usposobi za spolnitev težje, prvemu prestopku pa navadno sledi še drugi. Ben Azájeva zasluga je, da je opozoril na to notranjo povezanost človeških dejanj, na to nezaslišano dinamiko. Posamezno dejanje nikoli ni osamljeno, drugi korak je zaobsežen že v prvem. *Plačilo za zapoved je zapoved*: spolnitev zapovedi prinaša notranje zadoščenje, Bog pa to šteje kot spolnitev njegove volje in to tudi nagradi. *Plačilo za prestopek je prestopek*: grešni užitek je sam greh in vodi v nadaljnje grehe; zlo potegne za sabo novo zlo: *abyssus invocat abyssum*.

3. Drugi izrek poudarja spoštovanje do slehernega človeka in upoštevanje še tako drobne stvari. Ni ga človeka, ki bi ti ob svojem času – ko pride njegova »ura« – ne mogel storiti kaj dobrega (seveda pa tudi kaj slabega). Tudi vsaka stvar je za nekaj koristna.

4. O rabiju Levitásu ne vemo skoraj ničesar. Njegov izrek je klic h koreniti ponižnosti. Pogled v grob izniči vso človekovo imenitnost. Gotovo je človek več kot trohnoba, a tudi to, da smo trohnoba, velja kdaj do kraja premisliti.

5. Johanán je bil sodobnik rabija Akibe. Pravi okvir njegovega izreka so desetletja duhovnega in narodnega boja, ko je šlo za »posvečevanje« (*kidduš*) in »skrunjenje« (*hillul*) Imena (*ha-šem*), tj. Boga samega. Bar Koheba je Jeruzalem očistil umazanije poganov in se pokoril za skrunjenje. Vendar Johanán tukaj ne misli na zunanje skrunjenje, temveč pokaže na človekovo notranjost (*forum internum*), ki sicer zaenkrat lahko ostaja skrita, vendar bo ob poslednji sodbi razkrita pred očmi vseh. Pri skrunjenju Božjega imena, tj. pri sramotenju Boga, ni nobenega več ali manj, vseeno je, ali gre za zmoto ali za objestnost. Človek ni nikoli, niti v najskrivnejši kamrici svojega srca, sam; vedno ga spremljajo angeli sodbe (prim. Mt 13,39. 41.49).

6. Z Išmaélom ben Johanánom se končuje čas očetov. Bil je sodobnik slovitega rabija Gamaliela II., ki je avtor zadnjega izreka v 1. poglavju. To je bil čas redigiranja in kodificiranja Mišne. Tedaj je dejansko šlo za učenje in poučevanje, kar pomeni beseda *mišna*. Izrek uvaja vrednostno lestvico. Kdor se uči zato, da bi postal pismouk, si je gotovo zastavil visok cilj. A še višje je uresničevanje znanja v zvestem življenju po Postavi. Klic k udeležanju povezuje farizejstvo in Evangelij (Mt 7,24sl.; Lk 8,21; Rim 2,13; Jak 1,22sl.). Vera brez del je mrtva. Pozornost priteguje notranja dinamika, ki spominja na Jezusov izrek: »Kdor ima (= se trudi), se mu bo dalo« (Mt 13,12). Od vere koraka k še večji veri, od lažjega k težjemu dejanju. Cilj ni učenost sama na sebi, ampak uresničevanje spoznanega v pobožnem življenju.

7. Pismouki z imenom Cadók so bili trije. Prvi je živel že pred uničenjem templja, tretji naj bi bil sodobnik Gamaliela II. Čigav je ta izrek, je težko reči. Pred očmi

ima ideal pismouka. Ta se s Postavo – s »Krono«, tj. z Božjo besedo – ne sme okoriščati in jo tako zlorablja. V podkrepitev je naveden Hilelov izrek. Postava mu tudi ne sme rabiti za lopato, s katero človek obdeluje zemljo, da si služi vsakdanji kruh. Postava je nekaj preveč svetega, da bi smela biti sredstvo za preživetje. Zato naj bi pismo-uki poučevali in razsojali brezplačno. Kar potrebujejo za življenje, si morajo zaslužiti z delom svojih rok (poklic!). Kdor hoče z Božjo besedo trgovati in si z njo zavarovati življenje, ga bo izgubil. Tudi Jezus naroča apostolom: »Zastonj ste prejeli, zastonj dajajte!« (Mt 10,8).

8. Rabi José ben Halafta je bil priznana veličina. Bil je učenec rabija Akibe in učitelj rabija Juda (sreda 2. stol.). Živel je torej v času zapisovanja ustnega izročila. Srce njegovega izreka je spet Postava. Srečanje z njo človeka spremeni. Kdor Postavo časti, je njegovo bitje ožarjeno – pa ne le z zemeljsko svetlobo. Po drugi strani pa človekovega bitja tudi nič bolj ne oskrunja kakor skrunjenje Postave. Njegov odnos do Postave odloča o njegovem sijaju ali njegovi sramoti. – Nekateri razlagalci so v tem izreku videli protikrščansko ost. Za rabine je Postava dokončno in popolno Božje razodetje, za kristjane pa je Sveto pismo kot tako dopolnjeno šele s Kristusom. Kar je torej za kristjane najsvetejša dopolnitev, je za rabine skrunjenje Postave. Obe poti se tukaj razhajata. Vendar pa iz samega izreka težko razberemo to antitezo. Kar je namreč rečeno, velja enako za jude in kristjane.

9. Kot že omenjeno, pismo-uki niso le razlagali Sve-tega pisma, temveč so tudi razsojali. Judovske skupnosti so pod rimskim gospostvom imele samostojno pravo. Rabi Išmael govori iz lastne izkušnje, saj je bil sodnik. V

svoji ljubezni do pravičnosti naj bi šel tako daleč, da je po cesarjevem ukazu svoje rojake izročal v smrt. Očitno je bil osamljen človek, ki je moral prenašati muko vesti in sovraštvo rojakov.

10. Tudi njegov drugi izrek je povezan s sodiščem. Sodnika svari, naj nikar sam ne prevzema odgovornosti za sodbo. To more samo Bog; on edini do kraja pozna človekove misli. Človek mora vselej računati z zmotljivostjo. Zato mora sodnik upoštevati sodbo drugih sodnikov. Pri tem je veljalo, da večina lahko preglasuje posameznika, ta pa ne sme vsiljevati svojega mnenja drugim.

11. Rabi Jonatán je živel v času, ko je znotraj rabinskih šol prišlo do ločitve duhov (2. stol.). Jonatán se je opiral na rabija Išmaéla, zmagala pa je šola rabija Akibe, čigar doktrina je bila kodificirana v Mišni. Zato je izročen en sam Jonatánov izrek. Ta pa kaže, da so se tudi v tekmovanju neuspeli učitelji scela zapisali Postavi. V ljubezni do Postave kljub različnim mnenjem ni bilo razlike. Kdor se v revščini drži zahtev Postave, se jih bo držal tudi v bogastvu. Po drugi strani pa bogataš, ki kljub življenjski preskrbljenosti ne najde časa za Postavo, tudi v revščini, ki ga končno lahko doleti, ne bo imel časa zanjo. Odloča torej človekovo srce.

12. Rabi Meír je bil eden uglednih pismoukov, učenec rabija Akibe, prozelit (spreobrnjenec v judovstvo). Tudi on se je ogrel za Postavo, saj je to tako velika dobrina, da je ob njej vsaka svetna zaposlitev nekaj drugorazrednega. Tudi v tem izreku je v ozadju misel na sodbo. Zahteva, da si do vsakogar prijazen, spada med temelje rabinske

modrosti. Saj ne more biti drugače, kot da notranje ukvarjanje z Božjo besedo človeka zaznamuje tudi na zunaj.

13. Pismouka z imenom Eliézer ben Jakob sta bila dva. Prvi je bil sodobnik rabija Akibe, mlajši pa je pripadal tretji generaciji tanaitov in torej živel že v času po velikem viharju, ko so ustno izročilo že začeli kodificirati. Čigav je pričujoči izrek, je težko presoditi. Vsekakor je vzet iz sodne prakse. Hebrejsko besedilo uporablja za zagovornika (advokata) in tožnika grški sposojenki: *paraklet* in *kategor*. Ta jezikovna raba pomaga bolje razumeti, kaj izraz *παράκλητος* pomeni v Novi zavezi. Paraklet ni le Tolažnik (Sveti Duh), saj gre za veliko več kakor za osebno tolažbo. Gre za (sodni) proces proti »svetu« v janezovskem pomenu. Pri njem ima Paraklet vlogo zmagovitega odvetnika in zagovornika verujočih (Jn 14,16.26; 15,26; 16,7; 1 Jn 2,1). Janezovo Razodetje (12,10) omenja tudi *kategorja* (κατήγωρ) kot nasprotnika in tožnika svetih pred Božjim sodnim stolom. V Novi zavezi sta oba, zagovornik in tožnik, pojmovana kot osebni duhovni moči, v Eliezerjevem izreku pa le metaforično. V zgodnjekrščanskem in v rabinskem času je bila vera v prihodnjo sodbo eden najpomembnejših nagibov za нравno ravnanje. Kajti naša dela gredo z nami na sodbo (prim. Raz 14,13): dobra dela so kakor ščit pred njo.

14. Iz vzdevka Sandalar (hebr. *ba-sandlar*) je očitno, da je Johanán uresničeval ideal pismouka, ki preučevanje Postave povezuje s poklicem, ki mu zagotavlja preživetje. Njegovo rodno mesto je bila Aleksandrija v Egiptu, postal pa je učenec rabija Akibe. Med Hadrijanovim preganjanjem je zbežal v Mezopotamijo in ustanovil šolo v Nisibisu. – Ključna beseda v izreku je *kenesijjah*, ki

lahko označuje vsakršno združenje ali zbor, posebej pa se je uporabljala za versko občestvo; ima torej isti pomen kakor v krščanstvu »Cerkev«. Cerkev in Sinagoga sta zagotovo občestvi, ki se zbirata »zaradi Nebes«, tj. v Božjo čast, in imata zato obljubo, da ju peklenska vrata ne bodo premagala (Mt 16,18). Ob tem se spomnimo tudi na Jezusovo besedo: »Vsaka sadika, ki je ni vsadil moj nebeški Oče, bo izkoreninjena« (Mt 15,13). Sem spada tudi modra odločitev rabija Gamaliela glede kristjanov: »Če sta njihov načrt in njihovo početje od ljudi, bosta propadla; če pa izhajata od Boga, jih ne boste mogli uničiti« (Apd 5,38). Izrek je najbrž imel tudi čisto konkreten zgodovinski pomen: v kruto vódenem Bar Kohebajevem uporju je toliko stvari propadlo. Od nadejanega sijaja sta ostala le Bog in njegova Postava!

15. Tudi Eleazar je bil Akibov učenec in tudi on je po Akibovem naročilu odšel v Nisibis v Babiloniji. To predpostavlja veliko zaupanje v njegove sposobnosti. – Preučevanje Svetega pisma učence tesno povezuje z učiteljem. To velja za sleherno šolo. Posebnost rabinske šole pa je v tem, da je v njej navsezadnje šlo »za Nebesa«, tj. za Boga. Na učitelja zato pade nekaj Božjega sijaja. Zato mora biti ves pouk prežet s tem svetim strahom pred Nebesi. Sorodno pojmovanje najdemo tudi v Evangeliju, saj za avtoriteto učencev stoji Božja avtoriteta: »Ne boste namreč govorili vi, temveč Duh vašega Očeta bo govoril v vas« (Mt 10,20).

16. Polno ime sestavljavca tega izreka je Juda ben Ilaj. Tudi on je spadal med Akibove učence (sreda 2. stol.). – Izrek je za avtorja in njegov čas značilen. Tedaj je namreč šlo za to, da so izročeni nauk spravljal v dokončno obliko.

Talmud, »nauk«, je bil tedaj ključna beseda in je v bistvu pomenil toliko kot Postava ali Sveto pismo. Le-to so izročali naprej ter ga razlagali in aktualizirali novemu položaju ustrezno. Pri tem so morali biti nadvse vestni. Ustvariti niso hoteli nič novega, temveč le obvarovati izročeno.

17. Ta izrek Simeona ben Johája (srečali smo ga že v 3,4) je eden najpomembnejših v vsej zbirki. Omenja tri krone. (Veliko)duhovniška krona, tisti diadem iz čistega zlata, na katerem je pisalo »Sveto Gospodu« (2 Mz 28,36), je bila v Simeonovih časih le še spomin na pretekli sijaj. Iz tega lahko sklepamo, da je »krona« tu rabljena v prenesenem pomenu za vse, kar ima moč in veljavo. Pozornost vzbuja, da Simeon najprej omenja krono Postave. Kaj je v teh krogih veljalo za najvišjo odliko, če ne izvedenost v Postavi! O blišču kraljevske krone ni treba izgubljati besed. Toda sijajneje od vseh teh kron se blešči krona dobrega imena. Te ni mogoče podedovati, ta izhaja iz človekove notranje vrednosti, saj »dobro ime« pomeni isto kot »dobro bitje«. Hvalo dobrega imena opevajo tudi svetopisemske modrostne knjige (Prg 22,1; Prd 7,1; Sir 41,12–13).

18. Ta izrek odseva položaj tistega časa, ko se je judovstvo po strahotnih viharjih dveh vojn vendarle še obdržalo in ohranilo. Tedaj je predvsem Galileja čedalje bolj pridobivala na pomenu. Če se je kdo hotel zares uvesti v študij Postave, je bil zanj najboljši nasvet, naj odpotuje iz svoje poganske okolice tja, kjer so še bile slavne šole Postave. Preveliko zanašanje na lastna spoznanja ne rodi sadov. Pravi nosilec učenosti ni bil osamljen pismouk, ampak zbor »tovarišev« (*haberim*). Nehoráj kot sodobnik

rabija Meira spada v zadnjo generacijo »očetov«. Njegovo ime je tudi simbolično: »Razsvetljevalec«.

19. Izrek zveni apodiktično. Načne problem, ne da bi ga rešil. Sreča brezbožnežev in trpljenje pravičnih sta nekaj, kar presega človekov razum. To skrivnost lahko razreši samo Bog (prim. Ps 73). – O Janáju ne vemo nič gotovega. Morda je bil oče rabija Dosetaja ben Janaja (3,10).

20. Iz Apostolskih del izvemo, da je bila v Rimu močna judovska kolonija. Matjá je bil Akibov učenec. Ob izbruhu Bar Kohebajeve vstaje je bil v Rimu in ostal tam vse življenje. – Njegov izrek je zabeljen s humorjem. »Rep levom« in »glava lisjakom« sta najboljše razumljiva iz pogankega okolja. Lev je bil običajna podoba za Juda (prim. 1 Mz 49,9). Bolje je biti zadnji v izvoljenem ljudstvu kakor prvi med pogani – »lisjaki«.

21. Tudi rabi Jakob pripada zadnjemu rodu »očetov«, kaj več o njegovem življenju pa ni znano. – Njegov izrek nas spet postavlja pred poslednje reči. Prisposoba nebeške gostije je običajna tako v Evangeliju kakor v rabinski literaturi; razlika je le v različnih poudarkih. Tu je naglašena začasnost tega sveta, ki je le čakalnica za drugi svet, pravi in dokončen. Ta je predstavljen v podobi velike obednice, za katero je rabljena grška sposojenka *τρικλίνιον* (hebraiz. *teraklín*), ki kaže na tri podkvasto razporejena ležišča, na katera so se zleknili k obedu. Od tod opozorilo, naj se že na tem svetu pripravimo na gostijo v prihodnjem.

22. Drugi Jakobov izrek se zdi, da postavlja stvari na glavo. Trdi skoraj nemogoče. Kako more biti ena sama

ura pokore in dobrih del na tem svetu vredna več kot celotno življenje v prihodnjem svetu? Da je ena sama ura blaženosti v večnosti vredna več kakor vse zemeljsko življenje, je očitno. A kam meri prvi stavek? Ali hoče predstaviti težišče iz onstranstva na zemljo? Nikakor! Ostra antiteza hoče le poudariti nujnost pokore in dobrih del. Prav v tem dvojem je prednost tega sveta. V prihodnjem svetu ni več možnosti za nabiranje zasluženj. Hišo večnosti gradimo na tem svetu.

23. Rabi Simeon je slovel kot »tenkočuten psiholog in dušni pastir«. Poznal je umetnost pravega trenutka. Jeznega človeka miriti se pravi prilivati olja na ogenj. Šele ko jeza mine, postane človek dovzeten za lepo besedo. Ob smrti je molčeče sočutje vredno več kot kopica formalnih besed. Enaka zadržanost je potrebna ob zaobljubah, ki so stvar osebne odločitve; vprašanja bi prizadeti lahko jemal kot vmešavanje v njegove osebne zadeve. Tudi v uri ponižanja je človek najrajši sam. Vse ima torej svojo uro in svoj čas (prim. Prd 3,1–8).

24. Samuel ni imel naslova rabi. Zato nekateri menijo, da je živel že v času, ko ta uradni naslov še ni bil običajen. Okoli leta 80 po Kr. naj bi umrl v visoki starosti. – Njegov izrek izraža staro modrost (prim. Prg 24,17–18; Job 31,29). Škodoželjnost ni znamenje plemenitega srca. Samuel navaja kot nagib Božjo jezo. Če je Bog s padcem kaznoval tvojega sovražnika, pa zato nikakor noče, da se ti tega veseliš. Misel na Sodnika je torej zadnji razlog, da svojemu sovražniku ne privoščiš slabega. Kar je tukaj formulirano negativno, izraža Evangelij pozitivno v zahtevi po ljubezni do sovražnikov (Mt 5,44).

25. Eliša velja za udarno moč judovstva. Bil je sloviti učitelj še slovitejšega rabija Meira. Življenje tega moža je zaznamovano s tragedijo: odpadel je od judovstva. Razlogi za ta korak niso jasni. Čeprav je veljal za odpadnika, je bil ta njegov izrek sprejet v zbirko. Izrek je razumljiv. Kar se naučiš v mladosti, se ti vtisne globoko v spomin. Mlad duh je kakor prazen papir z lepo in berljivo pisavo. Kdor pa se uči v starosti, je podoben porumenelemu papirju in kracavi pisavi. Zato opomin, da se je Postave treba učiti v mladosti.

26. V uvodu omenjeni kraj Kefár Babli (»Babilonska vas«) je morala ležati nekje v Galileji. Tam naj bi rabi José tudi poučeval. Znani so njegovi spori z rabijem Judom, redaktorjem Mišne. Ta boj mnenj, nasprotje med mladim in starim, je najbrž tudi ozadje tega izreka. Modrost mladih je po Josejevem mnenju še nezrela in viharna, neužitna kot kisl grozdje in vino v stanju zorenja. Šele po 40 dneh so novo vino smeli uporabljati za daritve. Modrost starih pa je zrela in zanesljiva.

27. Rabi *par excellence* že vemo, da je redaktor Mišne rabi Juda (prim. 2,1). Tu se predstavlja kot zagovornik mladega rodu. Njegov izrek je z ironijo prežet nasprotek Josejevega poveličevanja starih. Starost sama še ni pričevalo za modrost. Tudi mladi imajo lahko dobre in dragocene misli. Ne odloča vrč, temveč njegova vsebina. V kakem starem vrču – kakšen sarkazem! – ni ne starega ne kapljice novega vina.

28 Podoben izrek je skoval že Jošúa (2,16). Zločesta trojica: nevoščljivost, uživaštvo in častihlepje človeka pokoplje. Prva razjeda dušo, drugo telo, tretje pa duha.

Podobno pogubno trojico navaja tudi Prvo Janezovo pismo (2,16): »Vse, kar je na svetu – poželenje mesa, poželenje oči in napuh življenja – ni od Očeta.«

29. S tem finalom o sodbi sveta se je nekoč končavala zbirka Izreki očetov. Sredi prve kitice je nakazan – v trojnem stopnjevanju – človekov smisel in cilj: človek naj spozna, oznanja in razglša (v izvirniku je to povedano s tremi glagolskimi oblikami, izpeljanimi iz istega korena), čemu je na svetu. Njegovo bivanje je »bit za smrt«. Toda s tem njegova bit še ni izčrpana. Čeprav zapade smrti, je vendarle »bit za življenje«. Kajti po zemeljski smrti ga čaka vstajenje in sodba. Tedaj se bo razodelo, kaj je človek, pa tudi, kaj je Bog. Bog je človekov upodobitelj in stvarnik; in človek se ob koncu svoje poti spet vrne k svojemu izviru. – Druga kitica nakazuje neizprosno poslednje sodbe. Tu ne bo izmika in ne skrivališča. Bog kot poznavalec src je hkrati tožnik in sodnik. On ničesar ne pozabi, pri njem ni podkupovanja. Človek stoji ubog in gol pred njim; nikamor se nima zateči, niti v podzemlje (prim. Ps 139,6). – V zadnji kitici je človekova popolna izpostavljenost tako poudarjena, da skoraj dobimo vtis, da je človekova svoboda zaradi vnaprejšnje določenosti izničena: človek je rojen, živi in umre brez svoje volje. Neka višja volja vlada nad njim. Vendar ti trdi stavki nočejo ukinjati človekove svobode, prav nasprotno: hočejo jo izzvati. Kljub vsej vnaprejšnji določenosti pride človek pred Božji sodni stol kot svobodno bitje, da poda račun in odgovor o svojem »oskrbništvu« (prim. Lk 16,2). Ko bi bilo vse vnaprej določeno, bi bilo to tako imenovano odgovarjanje smešen, Boga nevreden, zgolj spektakularen proces. Iz dejstva, da je človek poklican, da odgovarja za svoja dejanja, sledi, da mora biti svoboden. In

kot tak je poklican k svetosti, da se more približati trikrat svetemu Bogu in živeti pred njegovim obličjem. Tako se četrto poglavje konča pred prestolom trikrat Svetega, »Kralja kraljev kraljev«.

PETO POGLAVJE

Peto poglavje se bistveno razlikuje od prejšnjih. Doslej smo poslušali glas velikih učiteljev; pri vsakem izreku je bil uvodoma omenjen sestavljaivec. Od 27 izrekov v 5. poglavju pa jih samo pet nosi ime sestavljavca. Drugih 22 je anonimnih, so pa nekaj posebnega. Ne sestavljajo brezoblične mase, temveč so s pomočjo števil speti v večje enote. Iz Svetega pisma in iz modrostnega blaga je izbranih po deset, sedem ali štiri stvari, ki so v posameznem izreku oblikovane v enoto. Ti številčni izreki so posebnost 5. poglavja. V njem je 9 »desetk«, 2 »sedmici« in 7 »štiric«, tem so dodani še 4 izreki, ki se vsi začenjajo s *kol* (= vsakdo, ki). – Predstavljeno gradivo tega poglavja pa se razlikuje od prejšnjih še v nečem. Gotovo naj bi tudi te številčne izreke brali in se jih učili kot napotila (*halaka*) za pobožno življenje, a še bolj naj bi se strmé zazirali in poglobljali v Sveto pismo (*bagada*). Pri tem so števila podobna jagodam rožnega venca, ki drsijo med prsti, medtem ko se duh zazira v svetopisemske podobe in dogodke in se zataplja vanje.

1. Prvi izrek se navezuje na poročilo o stvarjenju. Odgovor na vprašanje, kako je bil svet ustvarjen, se glasi: »Z desetimi ukazi (db. *besedami*).« In zakaj ne z enim samim? Božja vsemogočnost, ki bi to storila brez težav, tega ni storila le zaradi človeka. – V hebrejščini je za »ukaz« rabljena beseda *ma'arot*, ki je izpeljana iz glagola

'amar »reči, govoriti, ukazati«. Uporabljena je zato, ker je povezana z uvodno formulo poročila o stvarjenju: *wajjomer 'elohim* »in Bog je rekel«, ki se desetkrat ponovi (1 Mz 1,3.6.9.11.14.20.24.26.28.29) in sestavlja enoto. Deseteri ukazi so dejansko ENO v Božjem Imenu (njihovih 26 besed dá številčno vrednost imena JHWH!). V stvarjenju je bil torej svet zapečaten z IMENOM. – S tem ko krivičneži tajijo Boga kot Gospodarja sveta, uničujejo svet; pravični pa s priznavanjem Boga ohranjajo tudi svet. Izrek torej vzpostavlja povezavo med kozmičnim in etičnim dogajanjem. Ravnanje človeka, »sveta v malem« (Bartenorah), usodno vpliva na celotno vesolje. Človek lahko vesolje ohranja ali pa uničuje. V zvezi s tem postane razumljiva tudi Pavlova beseda: »Vse stvarstvo nestrpno hrepeni po razodetju Božjih sinov« (Rim 8,19), tj. s človekovim poveličanjem je poveličano tudi stvarstvo. Blagor ali gorje človeka je hkrati tudi blagor ali gorje stvarstva. Pravični z lepim življenjem ohranja ta svet in hkrati pripravlja prihodnjega – novo nebo in novo zemljo (prim. Raz 21,1).

2. Kako zelo človek sodoloča usodo sveta, je razvidno iz zgodovine. Ko bi bila odvisna samo od človeka, bi svet že zdavnaj propadel. Toda večja kakor človekova zloba je Božja potrpežljivost – rečeno je »potrpežljivost pred Njegovim obličjem«, kakor da bi potrpežljivost, tako kot modrost, stala pred Božjim prestolom kot samostojna veličina. Bog je zaradi sprijenosti »vsega mesa« (1 Mz 6,12) dopustil potop, vendar je v svoji potrpežljivosti z Noetom stvari začel na novo.

3. Ker so tudi rodovi po Noetu jezili Boga, je izbral Abrahama. Tek zgodovine je torej predstavljen kot boj

oziroma razpetost med Božjo jezo in potrpežljivostjo. Vendar zmaga potrpljenje. O Božji potrpežljivosti kot zgodovino oblikujočem dejavniku govori tudi apostol Pavel (Rim 2,4; 9,22). Iz tega sledi, da svet ne obstoji zaradi človekovih zaslug, ampak zaradi Božje milosti, tj. naklonjenosti do človeka. Obljubljeno plačilo zato ni nič drugega kot milost. Plačilo tistih, ki so Božjo milost lahkomišelnostno zapravili, naloži Bog na Abrahama, ki je tako deležen preobilja blagoslova in se zato imenuje kar »Blagoslovljeni«.

4. Tudi izbrancem Bog svojih darov ne vsiljuje brez preskušanj. Izvoljenost in preskušanost torej spadata skupaj. To ne pomeni, da Bog človeka skuša, zapeljuje v zlo: postavlja ga le pred svobodno odločitev. Tedaj se razkrije, kaj je v človeku. Abraham je prestal vseh deset preskušanj. Izrek pa ne opeva Abrahama kot herkulskega junaka, gre za nekaj veliko globljega. Z vsako prestano preskušnjo je čudoviteje zažarela Abrahamova ljubezen. Bog mu je bil ljubši kakor vse svetne dobrine. Tako se na Abrahamu uresničuje, da veliko vodovje bridkosti ne more ugasiti ljubezni (prim. Vp 8,7); z vsako preskušnjo je njegova ljubezen še narasla. Zgodovina odrešenja je torej prikazana kot zgodovina preskušanj izbranih. Tako je v gledanju na zgodovino poudarjena dinamična prvina. Če je bil preskušán že naš oče Abraham, to tudi nujno velja za Jezusa, Abrahamovega sina (Mt 1,1). Poročilo o Jezusovih preskušnjah v puščavi (Mt 4,1–11 in vzp.) torej prevzema neko staro misel. Prav preskušnje dokazujejo, da je Jezus Božji izvoljenec.

5. – 7. Ista napetost med Božjo milostjo (naklonjenostjo) in kaznovalno jezo je vidna tudi v nadaljnjem odlomku

odrešenjske zgodovine, predvsem ob izhodu iz Egipta. Kar je bilo za »naše očete« (Izraelce) čudežno dejanje, so bile za Egipčane nadloge in kazni. A tudi iz stiske in smrti rešeno ljudstvo se je moralo šele izkazati v zvestobi. Zato preskušnje v puščavi. O deseterih egiptovskih nadlogah neposredno poroča Sveto pismo (2 Mz 7,8sl.), pri desetih čudežih pa je stvar zapletenejša: »dokazuje« zanje je treba iskati v Psalmih (Ps 74,13a in 13b; Ps 136,13, Ps 18, 12b) in preroku Habakuku (3,14 in 3,15) – seveda poleg 2 Mz (14,21; 14,29; 15,8). Tudi za vrstni red deseterih preskušenj, s katerimi so »naši očetje preskušali Svetega«, obstajajo različna izročila. Glede na svetopisemsko poročilo bi jih lahko našteali še več: deset je izbranih na podlagi svetopisemske besede: »Že desetkrat so me postavili na preizkušnjo« (4 Mz 14,22). Na podlagi te realistične, da ne rečemo žalostne bilance bo razumen bralec lahko sam potegnil nauk iz zgodovine.

8. Medtem ko je bilo za prejšnje izreke kljub njihovi legendarnosti vendarle še mogoče navesti svetopisemsko oporo, pa za tukaj naštete čudeže ni svetopisemskega potrdila. Gibljemo se torej v prostoru pobožne, ustvarjalne domišljije. Naj navedeni čudeži zvenijo še tako neverjetno, vsi hočejo navsezadnje poveljevat neizrekljivo svetost templja. Kjer je navzoč Bog, ni prostora za zlo. – Prvi trije čudeži se nanašajo na daritveno meso. Četrti zadeva osebo velikega duhovnika. Na spravi dan (največji judovski praznik) je imel nalogo opraviti spravo za ljudstvo. Samo na ta dan v letu je smel z daritveno krvjo stopiti v presveto. Noč pred tem je moral ostati obredno čist, priti ni smelo niti do naravne *polutio nocturna*, sicer ne bi smel voditi bogoslužja. Kakor veliki duhovnik so tudi daritveni darovi vedno bili brezhibni,

brez madeža: prvi snop ob novi žetvi (3 Mz 23,10sl.), dva hleba, spečena iz dveh desetink moke s kvasom (3 Mz 23,17), ki so ju darovali na binkoštni praznik, in hlebe obličja (2 Mz 25,30; 3 Mz 24,5sl.), tj. dvanajst hlebov, ki so jih spekli ob petkih in vsako soboto položili na mizo »pred Gospodovo obličje« v templju. Tempeljsko dvorišče kljub številnim romarjem ni bilo nikoli premajhno; vsak se je lahko priklanjal do tal. Te idealizirane predstave so lahko nastale le v času, ko templja in tempeljskega bogoslužja ni bilo več. Zadnja dva čudeža se nanašata na sveto mesto. Nobena kača in škorpion nista ranila nikogar v njem (prim. Iz 11,8). Tudi zadnji stavek je najbrž navdihnil prerok Izaija (2,1), ko pravi, da bodo vsi narodi hiteli na Sion. Za praznike je moralo biti v Jeruzalemu zelo tesno. Jožef Flavij poroča, da naj bi na zadnjo veliko noč pred izbruhom judovske vojne prišlo v sveto mesto 2.700.000 romarjev. – Deseteri čudeži v templju pričajo o veliki ljubezni judovskega ljudstva do njegovega porušenega templja.

9. Ta izrek se vrača k stvarjenju sveta, k čudovitim deseterim stvarjem, ki so bile ustvarjene na večer pred soboto, še natančneje »med obema soncema«, tj. čisto na koncu tedna stvarjenja. Tu naletimo na svojsko judovsko mišljenje. Kar obstaja, ima svoj bitni temelj v prvem tednu stvarjenja. Od tedaj izvirajo tudi stvari, ki so se pojavile kasneje. Tudi tam, kjer Bog ustvarja kaj novega (Iz 43,19; 65,17), se to dogaja po večnem, vnaprej zamišljenem načrtu. Ustvarjeni svet je že pred svojim nastankom »bival« v Božjih mislih. Ker je bil svet kot celota ustvarjen »v začetku«, so morali biti tudi čudeži soustvarjeni že tedaj. Kateri čudeži so bili torej ustvarjeni »nazadnje«? Prvi trije so povezani z besedo *pi* »usta,

žrelo, odprtina«. Z »odprtjem zemlje« je povezana pripoved o Korahu in njegovih, ki so se v puščavi uprli Mojzesu, zemlja pa jih je žive pogoltnila (4 Mz 16,32). Drugi pa menijo, da »žrelo zemlje« pomeni pekel (hebr. *ge hinnom*). V apokrifni Četrtni Ezrovi knjigi je namreč rečeno, da je bil pekel ustvarjen že pred svetom, peklen-ski ogenj pa šele na večer pred soboto v tednu stvarjenja. Čudež »odprtja studenca« se navezuje na Mojzesa, ki je v puščavi s palico priklical vodo iz skale. Ker naj bi se dogodek ponovil (2 Mz 17,6; 4 Mz 20,7sl.), stare razlage pravijo, da je ta skala Izraela »spremljala«. To legendo apostol Pavel naobrača na Kristusa: »Vsi so pili iz duhovne skale, ki jih je *spremljala*. In ta skala je bil Kristus« (1 Kor 10,4). »Gobec oslice« namiguje na Bileamovo oslico, ki je spregovorila (4 Mz 22,28); »mavrica« na poročilo o vesoljnem potopu (1 Mz 9,13), »mana« na čudežni kruh v puščavi (2 Mz 16,15). Tudi Pavel prišteva mano k milostnim darovom potovanja po puščavi: »Vsi so jedli isto duhovno jed« (1 Kor 10,3). S »palico« je mišljena palica, s katero sta Mojzes in Aron izvršila razne čudeže (2 Mz 4,17) in ki je ostala v posesti sodnikov in kraljev vse do porušenja (prvega) templja. S »kamno-žerom« (hebr. *šamír* db. *diamant*) so povezane številne legende. Gre za črva, ki se je lahko z neustavljivo močjo prežrl skozi najtrše kamenje. Ker je bilo železno orodje pri klesanju oltarnih kamnov prepovedano (2 Mz 20,25; 5 Mz 27,6; Joz 8,31; 1 Kr 6,7, 1 Mkb 4,47), naj bi Mojzes pri obdelavi dragih kamnov za efod in Salomon pri zidanju templja porabila tega čudežnega črva. Po uničenju templja je izginil tudi šamir. Zadnje tri čudežne stvari je težko razložiti. Le glede »table« je jasno, da gre za Mojzesovi tabli Postave; Bartenorah razlaga, da se *ketab* (pisava) nanaša na posamezne črke, *miktab* (zapis) pa na celotno

besedilo na obeh straneh obeh tabel. – Tem desetim čudežem sta dodana še dva dostavka. Prvi omenja hudobne duhove, Mojzesov grob in Abrahamovega ovna. Dobri duhovi, angeli, so bili ustvarjeni že pred stvarjenjem sveta (prim. Job 38,7), hudobni pa očitno šele po tistem »bilo je zelo dobro«, torej tik pred začetkom sobote. Za metafizični dualizem (večnost tudi zlega počela) tukaj ni mesta. – Po svetopisemskem poročilu za Mojzesov grob ne ve nihče (5 Mz 34,6). Umrl je *'al pi JHWH*, db. »na Gospodovih ustih« (5 Mz 34,5). Rabini so to razumeli dobesedno in menili, da je umrl »z Gospodovim poljubom«. Kakor njegova smrt, je čudežen tudi njegov grob. – »Abrahamov oven« je oven, ki ga je očak daroval namesto svojega sina Izaka (1 Mz 22,13). – Drugi dostavek je težji. Rabi Juda je menil, da je prve klešče naredil Bog, naslednje pa so bile izdelane po njih. »Nebeške« klešče so omenjene tudi v videnju preroka Izaija (Iz 6,6). A ker tradicionalna literatura nikjer ne omenja tega videnja, ostaja ta razlaga vprašljiva.

10. Izrek prinaša sedem pravil za dobro vedenje v šoli in pri pouku. Prav po obnašanju pri pogovoru se pokaže, kdo je resnično moder in kdo je bedak. Rabinska učna metoda je obstajala predvsem v pogovoru. Zahtevala je veliko mero samoobvladanja: molk, neseganje v besedo, mirno odgovarjanje, jasno predstavitev stvari, brezpo- gojno resnicoljubnost in poštenost – same zahteve, ki šele omogočajo rodoviten dialog.

11. Izrek hoče nakazati notranjo zraščenost greha in katastrofe. Ta izhaja iz že razvite podobe o človeku in svetu. Človek je »svet v malem«, in če se ne drži Božje postave, spravi vse iz tira. Po črki je sicer naštetih več

kakor sedem grehov, vendar jih je mogoče zvesti na sedem skupin. Navdih za tako oblikovan izrek je očitno 3 Mz 26,18: »Če me še ne boste poslušali, vas bom sedemkrat huje kaznoval,« saj je izrek pravzaprav komentar k temu 26. poglavju. Desetina naj bi zagotavljala preživetje levitov in duhovnikov (3 Mz 27,30 itd.), poleg tega pa tudi blažila stisko vdov in sirot. Neoddajanje desetine je zato odtegotovanje vsakdanjega kruha. Božja kazen pride v obliki suše: zemlja odreče kruh tistim, ki so ga odrekli potrebnim. Z lakoto pa so največkrat povezani nemiri in upori. – Postava je določala, da se od prvega kruha v letu prinese duhovniku kolač (4 Mz 15,20), da ga daruje Bogu, ki ljudem podarja vsakdanji kruh. Neupoštevanje te zapovedi povzroči »lakoto uničenja«, saj človek brez kruha propade. Isti pomen imajo tudi določbe o oddaji sadov sedmega leta (2 Mz 23,10) in predpisi glede sobotnega leta (3 Mz 25,1–7). – Naslednje katastrofe so povezane z zlorabo sodišč: neizvajanje smrtnih kazni, zavlčevanje pravnih, krivičnih sodb, krive prisege ipd. Temu se pridružijo prestopki, ki se nanašajo neposredno na versko področje: skrunjenje Božjega Imena, malikovanje, krive vere. – *Sobotnega leta db. počitka zemlje.*

12. Tudi tu gre za usodno povezanost človekovega greha opustitve in Božje sodbe. Za neoddajanje desetine je tukaj zagrožena še hujša kazen kakor v prejšnjem izreku – kuga. Tu namreč gre za posebne primere. Po 5 Mz 14,28 in 26,12 je bilo vso desetino za uboge treba izločati v tretjem in šestem letu. Po 2 Mz 23,11 in 3 Mz 25,1–7 je pridelek v sedmem letu neobdelanih polj pripadal ubogim. Šotorski praznik je pomenil konec žetve in spravila in je bil zato določen za rok oddaje. Če se teh določb niso držali, je nastopila kuga.

13. *Moj in tvoj* v štirih različicah! Najprej so navedeni povprečneži. Ti postavijo ograjo okrog sebe, češ: Drugega ne potrebujem, zato nima od mene kaj pričakovati. Imenujejo se tudi »sodomci«, po besedi preroka Ezekiela: »Sodoma je bila napuhnjena zaradi obilja svojega kruha in ni pomagala stiskanim in revnim« (16,49). Drugi tip briše razliko med mojim in tvojim. To počne t. i. *'am ha-'arec*, »ljudstvo dežele«, ki ne pozna Postave in zakonov. Za njimi so predstavljeni pobožni, katerih ideal je ne-sebična ljubezen. Moje je na voljo drugim, ki so v potrebi. Socialni vidik je tu uresničen. Zadnji so omenjeni krivičneži, ki si lastijo tudi lastnino drugih. To so sebični nenasitneži.

14. Glede na to, ali v ljudeh prevladuje jeza ali krotkost, je moč razlikovati štiri tipe. Idealen je tretji primer, pobožni, ki se zlepa ne razjezi in se brž pomiri. Nasprotje temu je hudobnež, ki se hitro razjezi in počasi pomiri.

15. Po isti shemi so tu prikazani štirje tipi učencev. Prva dva imata z učenjem težave. Idealen je spet tretji tip, zadnji pa sploh ni primeren za šolo.

16. Za »miloščino« stoji v hebrejščini beseda *cedakah*, ki najprej pomeni »pravičnost«. Isti način izražanja najdemo tudi v govoru na gori (Mt 6,1). Dobrodelnost je vselej veljala za preizkusni kamen vernosti. Prvi tip daje miloščino, ker hoče, da bi ga drugi hvalili. Ne mara, da bi jo dajali tudi drugi, saj bi s tem njegova slava zbledela. Drugi tip je skopuški: mirno pusti, da drugi dajejo miloščino, sam pa v tej smeri niti s prstom ne migne. Tretji je odprt človek, ki je pripravljen pomagati in hoče, da pomagajo tudi drugi. Zadnji tip je trdosrčen in hudoben;

ne daje in ne tudi mara, da drugi dajejo. Večno veljavni portreti ljudi ...

17. Ta izrek nas pelje v šolo (*bet ha-midraš*), kjer so posebej preučevali Postavo ali Sveto pismo nasploh. V povezavi s shodnico (sinagogo) je bila ta šola kraj verskega oblikovanja v judovstvu. Izrek postavlja nasproti hojo (v šolo) in ravnanje. Prvi tip ima vsaj zaslugo, da je hodil v šolo, čeprav v življenju ne ravna v skladu s tistim, kar je v šoli slišal. Drugi tip ravna prav, četudi ni hodil v šolo. Idealen je spet tretji primer, človek, pri katerem sta šola in življenje notranje skladna. Četrti tip pa je njegovo nasprotje. Isto bi se dalo reči tudi o tistih, ki hodijo v cerkev ...

18. Štirje tipi ljudi so tukaj predstavljeni v nazornih podobah. Goba popije vse, dobro in slabo, brez razlike. Manjka ji dar razločevanja. Lijak tudi ni primeren, ker sprejeto takoj izpusti. Slabo je tudi s cedilom, ki dobro vino izpusti, zadrži pa droží. Idealno je sito, s pomočjo katerega je mogoče ločiti grobo in fino moko. Fina moka je prispodoba za plemenitega človeka. Moko za jedilno daritev so morali presejati skozi 13, za binkoštna hleba skozi 12, za hlebe obličja pa skozi 11 sit (prim. 3 Mz 23,10sl.).

19. Naslednji štirje izreki se v hebrejščini začenjajo z besedo *kol* »vsak«. Prvi razlikuje dve vrsti ljubezni: čutno, minljivo, in duhovno, trajno. Primer za prvo je Amnónova ljubezen do Tamare (2 Sam 13). Po posilstvu se je ljubezen spremenila v sovraštvo. Primer za duhovno ljubezen pa je prijateljstvo med Davidom in Jonatanom, ki je prestalo tudi najhujše udarce usode (1 Sam 18–20).

Prvi način sploh ni ljubezen, saj drugega ponižuje na predmet. Pri drugem načinu pa je v ospredju osebni moment, ljubezen, ki edina ustreza dostojanstvu človeka kot duhovne osebe. Takšna ljubezen je deležna večnosti duha in duše.

20. Osrednja beseda v tem izreku je *mahaloqet*, ki ima različne pomenske odtenke. Pomeni lahko »delež, posest« (Ezk 48,29), torej nekakšno »dodelitev«, pa tudi »oddelitev« npr. ljudstva ali duhovnikov. Vsekakor gre za »delitve«, s tem pa tudi za »spor«, za polemiko in njene posledice. Dokler bodo ljudje, bodo obstajala tudi različna mnenja. Kako naj jih pravično presojam? Kot merilo je naveden plemenit namen: »zaradi Nebes«, tj. zaradi Boga. Vsak pošten trud za pravo spoznanje Boga in njegove volje ima trajno vrednost. Naj sta se Hilelova in Šamajeva šola še tako razlikovali in prepirali: obe sta hoteli čim bolj spoznati Božjo voljo in jo udejanjati. V judovstvu se torej različne šole niso le trpele med seboj, ampak so druga drugo priznavale. – V drugem tipu pa ni dialoga, ker manjka skupni temelj, »zaradi Nebes«. Primer za to je vzet iz 4 Mz 16: Korah in njegovi se uprejo Mojzesu in pogoltne jih zemlja.

21. V tem izreku gre za usodo »mnogih« (Dan 12,3; Rim 5,15.19). S tem je načeta osrednja téma odrešenjske zgodovine. Človek ne obstaja le kot posameznik: s tisočeriimi nitmi je povezan z »mnogimi«. Kakor je vse človeštvo odvisno od Adama, je tudi dejanje in nehanje Adamovih otrok vedno občestveno naravnano. Rešitev ali poguba mnogih je odvisna od ravnanja kakega (vodilnega) posameznika. Prvi stavek je treba razumeti dinamično–osebno. Kdor se z vso močjo zavzema za dobro

drugih, bo zbral tudi moči, da se bo uprl grehu v sebi; ta mu ne bo mogel priti *do živega* (db. *na njegovo roko*). Kot primer je naveden Mojzes. Stavek, da je bila krepostnost mnogih odvisna od njega, je pretresljiv in hkrati spodbuden, saj velja tudi na splošno. Da je odrešenje mnogih lahko odvisno od prizadevanja enega samega, je klic h kar največji odgovornosti in zastavitvi vseh sil. Svetopisemski navedek je iz 5 Mz 33,12. – Mojzesovo nasprotje je lik kralja Jerobeáma, ki je s svojim odpadom potegnil za sabo množico. Iz tega izhaja, da obstaja solidarnost v prekletstvu in blagoslovu. Kar je dognala moderna sociologija, je ena temeljnih resnic Svetega pisma. Filozofski stavek: Človek je *zóon politikón* (ζῶον πολιτικόν), tj. družbeno bitje, lahko teološko pobliže opredelimo takole: človek je bitje, ki je naravnano na rešitev ali pogubo mnogih. Ne greši le v svojo škodo in ničesar ne stori le v svoj prid; vse, kar stori in kar opusti, vpliva na »mnoge«. Navedek je iz 1 Kr 15,30.

22. Ta izrek našteva tri dobre in tri slabe lastnosti in jih povezuje z dvema svetopisemskima likoma. Abraham je imel »dobro oko« za sodomskega kralja (1 Mz 14,21sl.), bil »ponižnega duha«, ker je priznaval, da je »le prah in pepel« (1 Mz 18,27), in »obvladane čudi«, ker je šele na poti v Egipt rekel svoji ženi: »Vem, da si lepa ženska« (1 Mz 12,11). Bileám pa je nasprotno imel »hudobno oko«, ker je preklel Izraela (5 Mz 23,5), bil »ošabnega duha«, ker je trdil, da sliši Božje besede (4 Mz 24,4), in »poželjive čudi«, saj je Izraelce zapeljal v razuzdanost (4 Mz 25,1; 31,16). Razlika med učenci enega in drugega je velikanska: Bileámovim je namenjeno pogubljenje, Abrahamovim pa je obljubljena nebeška dediščina. Svetopisemska citata sta vzeta iz Prg 8,21 in Ps 55,24. Objek-

tivno moramo izreku dati prav: zgrešena pot nujno pelje v pogubljenje. Zgodovinsko gledano pa ta izrek odslilkava ogorčen boj med Sinagogo in Cerkvijo. Če v Mišni in Talmudu naletimo na izreke, ki so krščanstvu sovražni, ne smemo pozabiti, da je tudi v Novi zavezi precej takih, ki so naperjeni proti Judom. Predvsem Pavel, ki je izšel iz farizejske družine in je študiral pri nogah rabija Gamaliela, je potegnil strastno črto pod svojo ortodoksno preteklostjo. Judje, ki se imajo za »Abrahamove otroke«, so »nasprotniki ljudi in Bogu niso všeč« (1 Tes 2,15). V polemikah v Janezovem evangeliju je celo rečeno: »Vi (Judje) ste od svojega očeta, hudiča« (Jn 8,44). In po besedah Janezovega Razodetja, ki je časovno najbližje Mišni, so Judje »satanova shodnica« (Raz 2,9; 3,9). Na obeh straneh se je torej streljalo z najtežjim orožjem. Mar ni danes prišel čas srečevanja med Cerkvijo in Sinagogo?! Drugi vatikanski koncil je odprl nove poti za ta dialog. Sinagogo in Cerkev, ki sta lahko druga drugi za marsikaj hvaležni, morata tudi marsikaj pozabiti in si marsikaj odpustiti.

23. Juda ben Temá je bil najbrž sodobnik rabija Akibe. Njegov izrek je iz enega kosa. Vse teži k istemu cilju: spolnjevati voljo »Očeta, ki je v nebesih« – nagovor za Boga, ki nam je znan iz očenaša. V Mahsorju, molitveniku Sinagoge, se veliko molitev začne s tem nagovorom. – Nesramnež db. (kdor je) *nesramnega obličja*; sramežljiv človek db. *sramežljivo obličje*. Juda tukaj postavlja človeka pred Božjo sodbo. Kajti po smrti se mora človek prikazati pred Božjim obličjem. Človekovo obličje se tedaj sreča z Božjim obličjem. Ali človek stopi pred Boga z nesramnim ali s sramežljivim obličjem, to odloči tudi o njegovi večni usodi.

24. Izrek (ali je res Judov, je vprašljivo) omenja 14 postaj človekove poti na splošno in judovske poti posebej. Kristjani poznamo 14 postaj križevega pota. Zakaj ravno 14? Najbrž je to podvojitve svetega števila sedem. – Uvajanje v Sveto pismo naj bi se začelo že pri petih letih (prim. 2 Tim 3,15). Z desetimi leti je sledila Mišna – judovski »katekizem« (očitno je bila Mišna v času nastanka tega izreka že kodificirana). S trinajstimi leti je judovski deček postal *bar micvah*, »sin zapovedi«; s tem je sprejel nase »jarem Postave« in bil poslej dolžan spolnjevati Postavo (prim. Lk 2,42sl.). Petnajstletnik se je moral poglobljeno uvajati v Postavo (»Nauk« → Tal-mud). Osemnajstletnik (db. *sin osemnajstih*) je bil zrel za poroko, dvajsetletnik pa za poklicno delo. Trideset- in štiridesetletnik sta na višku moči in razumnosti, nato pa človekovo življenjsko sonce počasi začne zahajati. Kako minljivo in ničevno je človeško življenje! Vendar stoletnik ne misli več na ta svet in njegove radosti, ampak se za-taplja v prihodnji svet, kakor da je že vstopil vanj.

25. Nenavadno ime Ben Bag Bag ni pojasnjeno. Ta pismouk naj bi bil Hilelov učenec. Njegov izrek je izraz popolne predanosti in ljubezni do Postave in kot tak dostojen uvod v veliko hvalnico Postavi v 6. poglavju.

26. Tudi ime tega pismouka je skrivnostno. Njegov izrek je najkrajši v vsej zbirki Izrekov očetov: Plačilo se meri po trudu. Podobno pravi gospodar, ki najema delavce za svoj vinograd: »Pojdite tudi vi v vinograd, in kar je prav, vam bom dal« (Mt 20,4). Bog plačuje po trudu, ne po uspešnosti.

ŠESTO POGLAVJE

Tega poglavja ni več v izdaji Bartenorah in prvotno ni bilo sestavni del traktata Abot. Ker pa se je že kmalu ustalila navada, da so Izreke očetov prebirali ob sobotah med Veliko nočjo in Binkoštni, so za 6. soboto potrebovali še dodatno besedilo. Binkoštni praznik je bil prvotno praznik žetve, pomemben pa je bil tudi kot spomin na izročitev Postave na Sinaju. Zato so kot najboljšo uglasitev na ta praznik izbrali besedila, ki slavijo veličastje Postave. Kdo je besedila izbral, ni povsem zanesljivo. Mnogi mislijo, da rabi Meir, sestavljavec prvega izreka. Vse poglavje je sestavljeno v »jeziku« Mišne, kar ne pomeni samo, da je napisano v hebrejščini, ampak, da je tudi v duhu Mišne. Sedanjo podobo je dobilo v 3. stoletju, vzeto pa je iz Barajte (glej uvod).

1. Dva izreka rabija Meira sta bila sprejeta že v zbirko »očetov« (3,10 in 4,12). Kar sta tam bolj na kratko nazkazala, je tukaj dopolnjeno. Preučevanje Postave prinaša veliko dobrin, ki odtehtajo ves svet. Meirov pogled pa ni usmerjen na plačilo, ampak na Postavo samo. Poglobljanje vanjo odpira človeku pot k Bogu. Kakor Abraham postane »Božji prijatelj« (Iz 41,8; Jak 2,23), še več: njegov »ljubljenec«. To je namig na ljubezensko mistiko Visoke pesmi, ki je poleg poročila o stvarjenju in Ezekielovega videnja Božjega veličastva veljala za najsvetejše besedilo (rabi Akiba!) Temeljna drža pismouka je torej ljubezen: ljubezen do »Kralja«, tj. Boga, in do ustvarjenih bitij, tj. do sočloveka. Odlikujeta pa ga tudi ponižnost in vsestranska poštenost. Moč za nravno spopolnjevanje mu priteka od Boga. Kot dokaz za to je naveden stavek iz

Pregovorov (8,14). Navedek je pomemben zato, ker kaže, da se farizeji niso zanašali le na svoje zasluženje, ampak so se zavedali, da je vir duhovne moči Bog, da je torej nravno popolno življenje navsezadnje milost. – Postava naklanja še večje darove: »Daje kraljestvo in oblast in temeljito poznavanje prava.« To ne pomeni samo, da je pismouk usposobljen, da svetuje kraljem, oblastnikom in sodnikom; stavek moramo razumeti bolj osebno. Pavel pravi za kristjane, da bodo sodili ves svet (prim. 1 Kor 6,4) in da bodo deležni Božjega kraljevanja (prim. 1 Kor 4,8). Kar Pavel oznanja kot dar Mesija Jezusa, isto oznanja rabi Meir kot dar Postave. Postava torej izpolnjuje kristološko vlogo. – Študij Postave odpira oči za velike, nevidne dobrine in skrivnosti (Ps 119,18): »Odpri mi oči, da bom gledal čudovita dela tvoje postave!« Kdor se je prepustil Postavi, napreduje v veri, postaja tok, ki teče čedalje močnejše. – Pismouka torej odrešuje Beseda, saj Postava ni nič drugega kot Božja beseda in modrost. Tudi kristjan išče odrešenje v Besedi – to je skupno Cerkvi in Sinagogi. Vendar Cerkev gre še dlje in veruje, da »je Beseda meso postala in med nami prebivala« (Jn 1,14).

2. Rabi Jošúa ben Levi ne spada več med tanaite, ki so izročali in sestavljali Mišno, temveč že med amoraje, komentatorje in razlagalce Mišne. Deloval je v 1. pol. 3. stoletja. A tudi ta, tako rekoč »poapostolski« čas je gledal na Postavo kot na najvišjo dobrino judovstva. – Izrek je sestavljen iz dveh delov: tožbe in izreka o svobodi. Tožba ne prihaja iz človeških ust, ampak »nebeški glas izhaja iz gore Horeb«. V tem stavku sta dva značilna načina izražanja. Da Judje Božjega imena niso izgovarjali in da so zanj uporabljali nadomestne besede, je splošno znano. Tukaj srečamo novo nadomestilo za JHWH – ime gore

Horeb (= Sinajska gora). Glas, ki izhaja iz te gore torej ni nič drugega kot Božji glas. A kaj pomeni *bat-qol*, ki smo ga smiselno prevedli z »nebeškim glasom«, dobesedno pa pomeni »hči glasu«? Vsekakor gre spet za nadomestek za Božji glas in besedo. Nastavke tega izražanja najdemo že pri preroku Danielu. V 4,28 je rečeno, da je »prišel/padel glas iz nebes«. Tudi novozavezni spisi se izražajo enako: »In zaslišal se je glas iz nebes« (Mr 1,11; 9,7; Jn 12,28; Apd 10,13.15; 11,7.9; Raz 10,4.8; 14,13). »Glas« torej pomeni »Božjo besedo«, »hči glasu« pa je polagoma dobila specifični pomen. Rabini razlikujejo tri vrste razodetja. Prvo se je zgodilo po prerokbi (*nebu'ab*), drugo po Svetem duhu (*ruah haqqodeš*), tretje pa po »hčeri glasu« (*bat-qol*). To zadnje sloni na predstavi, da je Božja beseda najprej zadonela v nebesih, na zemlji pa se je slišal le njen odmev. – Kdor se ne pogloblja v Postavo, zasluži grajo. Svetopisemski navedek je iz Prg 11,22 in zveni drastično. Zlati obroček je gotovo Postava. Kaj pa je tisti, ki se z njo ne ukvarja, čeprav jo ima v svoji knjižnici, tega ni treba izrecno povedati! – Drugi del izreka ni le duhovičenje ob razlagi 2 Mz 32,16, kjer je rečeno, da je bila Postava vrezana (*harut*) v kamniti tabli. Rabi je konzonante le drugače vokaliziral in dobil nov, vznemirljiv pomen, kajti *herut* pomeni svobodo. Šele s pomočjo Postave pride človek do prave svobode. Tudi Pavel oznanja kristjanovo svobodo (Rim 6,16; Gal 5,13); kdor se ukloni jarmu Mesija Jezusa, se osvobodi jarma Postave: sobote, obreze in predpisov o jedeh. Tu gre za gigantski boj med dvema idealoma svobode. A morda je prav svoboda tisto teološko mesto, kjer bi se Cerkev in Sinagoga lahko srečali prej kakor drugod. Svoboda je namreč predvsem Božji dar. – Umetnost rabinske razlage Svetega pisma, ki ji ni šlo za raziskovanje zgodovinskega »Sitz im Leben«,

se tu pokaže v razlagi 4 Mz 21,19, kjer so našteje postaje potovanja po puščavi: »iz Matane (so krenili) v Nahaliél, iz Nahaliela v Bamót«. Za Jošúa pa ta krajevna imena postanejo kraji mističnega vzpona duše k Bogu. Pot ver- nika izhaja iz »daru« (*mattanah*) Postave in vodi naprej v »Božjo dediščino« (*nahali'el*) in še naprej do nebeških »višav« (*bamot*).

3. Vodilna beseda tega anonimnega izreka je »čast« (*kabod*), in sicer tista, ki jo moraš izkazovati svojemu učitelju Postave. Izrek je poučen v več pogledih. Najprej izpričuje, da je bila že v 3. stoletju razdelitev na poglavja in verze nekaj običajnega; da so šteli tudi besede in črke, smo zvedeli že od rabija Akibe. Dalje nas ta izrek sezna- nja z enim od načel rabinske učne metode, namreč skle- panjem »od lažjega k težjemu«. – Izkazovanje časti za še tako majhen pouk je podprto z zgledom Davida (Ps 55,14). Kaj je mišljeno z »dvema rečema/besedama«, ni jasno; jasen pa je sklep, ki iz tega izhaja. Čast podedujejo modri: Prg 3,35; poštene dosežejo srečo: Prg 28,10; *Kajti dajem vam ...*: Prg 4,2.

4. Za napredovanje v Postavi je potrebna tudi askeza, ali – če uporabimo izraz iz modernega športa – »training« (zanimivo je, da tudi grški izraz »askeza« pomeni »vaja«). Če hočemo doseči visok cilj, se moramo marsičemu od- povedati in v marsičem vaditi. Najvišji cilj na zemlji pa je po mnenju »očetov« prav Postava. »Kruh s soljo« pomeni preprosto hrano. *Vodo pij odmerjeno* je vzeto iz preroka Ezekiela (4,11), ki je v duhu vnaprej doživiljal obleganje Jeruzalema. Strogo življenje prinaša srečo že na tem svetu, v prihodnjem pa obljubo vsega dobrega. Navedek je iz Ps 128,1. – *Pot Postave* v uvodni formuli ne

pomeni le svetopisemskega besedila, temveč tudi vsa iz njega izpeljana življenjska pravila, kakor jih je kodificirala Mišna (torej pisano in ustno postavo).

5. Izrek ponavlja znane zahteve. Kaj je zemeljska slava in veličina v primeri z odličnostjo Postave! Pomembnejše kakor samo učenje je udejanjanje naučenega (prim. 1,17). Miza besede je dragocenejša od kraljeve mize in krona Svetega pisma sijajnejša od kraljevske. Vedno nove podobe, ki naj poudarijo enkratno veličino Božjega razodetja v Svetem pismu. Na koncu spet odzvanja prilika o vinogradu. Zvesti gospodar razdeljuje plačilo za delo in trud.

6. Trideset pogojev za kraljevsko čast je izpeljanih iz »zakona« o kralju, kakor ga je oznanjal prerok Samuel (1 Sam 8,11sl.); štiriindvajset stopnic do duhovništva pa iz 4 Mz 18, kjer so predpisane dolžnosti in pravice duhovnikov in levitov (ni nujno, da jih naštejemo ravno toliko). Odlike preučevanja Postave pa so našteje posamič in dognano. Prav ta izrek je bil očitno povod, da so celotno poglavje naslovili »Pridobitev Postave«. Prva stopnica na tej poti je predano učenje (hebr. *talmud*) Svetega pisma in ustnega izročila. To pa je mogoče le, če so vsi zunanji in notranji čuti docela naravnani na ta cilj. Srce kot človekova sreda se mora odpreti za razumnost in modrost. Ker Tora posreduje božansko vednost, je edina prava drža strahospoštovanje in ponižnost (1–9). Ker Tora ni zaseben spis, ampak sveta knjiga občestva, lahko njenega pravega duha človek spozna le v stiku z nosilci in prenašalci nauka. Zato je potrebno iti v šole, kjer se spoznaš z modrimi učitelji in s tovariši pri učenju. Kot 13. stopnica je omenjen *jiššub*, ki dobesedno pomeni »sedenje«. Iz

istega korena je izpeljana *ješibah*, običajna beseda za šolo Postave. Temu sledi pet stopnic »omejevanj«: preučevanje Postave zahteva samoobvladanje in odpoved. Nato so omenjene štiri stopnice, ki naj spodbudijo k vztrajnosti pri študiju, ki je *opus durum*, trdo delo. Zrelost daje šele življenje. S potrpežljivostjo in sprejemanjem trpljenja in pomanjkanja zori srčna dobrotà. – Drugi del se začne s postavljanjem ograje omejitev lastnega jaza: človek mora biti skromen, zadovoljen s svojim položajem in svojim deležem. Sledi pet stopnic ljubezni: je do vseh ljubezniv, ljubi Boga (db. *Kraj*), ljudi (db. *ustvarjena bitja*) in odkritost ter rad daje miloščino. Kdor se povzpne na vrh teh stopnic ljubezni, postane odkrit in pokončen človek. Naslednjih sedem stopnic še enkrat zahteva plemenito držo do sočloveka. Ljubezen do bližnjega, ki je za krščanstvo tako značilna, zavzema tudi v rabinskem modrostnem nauku prvo mesto. Pri tem gre predvsem za duhovno pomoč: vodenje k resnici in miru. Tega je zmožen samo tisti, ki je pripravljen nositi jarem z drugimi in ki kljub vsem razočaranjem vidi v drugem dobro. Vzporedno s prvim delom je na koncu osem stopnic, ki se nanašajo na učenje in poučevanje. K pravilnemu učenju spadajo: premislek, vprašanja in odgovori, poslušanje in nadaljnje učenje. Pravi modrec se namreč vedno uči. Cilj vsega učenja pa je udejanjanje, življenje, ki se sklada s spoznanim in naučenim. Zadnje tri zahteve so spet povezane s šolo: moder učenec gradi na modrosti svojega učitelja; povezuje, kar sliši, in vedno pove ime avtorja izreka, ki ga navaja. To zadnjo zahtevo potrjuje še svetopisemska beseda iz Est 2,22. Kaj je Estera dosegla s tem, kar je kralju »povedala v Mordehájevem imenu«? Prav rešitev judovskega ljudstva pred grozečim pogromom. – Iz teh 48 stopnic je razvidno, kako vseobsežna je

dejansko Tora. Človek mora zanjo zastaviti vse duhovne, telesne in materialne moči. Tora nikakor ni mrtva črka, temveč duh, ki oživlja, in studenec, ki teče v večno življenje. Kje tu še lahko potegnemo ločnico med Cerkvijo in Sinagogo? Morda edino v Mišni, v ustnem izročilu, kjer se obe poti razhajata. Še vedno pa ostaja 47 stopnic vzpona k pravemu spoznanju Boga, ki so obema skupne. Pavel je v svojih polemičnih pismih besedo Tora–Nomos–Postava jemal predvsem v negativnem pomenu, kolikor »postava« zapira pot k Mesiju Jezusu. Vendar je Postava več kot gola obredna postava. Za popolno sliko bi morali iz Pavlovih pisem izkopati tudi tista mesta, ki govorijo o sijaju Postave, tj. Božjega razodetja. Na tej podlagi je potem dejansko mogoč rodoviten dialog med Sinagogo in Cerkvijo.

7. K vodilnemu stavku: *Postava daje življenje na tem in v prihodnjem svetu* je nanizanih osem navedkov iz Knjige pregovorov. Kar je v Pregovorih rečeno o modrosti, je tu naobrnjeno na Postavo. Potemtakem se modrost in Postava povsem pokrivata. Postavi je pripisana moč, da posreduje večno življenje. Izrazi »zdravilo, življenje, drevo življenja, venec in krona« že kažejo v prihodnji svet. Citati iz Pregovorov so navedeni po temle vrstnem redu: 4,22; 3,8; 3,18; 1,9; 4,9; 9,11; 3,16; 3,2.

8. Po treh anonimno izročenih izrekih o veličini in sijaju Postave sledijo za konec poglavja trije izreki imensko navedenih sestavljavcev, ki pa ne sodijo v isti čas. Simeon ben Menasjá posreduje modrostni izrek Simeona ben Johaja, od katerega poznamo že dva izreka. Njegova velika zasluga je bila v tem, da je po izgubi zunanjih vrednot – razdejanje Jeruzalema in porušenje templja –

toliko bolj naglašal notranje duhovne in neminljive vrednote. Deloval je v času Bar Kohebajeve vstaje in spada v tretjo generacijo tanaitov. – Izrek omenja sedem »lepot«. Tu ne gre samo za materialne dobrine, saj so tudi lepota in moč, bogastvo in ugled le pridevki modrosti. V tem izreku tudi ne smemo videti le misli na plačilo in zaslužnje. Obljuba blaginje in dolgega življenja je prisotna že v četrti Božji zapovedi (2 Mz 20,12). Zato ne smemo biti tako »farizejski«, da bi povsod, kjer je govor o blagoslovu Postave, takoj videli nizkotno pridobitniško miselnost. Kajti obnebe tega izreka se ne omejuje na zemeljsko posest in bogastvo, saj se v zadnjem navedku iz preroka Izaija že pobliskava nastop Božjega kraljestva (Iz 24,23). JHWH je postal kralj na gori Sion in v Jeruzalemu. Ko se bo prikazalo Božje veličastvo, bosta tudi nad starešinami zažarela sijaj in slava. Iz tega sledi, da je ves blagoslov z zemeljsko lepoto in močjo, z dolgim življenjem in sivimi lasmi le odsev prihajajočega Božjega veličastva. V ospredju je torej vzpostavitev Božjega kraljestva s pomočjo Postave. In ko človek teži za tem, izžareva lepoto – ne le zase, ampak za ves svet. Svetopisemski navedki so iz Prg 16,31; 17,6; 20,29 in Iz 24,23. – Po sodbi Simeona ben Menasjája so se te »sedmere lepote življenja« uresničile na rabiju Judi Knezu, redaktorju Mišne, in njegovih sinovih. V mirnih desetletjih po 2. judovski vojni je iz ruševin rešeno duhovno dediščino uredil v sistem in zato užival zaslužen sloves že pri svojih sodobnikih. Visoko starost, ki jo je dočakal, so razlagali kot blagoslov za njegovo ljubezen do Postave. Posebnost tega kratkega izreka je, da v središče ni postavljen nauk, ampak oseba: Rabi Juda je uresničil ideal pismouka. S tem postane očitna tudi razlika med Izreki očetov in evangelijskimi logioni. Ti sicer posredujejo podobno modrostno blago

kakor »očetje«, vendar so vsi logioni usmerjeni na osebo Jezusa, ki je učlovečena Modrost.

9. Zadnji poimensko navedeni pismouk izhaja iz vi-harnih let Hadrijanovega preganjanja. José ben Kismá je bil sodobnik in prijatelj rabija Haninája ben Teradjóna, ki je zavil v zvitek Postave umrl kot mučenec na grmadi. Ni se namreč uklonil rimski prepovedi poučevanja Po-stave. José pa je bil bolj strpen in celo naklonjen Rim-ljanom, saj je v njihovi oblasti videl Božjo voljo. Zato je svojim sodobnikom priporočal mirno sožitje z Rimljani. Ko je umrl, so se njegovega pogreba udeležili vsi rimski dostojanstveniki v Palestini. Pod zaščito rimske nad-oblasti se je judovstvo v mirnih desetletjih po Hadrijanu nanovo orientiralo in zlasti v Galileji, kjer je deloval tudi rabi José, pripravljalo kodificiranje Mišne. V tistem času se je v Sveti deželi naselilo veliko poganškega življa; prav to dejstvo nam pomaga razumeti okvir Joséjevega izreka. V bistvu ne gre za kak modrostni izrek, ampak za draž-ljivo anekdoto. Gradnja pripovedi je zelo jasna. Neki tujec ponudi rabiju velikansko vsoto denarja, če bi se hotel preseliti v njegov na pol poganški kraj. Ponudba je mikavna, vendar v njej tiči napaka. Zato učitelj odgo-vori, da za nobeno ceno ne zapusti kraja Postave, v kate-rem so dani vsi pogoji za dosledno življenje po Postavi. Poanta celotne anekdote je torej: Postava presega vse zemeljske vrednote in bogastvo. Samo ona – skupaj z dobrimi deli – spremlja človeka tudi po smrti. H klasič-nemu izreku spada tudi dokaz iz Svetega pisma. Prvi navedek je iz Ps 119,72, drugi iz Prg 6,22, tretji pa iz Ag 2,8. – Tudi število besed poudarja misel poti. Trije glavni deli: ogovor – odgovor – svetopisemski dokaz so zgrajeni simetrično: 32 – 40 – 32. Srednje število (40) označuje čas

enega rodu, število 32 pa kaže na 32 čudežnih poti modrosti, ki so opisane v *Knjigi stvarjenja*. Tako ta pripoved v obliki prilike govori ne le v razumljivih stavkih, ampak je tudi kot celota mistični izrek.

10. Šesto poglavje Izrekov očetov nosi naslov *qinjan battorah*, kar se običajno prevaja s »pridobitvijo Postave«. Samostalnik *qinjan* gotovo pomeni pridobivanje nečesa, lahko pa označuje tudi pridobljeno stvar samo, torej lastnino ali posest. V tem pomenu je uporabljen v tem izreku. Ves svet je Božja lastnina in posest. Znotraj »svojega sveta« pa si je Bog posebej pridržal pet dobrin. V nekaterih drugih izrekih so omenjene tri take dobrine: Postava – Izrael – tempelj. Naš izrek pa je tem dodal še dve: »nebo in zemljo« ter »Abrahama«. Izrek je formuliran zelo živo. Najprej so naštetе petere »posesti«, nato sledijo vprašanja, od kod vemo, da so to izbrane Božje posesti. Nanje odgovarjajo navedki iz Svetega pisma, od katerih nekateri niso najbolj *ad rem*. A to je sploh značilno za rabinsko metodo. Ko sprejme kako svetopisemsko besedo, ta v novi povezavi dobi nov pomen. V tem se kaže umetnost pismoukov, pa tudi napredek teološkega mišljenja. – Prvi navedek je iz Prg 8,22, ki je del hvalnice Božji modrosti. Modrost je prvenec Božjih stvaritev. A kar Sveto pismo pove o Božji modrosti, naš izrek naobrbe na Postavo. Modrost in Tora se tako zlijeta v eno. Ali še jasneje: Tora je vidna podoba skrite Božje modrosti. In tako pridemo do rabinske vere v predsvetni obstoj Postave. Tora potemtakem ni človeško delo, na gori Horeb zapisano na kamniti tabli, ampak je bivala (kakor Božja modrost) že pred stvarjenjem sveta in je zato docela Božja in ne človeška lastnina. Krščanska misel je ubrala podobno, pa vendar drugačno pot. Božjo modrost je poistila z osebo Mesija Jezusa in temu dosledno oznanja

njegovo bivanje pri Bogu pred začetkom sveta. – Da sta bila »nebo in zemlja« kot posebna Božja last sprejeta v ta izrek, ni naključje. V ozadju je mistika Božjega prestola. Opevan pa ni kozmični sijaj neba in zemlje: svetopisemska navedka (Iz 66,1; Ps 104,24) hočeta naglasiti eno samo dejstvo, da sta namreč nebo in zemlja Božji prestol in zato Božja lastnina. – Druge tri dobrine, ki si jih je izvolil Bog, so povezane z zgodovino odrešenja. Abraham je človek, ki ga je Bog blagoslovil; Izrael je ljudstvo, ki ga Bog nenehno vodi; tempelj pa je kraj njegove trajne navzočnosti. To pomeni, da odlike Izraela izhajajo od Boga, ne od ljudi. Iz tega pa spet sledi, da je Izraelova izvolitev, ki je v Postavi, očakih in v templju dobila vidno podobo, v celem Božja milost, znamenje posebne Božje naklonjenosti. Če pa milost, potem je odveč vsaka človeška (samo)hvala. Slava gre samo Bogu, stvarniku nebes in zemlje. Svetopisemski »dokazi«: za Abrahama – 1 Mz 14,19; za Izraela – 2 Mz 15,16 in Ps 16,3; za tempelj – 2 Mz 15,17 in Ps 78,54. – Poglavljanje v Izreke očetov nam pokaže, da farizejskega mišljenja ni mogoče strpati v enostavno formulo plačila za zasluženje (prim. 1,3). Judovski preučevalec Postave se spet in spet srečuje z nedoumljivo skrivnostjo Božje milosti. Če Izreki radi poudarjajo spolnjevanje dolžnosti, ga zato, ker milostno se podarjajočemu Bogu človek ne more odgovoriti drugače kot s popolno predanostjo, ki se potrjuje v zvestem spolnjevanju Postave. V evangelijski priliki »o farizeju in cestninarju« je zarisana le karikatura farizeja; tudi ta je obstajala, vendar ne samo ona. V farizejstvu je bil živ tudi globlji življenjski ideal. Cilj nenehnega truda niso le dela in zasluženja, temveč Božje povelicanje v vsem. O tem priča tudi zadnji izrek, ki je sklepna doksologija – hvalnica Bogu.

11. Vodilna beseda tega zadnjega izreka je *kabód* – Božja slava in veličastvo. Vse stvarstvo je Bog ustvaril v svojo slavo. Vse, kar obstaja, ima svoj razlog ne v sebi, ampak v Bogu. In tudi cilj vsega posamičnega ni v njem samem; vesoljstvo dosega svoj smisel, če ga v veri sprejemamo kot razcvet Božjega veličastva. Izvir in cilj stvarstva je zato Božja slava. Navedek iz preroka Izaija dobi v tej povezavi nov pomen. Na prvotnem mestu predstavlja sklep vizije o vrnitvi Izraela z vseh koncev sveta. Zaradi pomembnosti navajamo celotno besedilo:

Ne boj se, saj sem jaz s teboj.
Tvoje otroke pripeljem z vzhoda,
zberem te od zahoda.
Severu porečem: »Daj!«
in jugu: »Nikar ne zadržuj!«
Pripelji moje sinove iz daljave,
moje hčere s konca zemlje,
vsakega, ki ima ime po meni,
ki sem ga sebi v slavo ustvaril
upodobil in naredil (Iz 43,5–7).

Vsakega, ki ima ime po meni, se tu nanaša na sinove in hčere Izraela, ki se bodo vrnila z vseh koncev. Izraelova vrnitev je delo, ki ga bo Bog izpeljal v svojo slavo. V našem izreku pa je to delo pojmovano univerzalneje: gre za celotno vesoljstvo, ki nosi Božji pečat. S tem šele dobi svetopisemska beseda svoj globoki pomen: »Vse, kar je bilo z mojim imenom, tj. z Božjo stvarniško močjo, priklicano v bivanje – vse to sem ustvaril, upodobil in naredil v svojo slavo!«

Zadnji svetopisemski navedek, s katerim se zbirka Izreki očetov sklene, izvira iz Mojzesove zmagoslavne

pesmi ob Rdečem morju (2 Mz 15,18). Še enkrat oznanja Božje kraljevanje nad svetom in časom. Kaj drugega so Izreki s svojimi trdimi zahtevami, s svojim nenehnim klicem k zastavitvi vseh moči hoteli doseči kakor to, da z zvestim spolnjevanjem Postave pripravljamo pota prihajajočemu Božjemu kraljestvu!

10. Pet posesti si je Sveti – naj bo slavljen! – pridobil na svojem svetu, in sicer: Postava je posest. Nebo in zemlja sta posest. Abraham je posest. Izrael je posest. Sveti tempelj je posest. Postava – od kod [vemo]? Ker je rečeno: GOSPOD me je imel v začetku svojih poti, pred svojimi pradavnimi deli. Nebo in zemlja – od kod? Ker je pisano: Tako govori GOSPOD: Nebo je moj prestol in zemlja podnožje mojih nog. Kakšna je torej hiša, ki mi jo hočete sezidati, in kakšen je kraj za moje počivališče?

Rečeno je tudi: Kako veliko je tvojih del, o GOSPOD, vsa si naredil z modrostjo, zemlja je polna tvoje posesti. Abraham – od kod? Ker je pisano: In ga je blagoslovil in rekel: Blagosloví naj te, Abram, Bog Najvišji, ki je ustvaril nebo in zemljo! Izrael – od kod? Ker je pisano: Dokler tvoje ljudstvo, GOSPOD, ne gre mimo, dokler ne gre mimo ljudstvo, ki si ga pridobil. Rečeno je tudi: Svetim, ki so v deželi, oni so moji knezi, v njih je vse moje veselje. Sveti tempelj – od kod? Ker je rečeno: Svetišče, Gospod, ki so ga postavile tvoje roke. Rečeno je tudi: Popeljal jih je v območje svoje svetosti, na goro, ki jo je pridobila njegova desnica.

11. Vse, kar je Sveti – naj bo slavljen! – na svojem svetu ustvaril, je ustvaril v svojo slavo. Kajti rečeno je: Vsakega, ki ima ime po meni, ki sem ga sebi v slavo ustvaril, upodobil in naredil. Rečeno je tudi: GOSPOD kraljuje na vekov veke.

י' חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בַּעֲוֹלָמוֹ.
 וְאֵלּוּ הֵן. תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד. שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד.
 אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד. יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
 קִנְיָן אֶחָד. תּוֹרָה מִנִּין. דְּכָתִיב (משלי ח, כב) יְיָ קִנְיָי רֵאשִׁית
 דִּרְכוֹ. קֶדֶם מִפְּעֻלָּיו מָאֵז: שָׁמַיִם וָאָרֶץ מִנִּין. שְׁנֵאמַר
 (ישעיהו סו, א) כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֶדֶם רַגְלִי.
 אֵיזָה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנֶנּוּ לִי וְאֵיזָה מְקוֹם מְנוּחָתִי: וְאוֹמַר
 (תהלים קד, כד) מָה רַבּוּ מַעֲשֵׂיָךְ יְיָ כָּל־ם בְּחִכְמָה עָשִׂיתָ
 מְלָאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶיךָ: אַבְרָהָם מִנִּין. דְּכָתִיב (בראשית יד,
 יט) וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן קָנָה שָׁמַיִם
 וָאָרֶץ: יִשְׂרָאֵל מִנִּין דְּכָתִיב (שמות טו, טז) עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ יְיָ
 עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנִּיתָ: וְאוֹמַר (תהלים טז, ג) לְקַדְּשִׁים אֲשֶׁר
 בָּאָרֶץ הַמָּה וְאֲדִירֵי כָל חִפְצֵי כֶם: בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִנִּין.
 שְׁנֵאמַר (שמות טז, יז) מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כּוֹנֵנּוּ יָדֶיךָ: וְאוֹמַר
 (תהלים עח, נד) וַיָּבִיֵּאֵם אֶל גְּבוּל קִדְשׁוֹ הִרְזָה קִנְיָנָהּ יְמִינוֹ:
 יא כָּל מָה שֶּׁבְּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בַּעֲוֹלָמוֹ לֹא כָּרְאוֹ
 אֶלָּא לְכְבוֹדּוֹ. שְׁנֵאמַר (ישעיה מג, ז) כָּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי
 וּלְכְבוֹדִי בָּרָאתִיו. יַצְרַתִּיו אֵף עָשִׂיתִיו: וְאוֹמַר (שמות טו,
 יח) יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

je njihova moč, čast starcev siva glava. Rečeno je tudi: Luna bo zardela in sonce bo obledelo, kajti zavladal bo GOSPOD nad vojskami, na gori Sion in v Jeruzalemu in pred njegovimi starešinami bo njegovo veličastvo.

Rabi Simeon, Menasjájev sin, pravi: Te sedmere lastnosti, ki so jih modri našteli za pravične, so se vse uresničile na Rabiju in njegovih sinovih.

9. Rabi José, Kismájev sin, pravi: Nekoč sem šel po poti in srečal me je neki človek. Pozdravil me je in jaz sem mu vrnil pozdrav. Nato mi je rekel: Rabi, iz katerega kraja si? Odvrnil sem mu: Sem iz velikega mesta modrih in učenih. Nato mi je rekel: Rabi, ali bi hotel bivati pri nas v našem kraju, dal bi ti tisočkrat tisoč zlatnikov, draguljev in biserov. Odvrnil sem mu: Če bi mi dal vse srebro in zlato, vse dragulje in bisere sveta, bi jaz vseeno hotel bivati v kraju Postave. Tako je zapisano v Knjigi psalmov z roko Davida, Izraelovega kralja: Postava tvojih ust je zame boljša kakor tisoči zlatnikov in srebrnikov. Ne samo to: v uri slovesa spremljajo človeka ne srebro ne zlato, ne dragulji ne biseri, temveč Postava in dobra dela, kajti rečeno je: Kadar hodiš, naj te vodi, kadar spiš, naj te varuje, ko se zbudiš, naj se pogovarja s teboj. Kadar hodiš, naj te vodi – na tem svetu. Kadar spiš, naj te varuje – v grobu. Ko se zbudiš, naj se pogovarja s teboj – v prihodnjem življenju. Rečeno je tudi: Moje je srebro in moje je zlato, govori GOSPOD nad vojskami.

וְהִדְרֵךְ זִקְנִים שִׁיבָה : וְאָמַר (ישעיה כג, כד) וְחִפְרָה הִלְבָּנָה
 וּבוֹשָׁה הַחֲמָה. כִּי מֶלֶךְ יִי צְבָאוֹת בָּהֶר צִיּוֹן
 וּבִירוּשָׁלַיִם וְנִגְדֵךְ זִקְנֵי כְבוֹד : רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן מִנְסִיא
 אָמַר. אֵלֹהֵי שְׁבַע מַדּוֹת. שְׁמָנוּ חֲכָמִים לְצַדִּיקִים. כָּלֵם
 נִתְקִימוּ בְּרַבִּי וּבִבְנָיו.

ט' אָמַר רַבִּי יוֹסִי בֶּן קֶסְמָא. פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהֻלָּךְ
 בַּדֶּרֶךְ. וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד. וְנָתַן לִי שָׁלוֹם וְהַחֲזַרְתִּי לוֹ
 שָׁלוֹם. אָמַר לִי. רַבִּי. מֵאִיזָה מְקוֹם אַתָּה. אָמַרְתִּי לוֹ.
 מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי.
 רַבִּי. רְצוֹנְךָ שֶׁתְּדוּר עִמָּנוּ בְּמִקְוָמָנוּ. וְאֲנִי אֶתֵּן לָךְ אֶלֶף
 אֲלָפִים דִּינָרֵי זָהָב וְאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת. אָמַרְתִּי
 לוֹ. אִם אַתָּה נּוֹתֵן לִי כָל כֶּסֶף וְזָהָב וְאֲבָנִים טוֹבוֹת
 וּמְרַגְלִיּוֹת שֶׁפְּעוּלָם. אֲנִי דֹר אֶלָּא בְּמִקְוָם תּוֹרָה. שֶׁכֵּן
 מְצִינוּ בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי דָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. (תהלים
 קי"ט, ע"ב) טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ מֵאֲלָפֵי זָהָב וְכֶסֶף : שֶׁפְּשַׁעַת
 פְּטִירְתּוֹ שֶׁל אָדָם אֵין מְלוֹיִן לוֹ לְאָדָם לֹא כֶסֶף וְלֹא
 זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת. אֶלָּא תּוֹרָה
 וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו, כב) בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה
 אֶתְךָ. בְּשִׁכְכָךְ תִּשְׁמַר עָלֶיךָ. וְהִקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחָךְ :
 בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֶתְךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה. בְּשִׁכְכָךְ תִּשְׁמַר
 עָלֶיךָ בְּקִבְרְךָ. וְהִקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחָךְ לְעוֹלָם הַבָּא.
 וְאָמַר (חגי ב, ח) לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב. אָמַר יִי צְבָאוֹת :

njega se nagiblje k prizanesljivosti, ga vodi k resnici, ga vodi k miru, je vztrajen pri svojem učenju, vprašuje in odgovarja, posluša in sodeluje, uči se, da bi učil, uči se, da bi udejanjal, gradi na modrosti svojega učitelja, ureja, kar sliši, pove izrek in ime tistega, ki ga je povedal. Saj si se naučil: Vsakdo, ki pove besedo v imenu tistega, ki jo je povedal, prinese svetu odrešenje, kajti rečeno je: Estera pa je v Mordehájevem imenu povedala kralju.

7. Velika je Postava, saj daje tistim, ki jo spolnjujejo, življenje na tem svetu in v prihodnjem svetu, kajti rečeno je: Življenje so temu, ki jih najde, zdravje celemu njegovemu telesu. Rečeno je tudi: To bo zdravilo za tvoje telo, poživilo za tvoje kosti. Tudi je rečeno: Drevo življenja je tem, ki se je oprimejo, kdor se je drži, je srečen. Rečeno je tudi: Kajti ljubek venec bosta tvoji glavi, ogrlici tvojemu vratu. Tudi je rečeno: Dala ti bo ljubek venec na glavo, podarila ti bo sijajno krono. Rečeno je tudi: Po meni se ti pomnožijo dnevi, se ti podaljšajo leta življenja. Rečeno je tudi: Dolgo življenje je v njeni desnici, v njeni levici sta bogastvo in čast. Rečeno je tudi: Kajti pomnožile ti bodo število dni in let življenja in srečo.
8. Rabi Simeon, Menasjájev sin, pravi v imenu rabija Šimeóna, Johájevega sina: Lepota, moč, bogastvo, slava, modrost, starost z osivelostjo in otroci so lepi za pravične in lepi za svet. Kajti rečeno je: Sivi lasje so častna krona, najti jo je na poti pravičnosti. [Rečeno je tudi: Krona modrih je njihovo bogastvo, beda norcev je njihovo bedaštvo.] Rečeno je tudi: Krona starih so otrók otroci, slava otrok so njihovi očetje. Rečeno je tudi: Ponos mladeničev

חֲבֵרוֹ. וּמִכְרִיעוֹ לְכָף זְכוּת. וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֲמֶת. וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשְּׁלוֹם. וְאֵינוֹ שֹׁמֵחַ בְּהוֹרָאָה. וּמִתְיָשֵׁב לְבוֹ בְּתִלְמוּדוֹ. שׁוֹאֵל וּמַשִּׁיב. שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף. הַלּוֹמֵד עַל מִנַּת לִלְמֹד. וְהַלּוֹמֵד עַל מִנַּת לַעֲשׂוֹת. הַמְחַפִּים אֶת רַבּוֹ. וְהַמְכֹּזֵן אֶת שְׁמוּעָתוֹ. וְהַאֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ. הֵא לְמַדָּת. שֶׁכֵּל הַאֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מְבִיא גְּאֻלָּה לְעוֹלָם. שְׁנֵאֲמַר (אסתר ב, כב) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְמֶלֶךְ בְּשֵׁם מְרֹדֶכִי:

ז' גְּדוּלָּה תוֹרָה. שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. שְׁנֵאֲמַר (משלי ד, כב) כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם וּלְכָל בָּשָׂרוֹ מְרַפָּא: וְאוֹמֵר (שם ג, ח) רַפָּאוֹת תְּהִי לְשֶׁרֶךְ וְשֶׁקֶוִי לְעַצְמוֹתֶיךָ: וְאוֹמֵר (שם ג, יח) עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר: וְאוֹמֵר (שם א, ט) לֵוִית חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךְ וְעֲנָקִים לְגִרְוֹתֶיךָ: וְאוֹמֵר (שם ד, ט) תִּתֵּן לְרֹאשֶׁךְ לֵוִית חֵן עֲטֹרַת תְּפָאֶרֶת תִּמְגֶּנֶה: וְאוֹמֵר (שם ג, טז) אֲרֹךְ יָמִים בִּימִינָהּ בְּשִׁמְאוּלָּהּ עֲשֹׂר וְכְבוֹד: וְאוֹמֵר (שם ג, כ) כִּי אֲרֹךְ יָמִים וְשָׁנוֹת חַיִּים וְשְׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ:

ח' רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן מִנְסִיָּה מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר. הַנּוֹי. וְהַפֶּחַ. וְהָעֶשֶׂר. וְהַכְּבוֹד. וְהַחֲכָמָה. וְהַשִּׁיכָה, וְהַבְּנִים נָאָה לְצַדִּיקִים וְנָאָה לְעוֹלָם. שְׁנֵאֲמַר (שם טז, לא) עֲטֹרַת תְּפָאֶרֶת שִׁיבָה. בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמְצָא: וְאוֹמֵר (שם יז, ו) עֲטֹרַת זִקְנִים בְּנֵי בָנִים. וְתְּפָאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם: וְאוֹמֵר (שם כ, כט) תְּפָאֶרֶת בַּחוּרִים כָּחֵם.

4. Takšna je pot Postave: kruh jej s soljo, vodo pij odmerjeno, spi na tleh, živi težavno življenje, vendar se trudi s Postavo. Če tako delaš: Blagor tebi, tebi bo dobro, srečen boš na tem svetu in dobro ti bo v prihodnjem svetu.
5. Ne išči veličine zase in ne želi si slave. Prednost pred učenjem dajaj udejanjanju; nikar ne hlepi po mizi kraljev, kajti tvoja miza je večja kakor njihova in tvoja krona je večja kakor njihova. Zvest je tvoj delodajalec, ki ti bo dal plačilo za tvoj trud.
6. Večja je Postava kakor duhovništvo in kraljestvo, kajti kraljestvo se pridobi s tridesetimi vrlinami, duhovništvo s štiriindvajsetimi, Postava pa se pridobi z osemindvajsetimi rečmi, in sicer:
z učenjem, s poslušanjem z ušesi, s pravilnim premikanjem ustnic, z razumnostjo in modrostjo srca, s spoštljivostjo, s svetim strahom, s skromnostjo, z veseljem (s čistostjo), s služenjem modrim, s tesno povezanostjo s tovariši, z razpravljanjem z učenci, s sedenjem [pri učenju], s Svetim pismom in Mišno, z omejevanjem trgovine, z omejevanjem svetnih opravkov, z omejevanjem užitkov, z omejevanjem spanja, z omejevanjem govorjenja, z omejevanjem zabave, s potrpežljivostjo, z dobroto srca, z zaupanjem modrim, s sprejemanjem trpljenja; pozna svoj položaj, se veseli svojega deleža, postavlja ograjo svojim besedam, ne pripisuje zaslug sebi, je ljubezniv, ljubi Povsodpričujočega, ljubi ljudi, rad daje miloščino, ljubi odkritost, rad sprejema opomine, beži pred slavo, se ne postavlja s svojo učenostjo, se ne veseli odločanja, nosi breme s svojim tovarišem, glede

ד' כִּן הִיא דְרָכָהּ שֶׁל תּוֹרָה. פֶּת בְּמִלַּח תֹּאכֵל. וּמִים
בְּמַשׁוּרָה תִּשְׁתֶּה. וְעַל הָאָרֶץ תֵּישֶׁן. וְחַיִּי צֶעַר תַּחֲיָה
וּבַתּוֹרָה אַתָּה עֹמֵל. וְאַם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵן. אֲשֶׁרִיךְ וְטוֹב
לָךְ. אֲשֶׁרִיךְ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא.

ה' אַל תִּבְקֹשׁ גְּדֻלָּה לְעֶצְמְךָ וְאַל תַּחְמֹד כְּבוֹד. יוֹתֵר
מִלְמוּדֶךָ עֲשֵׂה. וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשִׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים.
שִׁשְׁלֶחֶנְךָ גָּדוֹל מִשִּׁלְחָנָם. וְכַתְּרֶךָ גָּדוֹל מִכַּתְּרָם.
וְנֶאֱמָן הוּא בָּעַל מְלָאכָתְךָ. שִׁישְׁלָם לָךְ שְׂכָר פְּעֻלָּתְךָ.

ו' (ה') גְּדוּלָּה תּוֹרָה יוֹתֵר מִן הַפְּהֶנֶה וּמִן הַמְּלָכוּת.
שֶׁהַמְּלָכוּת נִקְנִית בְּשָׁלָשִׁים מַעֲלוֹת. וְהַפְּהֶנֶה בְּעֶשְׂרִים
וְאַרְבַּע. וְהַתּוֹרָה נִקְנִית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה דְּבָרִים.
וְאֵלוֹ הֵן. בְּתִלְמוּד. בְּשִׁמְיעַת הָאָזֶן. בְּעִרְיַכַת שְׁפָתַיִם.
בְּבִינַת הַלֵּב. בְּאִימָה. בְּיִרְאָה. בְּעֲנוּה. בְּשִׂמְחָה.
בְּטַהֲרָה. בְּשִׁמּוּשׁ חֻכְמִים. וּבְדַבּוּק חֲבָרִים. וּבְפִלְפּוּל
הַתְּלָמִידִים. בְּיִשְׁיבָה. בְּמִקְרָא. בְּמִשְׁנָה. בְּמַעֲוֵט
סְחוּרָה. בְּמַעֲוֵט שְׁנָה. בְּמַעֲוֵט שִׁיחָה. בְּמַעֲוֵט תַּעֲנוּג.
בְּמַעֲוֵט שְׁחוּק. בְּמַעֲוֵט דֶּרֶךְ אֶרֶץ. בְּאֶרֶץ אֲפִים. בְּלֵב
טוֹב. בְּאַמוּנַת חֻכְמִים. וּבִקְבָּלַת הַיְסוּרִין.

ו' (ו') הַמִּפְּרִיר אֶת מְקוֹמוֹ. וְהַשֶּׁמֶחַ בְּחֻלְקוֹ. וְהַעוֹשֶׂה סִיג
לְדִבְרָיו. וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעֶצְמוֹ. אֶהוּב. אוֹהֵב אֶת
הַמְּקוֹם. אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת. אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת. אוֹהֵב
אֶת הַמֵּישָׁרִים. אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכְחוֹת. וּמִתְרַחֵק מִן
הַכְּבוֹד. וְלֹא מִגִּיס לְבוֹ בְּתִלְמוּדוֹ. וְהַנוֹשֵׂא בַעַל עֵם

2. Rabi Jošúa, Levijev sin, pravi: Dan za dnem izhaja nebeški glas iz gore Horeb, ki oznanja in govori: Gorje vam, ljudje, zaradi sramotenja Postave, kajti vsakdo, ki se ne ukvarja s Postavo, se bo imenoval izobčenec. Kajti rečeno je: Zlat obroček v prašičjem rilcu je lepa ženska brez sramu. Rečeno je tudi: Tabli sta bili Božje delo in pisava je bila Božja pisava, vrezana vanju. Ne beri »vrezana« [harút], temveč »svoboda« [herút], kajti ni ga svobodnega razen tistega, ki se ukvarja s preučevanjem Postave, in vsakdo, ki se ukvarja s preučevanjem postave, glej, se vzpenja vedno više, kajti rečeno je: Od daru [Postave] do Božje dediščine, od Božje dediščine do višav.
3. Kdor se od svojega tovariša nauči eno poglavje ali en odstavek ali en verz ali eno besedo ali tudi eno samo črko, mu mora izkazati čast. Saj tako najdemo že pri Davidu, Izraelovem kralju, ki se je od Ahitófela naučil samo dve reči, pa ga je vendar imenoval svojega učitelja, svojega prijatelja in zaupnika, kajti rečeno je: To si ti, človek, ki je enak meni, moj prijatelj in moj zaupnik. Mar tu ne velja sklepanje od lažjega k težjemu: Če je David, Izraelov kralj, ki se je od Ahitófela naučil samo dve reči, tega imenoval svojega učitelja, svojega prijatelja in zaupnika, mora toliko bolj tisti, ki se od svojega tovariša nauči eno poglavje, en odstavek ali en verz ali tudi eno samo črko, temu izkazati čast. Edina čast je Postava, kajti rečeno je: Čast podedujejo modri in pošteni dosežejo srečo. Edina sreča je Postava, saj je rečeno: Kajti dajem vam dobro izobrazbo, ne zapuščajte moje Postave.

ב' אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. בְּכָל יוֹם יוֹם בֵּית קוֹל
 יוֹצֵאת מֵהָר חוֹרֵב וּמִכְרֹזֹת וְאוֹמֶרֶת. אוֹי לָהֶם לְבָרִיּוֹת
 מֵעֲלֻבוֹנָה שֶׁל תּוֹרָה. שֶׁכָּל מִי שְׁאִינוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה
 נִקְרָא נְזוּף. שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יא, כב) נָזֵם זָהָב פֶּאֶף חֲזִיר
 אֲשֶׁה יָפֵה וְסֵרֶת טָעַם: וְאוֹמֶר (שמות לב, טז) וְהִלַּחַת
 מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הַמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא
 חֲרוּת עַל הַלֵּחַת: אַל תִּקְרָא חֲרוּת אֶלָּא חֲרוּת. שְׁאִין
 לָךְ בֶּן חֲרִין אֶלָּא מִי שְׁעוֹסֵק בַּתְּלֻמוּד תּוֹרָה. וְכָל מִי
 שְׁעוֹסֵק בַּתְּלֻמוּד תּוֹרָה הֲרִי זֶה מִתְעַלֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר
 כא, יט) וּמִמִּתְנֶה נִחְלִיאֵל. וּמִנִּחְלִיאֵל בָּמוֹת:

ג' הַלּוּמַד מִחֲבֵרוֹ פָּרַק אֶחָד. אוֹ הִלְכָה אַחַת. אוֹ פְּסוּק
 אֶחָד. אוֹ דְבוּר אֶחָד. אוֹ אֶפְלוֹ אוֹת אַחַת צָרִיךְ לִנְהוֹג
 בּוֹ כְּבוֹד. שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּדוּד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. שֶׁלֹּא לָמַד
 מֵאַחִיתָפֵל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בְּלִבָּד. קָרָאוּ רַבּוֹ אֱלוֹפּוֹ
 וּמִיָּדְעוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה, יד) וְאַתָּה אֲנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אֱלוֹפִי
 וּמִיָּדְעִי: וְהִלֵּא דְבָרִים קֵל וְחֶמֶר. וּמָה דּוּד מֶלֶךְ
 יִשְׂרָאֵל. שֶׁלֹּא לָמַד מֵאַחִיתָפֵל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בְּלִבָּד.
 קָרָאוּ רַבּוֹ אֱלוֹפּוֹ וּמִיָּדְעוֹ הַלּוּמַד מִחֲבֵרוֹ פָּרַק אֶחָד.
 אוֹ הִלְכָה אַחַת. אוֹ פְּסוּק אֶחָד. אוֹ דְבוּר אֶחָד. אֶפְלוֹ
 אוֹת אַחַת. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שְׁצָרִיךְ לִנְהוֹג בּוֹ
 כְּבוֹד. וְאִין כְּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג, לה) כְּבוֹד
 חֲכָמִים יִנְחִלוּ. וְתַמִּימִים יִנְחִלוּ טוֹב (משלי כח, י) וְאִין
 טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם ד, ב) כִּי לִקַּח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם
 תּוֹרָתִי אֵל תַּעֲזֹבוּ:

ŠESTO POGLAVJE

1. Modri so učili v jeziku Mišne. Blagor tistemu, ki je izbral nje in njihov nauk.

Rabi Meír pravi: Kdor se ukvarja s Postavo zaradi nje same, pridobi veliko reči; pa ne samo to, temveč zasluži, da ves svet postane njegov. Imenoval se bo prijatelj,jubljenec; ljubi Stvarnika, ljubi ustvarjena bitja, razveseljuje Stvarnika, razveseljuje ustvarjena bitja. [Postava] ga odeva v ponižnost in sveti strah, usposablja ga, da je pravičen, pošten in zanesljiv. Oddaljuje ga od greha in približuje zasluženju. Uživali bodo njegov svet in njegovo modrost, kajti rečeno je: Pri meni sta svet in modrost, pri meni sta razumnost in moč. Daje mu kraljestvo in oblast in temeljito poznavanje prava. Odkrivajo se mu skrivnosti Postave in ostaja kakor izvir, ki nikoli ne usahne, in kakor potok, ki sproti narašča. Postaja skromen in potrpežljiv in odpušča žalitve. Povišuje ga in povzdiguje nad vse ustvarjeno.

פֶּרֶק שְׁשִׁי

א' שְׁנֵי חֲכָמִים בְּלִשׁוֹן הַמִּשְׁנָה. בְּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם
 וּבְמִשְׁנָתָם. רַבִּי מֵאִיר אָמַר. כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה
 לְשִׁמָּה. זֹכֶה לְדַבָּרִים הַרְבֵּה. וְלֹא עוֹד. אֲלֵא שֶׁכָּל
 הָעוֹלָם כָּלוּ כְּדֵי הוּא לוֹ. נִקְרָא רַע. אֲהוּב. אוֹהֵב אֶת
 הַמָּקוֹם. אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת. מְשַׁמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם.
 מְשַׁמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת. וּמַלְבִּישׁתוֹ עֲנֹה וַיִּרְאֶה.
 וּמַכְשִׁירָתוֹ לְהִיּוֹת צַדִּיק חֲסִיד יֵשׁר וְנֶאֱמָן. וּמַרְחֲקָתוֹ
 מִן הַחֲטָא. וּמַקְרִבָתוֹ לִידֵי זְכוּת. וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֲצָה
 וְתוֹשִׁיָּה. בִּינָה וּגְבוּרָה. שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, יד) לִי עֲצָה
 וְתוֹשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה: וְנוֹתַנָּת לוֹ מַלְכוּת
 וּמַמְשָׁלָה וְחֻקּוֹר דִּין. וּמַגְלִין לוֹ רְזִי תּוֹרָה. וְנַעֲשֶׂה
 כְּמַעֲיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנֶהֱר שְׁאִינוּ פּוֹסֵק. וְהוּי צָנוּעַ וְאֶרֶךְ
 רוּחַ. וּמוֹחֵל עַל עֲלֻבוֹנוֹ. וּמַגְדִּילָתוֹ וּמְרוֹמָמְתוֹ עַל כָּל
 הַמַּעֲשִׂים.

24. Govoril je tudi: Petletnik za Sveto pismo, desetletnik za Mišno, trinajstletnik za [spolnjevanje] zapovedi, petnajstletnik za Talmud, osemnajstletnik za poroko, dvajsetletnik za zaslužek, tridesetletnik za moč, štiridesetletnik za razumnost, petdesetletnik za nasvet, šestdesetletnik za staranje, sedemdesetletnik za starost, osemdesetletnik za [zadnje] moči, devetdesetletnik za upognjenost, stoletnik pa je, kot da je umrl, odšel s sveta in preminil.
25. Ben Bag Bag pravi: Obračaj [Postavo] sem in tja, kajti vse je v njej; vanjo se zaziraj. Postaraj se in osivi nad njo, od nje pa se ne odmakni, kajti zate ni boljšega merila od nje.
26. Ben He He pravi: Plačilo [se meri] po trudu.

כ"ד (כ"א) הוא הִזָּה אוֹמֵר. בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא. בֶּן
 עֶשְׂרֵי שָׁנִים לְמִשְׁנָה. בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצּוֹת. בֶּן חֲמֵשׁ
 עֶשְׂרֵה לְתַלְמוּד. בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לַחֲפָה. בֶּן עֶשְׂרִים
 לְרֵדוּף. בֶּן שְׁלֹשִׁים לַפֶּת. בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה. בֶּן
 חֲמִשִּׁים לְעֶצָה. בֶּן שִׁשִּׁים לְזִקְנָה. בֶּן שִׁבְעִים לְשִׁבָּה.
 בֶּן שְׁמוֹנִים לְגִבּוֹרָה. בֶּן תְּשַׁעִים לְשׁוּחַ. בֶּן מֵאָה כָּאֵלוֹ
 מֵת וְעֹבֵר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם.

כ"ה (כ"ב) בֶּן בָּג בָּג אוֹמֵר. הֶפֶךְ בָּה נֶהֱפֹךְ בָּה. דְּכֻלָּא
 בָּה. וּבָה תִּחְזִי. וְסִיב וּבָלָה בָּה. וּמִנָּה לֹא תִזּוּעַ. שְׂאִין
 לָךְ מִדָּה טוֹבָה הִימָנָה.

כ"ו (כ"ג) בֶּן הָא הָא אוֹמֵר. לְפֻנִּים צַעֲרָא אֲגֵרָא.

22. Vsakdo, ki ima naslednje tri lastnosti, spada k učencem našega očeta Abrahama; kdor pa ima druge tri, spada k učencem hudobnega Bileáma. Dobro oko, ponižen duh in obvladana čud so značilni za učence našega očeta Abrahama. Hudobno oko, ošaben duh in poželjiva čud so značilni za učence hudobnega Bileáma.

Kakšna je razlika med učenci našega očeta Abrahama in učenci hudobnega Bileáma? Učenci našega očeta Abrahama uživajo ta svet in podedujejo prihodnji svet, kajti rečeno je: Svoje ljubljence oskrbujem z imetjem in polnim njihove zakladnice. Učenci hudobnega Bileáma pa podedujejo pogubljenje in se pogreznejo v najglobljo jamo, kajti rečeno je: Ti pa, Bog, jih boš pogreznil v najglobljo jamo. Krvoločneži in varljivci ne bodo doživeli polovice svojih dni. Jaz pa bom zaupal vate.

23. Juda, Temájev sin, pravi: Bodi žilav kakor leopard, lahek kakor orel, hiter kakor gazela in močan kakor lev za spolnjevanje volje tvojega Očeta, ki je v nebesih.

Govoril je tudi: Nesramnež [pride] v kraj pogubljenja, sramežljiv človek pa v edenski vrt. Naj bo tvoja volja, GOSPOD, naš Bog in Bog naših očetov, da se sveti tempelj kmalu, še v naših dneh spet pozida, in daj nam delež pri svoji Postavi.

כ"ב (י"ט) כָּל מִי שֵׁשׁ בָּיְדוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָלָלוּ.
 מִתְלַמְּדֵי שֶׁל אֲבָרָהָם אָבִינוּ. וְשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים
 אֲחֵרִים. מִתְלַמְּדֵי שֶׁל בָּלָעַם הָרָשָׁע. עֵין טוֹבָה.
 וְרוּחַ נְמוּכָה. וְנִפְשׁ שֶׁפָּלָה מִתְלַמְּדֵי שֶׁל אֲבָרָהָם
 אָבִינוּ. עֵין רָעָה. וְרוּחַ גְּבוּהָה. וְנִפְשׁ רַחֲבָה מִתְלַמְּדֵי
 שֶׁל בָּלָעַם הָרָשָׁע. מֵה בֵּין תְּלַמְּדֵי שֶׁל אֲבָרָהָם אָבִינוּ
 לְתַלְמִידֵי שֶׁל בָּלָעַם הָרָשָׁע. תְּלַמְּדֵי שֶׁל אֲבָרָהָם
 אָבִינוּ אוֹכְלִין בְּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין לְעוֹלָם הַבָּא.
 שְׁנֵאמַר (משלי ח, כא) לְהִנָּחִיל אֶהְיֶה יֵשׁ וְאַצְרֵתִיהֶם
 אֲמַלֵּא: אֲבָל תְּלַמְּדֵי שֶׁל בָּלָעַם הָרָשָׁע יוֹרְשִׁין גִּיהֶנֶם
 וְיוֹרְדִין לְבָאָר שְׁחַת. שְׁנֵאמַר (תהלים נה, כד) וְאַתָּה אֱלֹהִים
 תּוֹרְדֶם לְבָאָר שְׁחַת. אֲנָשֵׁי דָמִים וּמְרָמָה לֹא יַחֲצוּ
 יְמֵיהֶם. וְאַנִּי אֲבַטַח בָּךְ:

כ"ג (כ') יְהוּדָה בֶּן תִּימָא אוֹמֵר. הָיִי עַז כְּנֶמֶר. וְקַל
 כְּנֶשֶׁר. וְרֵץ כְּצִבִּי. וְגִבּוֹר כְּאַרִּי לַעֲשׂוֹת רָצוֹן אֲבִיד
 שְׁבָשְׁמִים. הוּא הָיָה אוֹמֵר. עַז פָּנִים לְגִיהֶנֶם. וּבִשְׁת
 פָּנִים לְגֵן עֵדֶן. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהִי
 אֲבוֹתֵינוּ שְׂיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְתֵן
 חֲלֻקָּנוּ בְּתוֹרָתְךָ.

18. Štiri vrste takih, ki sedijo med modrimi, so: goba, lijak, cedilo in sito. Goba je, kdor vsrka vse. Lijak je, kdor na enem koncu sprejema, na drugem pa izpušča. Cedilo je, kdor vino izpusti in zadrži droži. Sito je, kdor prah izpusti in zadrži najboljšo moko.
19. Za vsako ljubezen, ki je odvisna od kake stvari, [velja]: ko mine stvar, mine ljubezen. Tista pa, ki ni odvisna od ničesar, ne mine nikoli.
Katera ljubezen je odvisna od nečesa? Ljubezen Amnóna do Tamare. Katera ljubezen ni odvisna od ničesar? Ljubezen Davida in Jonatana.
20. Vsak spor, ki nastane zaradi Nebes, na koncu obstane, tisti pa, ki ne nastane zaradi Nebes, na koncu ne obstane. Kateri spor je nastal zaradi imena Nebes? Spor med Hilelom in Šamajem. Kateri pa ni nastal zaradi Nebes? Spor Kóraha in njegove družbe.
21. Kdor mnoge vodi h kreposti, mu greh ne pride do živega. Kdor pa mnoge zapeljuje v greh, ne bo dobil priložnosti, da bi se spokoril. Mojzes je bil kreposten in je mnoge vodil h kreposti. Krepostnost mnogih je povezana z njim, kajti rečeno je: Udejanjal je Gospodovo pravičnost in njegove odloke z Izraelom.
Nebátov sin Jerobeám je grešil in zapeljal mnoge v greh. Greh mnogih je povezan z njim, kajti rečeno je: Zaradi grehov, ki jih je zagrešil Jerobeám in vanje zapeljal Izraela.

י"ח (ט"ו) אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבֵי לְפָנַי חֲכָמִים. סְפּוּג
וּמִשְׁפָּךְ מִשְׁמֶרֶת וְנִפְּהָ. סְפּוּג שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל.
מִשְׁפָּךְ שֶׁמְכַנִּיס בּוֹ וּמוֹצִיא בּוֹ. מִשְׁמֶרֶת שֶׁמוֹצִיָּאָה
אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמֶרִים. וְנִפְּהָ שֶׁמוֹצִיָּאָה אֶת
הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֵּלֶת.

י"ט (ט"ז) כָּל אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְּדָבָר בְּטֵל דְּבָר בְּטֵלָה
אֲהָבָה. וְשֶׁאִינָה תְלוּיָה בְּדָבָר אִינָה בְטֵלָה לְעוֹלָם.
אִיזוֹ הִיא אֲהָבָה הַתְלוּיָה בְּדָבָר. זֶה אֲהָבַת אֲמִנוֹן
וְתָמָר. וְשֶׁאִינָה תְלוּיָה בְּדָבָר. זֶה אֲהָבַת דָּוִד וַיהוֹנָתָן.

כ' (י"ז) כָּל מַחֲלָקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם. סוֹפָה לְהַתְקִים
וְשֶׁאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם. אֵין סוֹפָה לְהַתְקִים. אִיזוֹ הִיא
מַחֲלָקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם זֶה מַחֲלָקֶת הַלֵּל וְשֶׁמַּאי.
וְשֶׁאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם זֶה מַחֲלָקֶת קִרְחָ וְכָל עֲדָתוֹ.

כ"א (י"ח) כָּל הַמְזוֹכָה אֶת הָרַבִּים. אֵין חָטָא בָּא עַל יָדוֹ.
וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מְסַפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת
תְּשׁוּבָה. מִלְּשָׁה זָכָה וְזָכָה אֶת הָרַבִּים. זְכוּת הָרַבִּים
תְּלוּי בּוֹ. שְׁנֵאֲמַר (דְּבָרִים ל"ג, כ"א) צִדְקַת יְיָ עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטֵי
עִם יִשְׂרָאֵל: יִרְבְּעַם חָטָא וְהַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים. חָטָא
הָרַבִּים תְּלוּי בּוֹ. שְׁנֵאֲמַר (מַלְכִּים א טו, ל) עַל חַטָּאוֹת יִרְבְּעַם
(בֶּן-נְבֻט) אֲשֶׁר חָטָא וְאֲשֶׁר הַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.

13. Štiri vrste ljudi so: Kdor pravi: Moje je moje in tvoje je tvoje, je to vrsta povprečnežev – nekateri pa so mnjenja, da je to vrsta sodomcev. Moje je tvoje in tvoje je moje – to so nevedneži. Moje je tvoje in tvoje je tvoje – to so pobožni. Tvoje je moje in moje je moje – to so krivičneži.
14. Štiri vrste značajev so: Kdor se hitro razjezi in hitro pomiri, se mu slabost spremeni v prednost. Kdor se počasi razjezi in počasi pomiri, se mu prednost spremeni v slabost. Kdor se počasi razjezi in hitro pomiri, je pobožen. Kdor se hitro razjezi in počasi pomiri, je hudoben.
15. Štiri vrste učencev so: Kdor se hitro nauči in hitro pozabi, se mu prednost spremeni v slabost. Kdor se počasi uči in počasi pozabi, se mu slabost spremeni v prednost. Kdor se hitro nauči in počasi pozabi, je zelo nadarjen. Kdor se počasi uči in hitro pozabi, je malo nadarjen.
16. Štiri vrste dajalcev miloščine so: Kdor daje, noče pa, da tudi drugi dajejo, je njegovo oko hudobno do tistega, kar imajo drugi. Kdor hoče, da drugi dajejo, sam pa ne daje, je njegovo oko hudobno do tega, kar ima sam. Kdor daje in hoče, da tudi drugi dajejo, je pobožen. Kdor ne daje in noče, da drugi dajejo, je krivičen.
17. Štiri vrste učencev hodijo v šolo: Kdor hodi in ne dela, ima zasluženje, da hodi. Kdor dela in ne hodi, ima zasluženje, da dela. Kdor hodi in dela, je pobožen. Kdor ne hodi in ne dela, je hudoben.

י"ג (י') אַרבע מדות באדם. האומר. שלי שלי ושלך
שלך זו מדה בינונית. ויש אומרים זו מדת סדום.
שלי שלך ושלך שלי עם הארץ. שלי שלך ושלך
שלך חסיד. שלי שלי ושלך שלי רשע.

י"ד (י"א) אַרבע מדות בידעות. נוח לכעוס ונוח לרצות
יצא הפסדו בשכרו. קשה לכעוס וקשה לרצות יצא
שכרו בהפסדו. קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד. נוח
לכעוס וקשה לרצות רשע.

ט"ו (י"ב) אַרבע מדות בתלמידים. מהר לשמוע ומהר
לאבד יצא שכרו בהפסדו. קשה לשמוע וקשה לאבד
יצא הפסדו בשכרו. מהר לשמוע וקשה לאבד זה
חלק טוב. קשה לשמוע ומהר לאבד זה חלק רע.

ט"ז (י"ג) אַרבע מדות בנותני צדקה. הרוצה שיתן ולא
יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים
והוא לא יתן עינו רעה בשלו. יתן ויתנו אחרים
חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים רשע.

י"ז (י"ד) אַרבע מדות בהולכי לבית המדרש. הולך
ואינו עושה שכר הליכה בידו. עושה ואינו הולך
שכר מעשה בידו. הולך ועושה חסיד. לא הולך ולא
עושה רשע.

10. Sedem reči je značilnih za nevedneža in sedem za modrega: Modri ne govori pred nekom, ki je večji od njega po modrosti (in po številu). Ne sega v besedo svojemu tovarišu. Se ne prenagli z odgovori. Sprašuje stvarno in odgovarja izkušeno. Govori najprej o prvem in nazadnje o zadnjem. O čemer ni slišal, pravi: Tega nisem slišal. Priznava resnico. Nasprotje vsemu temu pa je značilno za nevedneža.
11. Sedem vrst kazni je prišlo nad svet zaradi sedmih glavnih grehov:
Če eni dajejo desetino, drugi pa ne dajejo desetine, pride lakota zaradi suše; tedaj eni stradajo, drugi pa so siti. Če končno sploh ne dajejo desetine, pride lakota zaradi nemirov in zaradi suše. Če se ne oddaja kolač, pride lakota uničenja. Kuga pride nad svet zaradi smrtnih kazni, ki so zagrožene v Postavi, pa [hudodelci] niso bili izročeni sodišču; in zaradi sadov sedmega leta. Meč pride nad svet zaradi zavlačevanja pravn, zaradi krivičnih sodb in zaradi tistih, ki učijo Postavo v nasprotju s halako, tj. z utrjenim izročilom. Hudobna zver pride nad svet zaradi krive prisege in zaradi skrunitve Imena. Izgnanstvo pride nad svet zaradi malikovalcev, zaradi razkrivanja golote, zaradi prelivanja krvi in zaradi kršenja sobotnega leta.
12. V štirih obdobjih se razširi kuga: v četrtem in sedmem [letu] ob izteku sedmega in ob izteku vsakoletnega [šotorskega] praznika. V četrtem zaradi [neoddanih] desetih za uboge v tretjem letu, v sedmem letu zaradi [neoddanih] desetih za uboge v šestem letu, ob izteku sedmega leta zaradi [uživanja] sadov sedmega leta in ob izteku vsakoletnega [šotorskega] praznika zaradi ropanja darov ubogih.

י' (ד') שְׁבַע דְּבָרִים בְּגִלָּם וְשִׁבְעָה בְּחֶכֶם. הַחֶכֶם אֵינוֹ מְדַבֵּר בְּפָנַי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֶכְמָה וּבְמִנִּין. וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ. וְאֵינוֹ נִבְהֵל לְהִשְׁיב. שׂוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמַשִּׁיב כְּהִלָּכָה. וְאוֹמֵר עַל רֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן. וְעַל מָה שֶׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי. וּמוֹדָה עַל הָאֱמֶת. וְחִלּוּפִיהֶן בְּגִלָּם.

י"א (ה') שְׁבַע מִיָּנִי פְּרַעְנִיּוֹת בָּאִין לְעוֹלָם עַל שְׁבַע גּוֹפֵי עֲבָרָה. מְקַצֵּת מַעֲשֵׂרִין וּמְקַצֵּת אֵינָן מַעֲשֵׂרִין רָעַב שֶׁל בְּצֻרַת בָּא. מְקַצֵּת רַעֲבִים וּמְקַצֵּת שְׂבָעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹר. רָעַב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בְּצֻרַת בָּא. וְשֶׁלֹּא לִטֹּל אֶת הַחִלָּה. רָעַב שֶׁל כְּלִיָּה בָּא. דְּבַר בָּא לְעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמִוּרוֹת בְּתוֹרָה. שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין. וְעַל פְּרוֹת שְׂבִיעִית. חָרַב בָּאָה לְעוֹלָם עַל עֲנֵי הַדִּין. וְעַל עֲוֹת הַדִּין. וְעַל הַמּוֹרִים בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא כְּהִלָּכָה. חִיָּה רָעָה בָּאָה לְעוֹלָם עַל שְׂבִיעִית שְׂוֹא. וְעַל חֲלוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּא לְעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים וְעַל גְּלוּי עֲרִיוֹת. וְעַל שְׂפִיכוֹת דָּמִים. וְעַל שְׁמִטַּת הָאָרֶץ.

י"ב (ו') בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הַדְּבַר מִתְּרַבֶּה. בְּרַבִּיעִית. וּבְשִׁבְעִית. וּבְמוֹצָאֵי שְׂבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הַחֵג שֶׁבְּכָל

שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרַבִּיעִית מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עָנִי שְׂפִשְׁלִישִׁית. בְּשִׁבְעִית מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עָנִי שְׂפִשְׁשִׁית, וּבְמוֹצָאֵי שְׂבִיעִית מִפְּנֵי פְּרוֹת שְׂבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הַחֵג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִפְּנֵי גִזְל מִתְּנוֹת עֲנִיִּים.

6. Deset nadlog je Sveti – naj bo slavljen! – spravil nad Egipčane v Egiptu in deset ob [Rdečem] morju.
7. Z desetimi preskušnjami so naši očetje preskušali Svetega – naj bo slavljen! – v puščavi, kajti rečeno je: Že desetkrat so me postavili na preizkušnjo in niso poslušali mojega glasu.
8. Deset čudežev se je zgodilo našim očetom v svetem templju:
Nobena žena ni splavila zaradi vonja svetega mesa. Še nikoli se sveto meso ni pokvarilo. Nikoli ni bilo v klavnici videti muhe. Nikoli se veliki duhovnik ni omadeževal na pravni dan. Nikoli ni dež pogasil ognja [na oltarju] naloženih drv. Nikoli ni veter razgnal stebra dima. Nikoli se ni našla nikakršna hiba v snopu, v dveh hlebih in hlebih obličja. Čeprav so [molivci] stali nagne-teni, so vendar imeli dovolj prostora, da so se lahko pri-klanjali do tal. V Jeruzalemu še nikoli ni nikogar pičila kača ali škorpion. In še nihče ni rekel drugemu: Za pre-nočišče v Jeruzalemu imam pretesen prostor.
9. Deset reči je bilo ustvarjenih na večer pred soboto ob sončnem zahodu, in sicer: odprtje zemlje, odprtje stu-denca, odprtje gobca oslice, mavrica, mana, palica, kamno-žer, pisava, zapis in tabli.
Nekateri pravijo: tudi hudobni duhovi, Mojzesov grob in oven našega očeta Abrahama. Spet drugi pravijo: tudi klešče, po katerih so bile izdelane klešče.

ו' (ד') עֲשֹׂה מִכּוֹת הַבֵּיָא הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל
הַמִּצְוִיִּים בְּמִצְוִיִּים וְעֲשֵׂהָ עַל הַיָּם.

ז' (ד') עֲשֵׂה נִסִּיּוֹנוֹת נְסוּ אֲבוֹתֵינוּ לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּמִדְבָּר. שְׁנֵאֵמַר (במדבר יד, כב) וַיִּנָּסוּ אֹתִי זֶה עֲשֹׂה פְעָמִים
וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי :

ח' (ה') עֲשֵׂה נִסִּים נַעֲשׂוּ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא
הַפְּלֵה אִשָּׁה מִרִּיחַ בָּשָׂר הַקֹּדֶשׁ. וְלֹא הִסְרִיחַ בָּשָׂר
הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם. וְלֹא נִרְאָה זָכוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים. וְלֹא
אֶרֶע קָרִי לְכַהֵן גָּדוֹל בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים. וְלֹא כָּבוּ גִשְׁמִים
אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרֵכָה. וְלֹא נִצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד
הָעֶשֶׂן. וְלֹא נִמְצָא פֶסוּל בְּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבִלֶּחֶם
הַפָּנִים. עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְנוּחִים. וְלֹא
הִזִּיק נָחַשׁ וְעֶקֶרֶב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם. וְלֹא אָמַר אָדָם
לְחַבְרוֹ צָר לִי הַמָּקוֹם שְׂאֵלִין בִּירוּשָׁלַיִם.

ט' (ו') עֲשֵׂה דְבָרִים נִבְרָאוּ בְּעָרֵב שֶׁבֶת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.
וְאֵלוּ הֵן. פִּי הָאָרֶץ. וּפִי הַבָּאָר. וּפִי הָאֶתוֹן. וְהַקֶּשֶׁת.
וְהַמָּן. וְהַמָּטָה. וְהַשְּׁמִיר. וְהַכֶּתֶב. וְהַמִּכְתָּב.
וְהַלּוּחֹת. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים אֵף הַמִּזְקִין. וַקְּבוּרָתוֹ שֶׁל
מֹשֶׁה רַבֵּינוּ וְאֵילוּ שֶׁל אַבְרָהָם אַבִּינוּ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים
אֵף צֶבֶת בְּצֶבֶת עֲשׂוּיָה.

PETO POGLAVJE

1. Svet je bil ustvarjen z desetimi ukazi. Kakšen nauk je v tem izreku? Mar ne bi mogel biti ustvarjen z enim samim ukazom?
To se je zgodilo le zato, da bodo kaznovani krivičneži, ki uničujejo svet, ustvarjen z desetimi ukazi, in da bodo dobili bogato plačilo pravični, ki ohranjajo svet, ustvarjen z desetimi ukazi.
2. Deset rodov je od Adama do Noeta, da bi oznanjali, kako velika je potrpežljivost pred Njegovim obličjem, kajti vsi ti rodovi so ga jezili, dokler ni spravil nadnje vodá potopa.
3. Deset rodov je od Noeta do Abrahama, da bi oznanjali, kako velika je Njegova potrpežljivost, kajti vsi ti rodovi so ga jezili, dokler ni prišel naš oče Abraham in sprejel nase plačila vseh.
4. Z desetimi preskušnjami je bil preskušan naš oče Abraham in vse je prestal, da bi pokazal, kako velika je bila ljubezen našega očeta Abrahama.
5. Deset čudežev se je zgodilo našim očetom v Egiptu in deset ob [Rdečem] morju.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א' בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמָה תִּלְמוּד לומר. וְהָלֹא בְּמֵאֶמֶר אֶחָד יָכוֹל לְהִבְרָאוֹת. אֵלֹא לְהַפְרֵעַ מִן הָרָשָׁעִים. שֶׁמֶאֱבָדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת. וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים. שֶׁמְקַיֵּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשֶׂרָה מֵאֲמֵרוֹת.

ב' עֲשֶׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶץ אֲפִים לִפְנֵינוּ. שֶׁכָּל הַדוֹרוֹת הָיוּ מִכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַמַּבּוּל.

ג' (ב') עֲשֶׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם. לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶץ אֲפִים לִפְנֵינוּ. שֶׁכָּל הַדוֹרוֹת הָיוּ מִכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִבֵּל עָלָיו שָׂכָר כָּלָם.

ד' (ג') עֲשֶׂרָה נְסִיוֹנוֹת נִתְּנָסָה אַבְרָהָם אֲבִינוּ וְעָמַד בְּכָלָם. לְהוֹדִיעַ כְּמָה חֲבָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ.

ה' (ד') עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבְרָהָם בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂרָה עַל הַיָּם.

26. Rabi José, Judov sin, mož iz Kefár Bablíja, pravi: Kdor se uči od otrok – komu je podoben? Tistemu, ki jé kisló grozdje in pije vino iz stiskalnice. Kdor pa se uči od starih ljudi – komu je podoben? Tistemu, ki jé zrelo grozdje in pije staro vino.
27. Rabi pravi: Ne glej na vrč, temveč na tisto, kar je v njem. Kak nov vrč je poln starega [vína], v kakem starem pa niti novega ni.
28. Rabi Eleazar ha-Kapar pravi: Nevoščljivost, uživaštvo in častihlepje spravijo človeka s sveta.
29. Govoril je tudi: Rojeni smo, da umremo, in umremo, da živimo, in oživimo, da bomo sojeni, da bi tako vedeli, oznanjali in bi se razvedelo: le On je Bog, le On Upodobitelj, le On Stvarnik. On je Poznavalec, on Sodnik, on Priča, on Tožnik; On bo nekoč sodil – naj bo slavljen! – kajti pred Njim ni krivice ne pozabe, ni pristranosti ne podkupovanja, vse je namreč Njegovo. Vedi, da se vse zgodi po temeljitem pretehtanju. Tvoj nagon naj ti ne dopoveduje, da ti bo grob pribežališče. Kajti nisi bil prostovoljno upodobljen ne prostovoljno rojen, ne živiš prostovoljno in ne umreš prostovoljno, in ne boš prostovoljno dajal odgovora in računa Kralju vseh kraljev, Svetemu – naj bo slavljen!

כ"ו (כ') רבי יוסי בר יהודה איש כפר כפרי הבבלי אומר. הלומד מן הקטנים. למה הוא דומה. לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו. והלומד מן הזקנים. למה הוא דומה. לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן. כ"ז (כ') רבי אומר. אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו. יש קנקן חדש מלא ישן. וישן שאפלו חדש אין בו.

כ"ח (כ"א) רבי אלעזר הקפר אומר. הקנאה. והתאנה. והפבוד. מוציאים את האדם מן העולם.

כ"ט (כ"ב) הוא היה אומר. הילודים למות. והמתים להחיות. והחיים לדון. לידע להודיע ולהודע שהוא אל. הוא היוצר. הוא הבורא. הוא המבין. הוא הדין. הוא העד. הוא בעל דין. והוא עתיד לדון. ברוך הוא. שאין לפניו לא עולה. ולא שכיחה. ולא משוא פנים. ולא מקח שחד שהכל שלו. ודע שהכל לפי החשבון. ואל יבטיחך יצרך שהשואל בית מנוס לך. שעל פרחך אתה נוצר. ועל פרחך אתה נולד. ועל פרחך אתה חי. ועל פרחך אתה מת. ועל פרחך אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

19. Rabi Janáj pravi: Ne znamo razložiti niti mirnega življenja krivičnežev niti trpljenja pravičnih.
20. Rabi Matjá, Hérešev sin, pravi: K vsakemu človeku pristopaj s pozdravom. Rajši bodi rep levom in ne postani glava lisjakom.
21. Rabi Jakob pravi: Ta svet je podoben predsobi glede na za prihodnji svet: pripravi se v predsobi, da boš smel stopiti v obednico.
22. Govoril je tudi: Lepša je ena ura pokore in dobrih del na tem svetu kakor celo življenje v prihodnjem svetu, in lepša je ena ura blaženega oddiha v prihodnjem svetu kakor celo življenje na tem svetu.
23. Rabi Simeon, Eleazarjev sin, pravi: Ne pomirjaj svojega bližnjega v času njegove jeze, ne tolaži ga, v času, ko njegov umrli leži pred njim, ne sprašuj ga v času njegove zaobljube in ne obiskuj ga v času njegove sramote.
24. Samuel Mali pravi: Če tvoj sovražnik pade, se nikar ne veseli, in če se spotakne, naj se tvoje srce ne raduje. Da ne bo videl Gospod in ne bo zlo v njegovih očeh: odvrnil bi svojo jezo od njega.
25. Elišá, Abujájev sin, pravi: Kdor se uči že kot otrok – čemu je podoben? Črnilu, s katerim je popisani nov papir. Kdor pa se uči šele kot starec – čemu je podoben? Črnilu, s katerim je popisani zradiran papir.

י"ט (ט"ו) רבי ינאי אומר. אין בידינו לא משלות
הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים.

כ' (ט"ו) רבי מתאי בן חרש אומר. הוי מקדים בשלום
כל אדם. והוי זנב לאריות. ואל תהי ראש לשועלים.

כ"א (ט"ז) רבי יעקב אומר. העולם הזה דומה לפרוזדור
בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוזדור. כדי
שתכנס לטרקלין.

כ"ב (י"ז) הוא היה אומר. יפה שעה אחת בתשובה
ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא.
ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי
העולם הזה.

כ"ג (י"ח) רבי שמעון בן אלעזר אומר. אל תרצה את
חברך בשעת פעסו. ואל תנחמנו בשעה שמתו מטל
לפניו. ואל תשאל לו בשעת נדרו. ואל תשתדל
לראותו בשעת קלקלתו.

כ"ד (י"ט) שמואל הקטן אומר. (משלי כד, יז) בנפל אויבך
אל תשמח ובפשלו אל יגל לבך. פן-יראה יי ורע
בעיניו והשיב מעליו אפו:

כ"ה (כ') אלישע בן אבויה אומר. הלומד ילד. למה
הוא דומה. לדיו כתובה על גיר חדש. והלומד זקן.
למה הוא דומה. לדיו כתובה על גיר מחוק.

12. Rabi Meír pravi: Zmanjšuj svetne opravke in se posveti Postavi. Bodi ponižnega duha v odnosu do vsakega človeka. Če boš zanemarjal Postavo, te čakajo številni polomi, če pa se boš trudil s Postavo, te čaka On, da ti da veliko plačilo.
13. Rabi Eliézer, Jakobov sin, pravi: Kdor spolni eno zapoved, si pridobi enega zagovornika, kdor pa zagreši en prekršek, si pridobi enega tožnika.
Pokora in dobra dela so kakor ščit pred [večno] kaznijo.
14. Rabi Johanán Sandalar pravi: Vsako združenje zaradi Nebes bo na koncu obstalo, tisto pa, ki ni zaradi Nebes, na koncu ne bo obstalo.
15. Rabi Eleazar, Šamúov sin, pravi: Naj ti bo slava tvojega učenca tako pri srcu kakor tvoja, in slava tvojega tovariša kakor spoštovanje do tvojega učitelja, in spoštovanje do tvojega učitelja kakor sveti strah pred Nebesi.
16. Rabi Juda pravi: Bodi pozoren pri učenju, kajti napaka pri učenju lahko preraste v preišljen greh.
17. Rabi Simeon pravi: Tri krone so: krona Postave, krona duhovništva in krona kraljestva, vendar jih krona dobrega imena presega.
18. Rabi Nehoráj pravi: Odpotuj tja, kjer je Postava, in nikar ne misli, da bo ona prišla za tabo. Le tvoji tovariši ti jo lahko izročijo, na svojo razumnost pa se nikar ne zanašaj!

י"ב (י') רבי מאיר אומר. הני ממעט בעסק ועסק
פתורה. והני שפל רוח בפני כל אדם. ואם בטלת מן
התורה. יש לך בטלים הרבה פנגדך. ואם עמלת
בתורה. יש לו שכר הרבה לתן לך.

י"ג (י"א) רבי אליעזר בן יעקב אומר. העושה מצוה
אחת קונה לו פרקליט אחד. והעובר עברה אחת.
קונה לו קטיגור אחד. תשובה ומעשים טובים
כתרים בפני הפרענות.

י"ד (י"א) רבי יוחנן הסנדלר אומר. כל פגסיה שהיא
לשם שמים. סופה להתקיים. ושאינה לשם שמים.
אין סופה להתקיים.

ט"ו (י"ב) רבי אלעזר בן שמוע אומר. יהי כבוד תלמידך
חביב עליך כשליך. וכבוד חברך כמורא רבך. ומורא
רבך כמורא שמים.

ט"ז (י"ג) רבי יהודה אומר. הני זהיר בתלמוד. ששגגת
תלמוד עולה זדון.

י"ז (י"ג) רבי שמעון אומר. שלשה כתרים הם. פתח
תורה. וכתר כהנה. וכתר מלכות. וכתר שם טוב
עולה על גביהן.

י"ח (י"ד) רבי נהוראי אומר. הני גולה למקום תורה.
ואל תאמר שהיא תבוא אחריך. שחברך יקימיה
בידך. ואל-בינתך אל-תשען.

5. Rabi Johanán, Berokájev sin, pravi: Vsakdo, ki ime Nebes skruni na skrivnem, bo javno razkrinkan, najsi gre za nenamerno ali za premišljeno skrunjenje Imena.
6. Njegov sin rabi Išmaél pravi: Kdor se uči zato, da bi učil, mu je dana moč, da se uči in da uči; kdor pa se uči zato, da bi udejanjal, mu je dana moč, da se uči in da uči, da se drži in udejanja.
7. Rabi Cadók pravi: Ne imej [Postave] za krono, s katero bi se veličal, in ne za lopato, s katero lahko koplješ. Tako je namreč govoril tudi Hilel: Kdor se s krono okorišča, propade. Iz tega se lahko naučiš: Vsak, kdor iz besed Postave dela dobiček, odpravlja svoje življenje s sveta.
8. Rabi José pravi: Kdor Postavo časti, je sam deležen časti – pa ne samo od ljudi; kdor pa Postavo prezira, je sam deležen prezira – pa ne samo od ljudi.
9. Njegov sin rabi Išmaél pravi: Kdor se izogiblje sojenja, se obvaruje sovraštva, kraje in prazne prisege; kdor pa razsoja z ošabnim srcem, je norec, krivičnež in ošabnež.
10. Govoril je tudi: Nikar ne sodi sam, kajti sam sme soditi samo Eden. Tudi ne reci: Sprejmite moje mnenje, kajti oni imajo pravico do tega, ne ti.
11. Rabi Jonatán pravi: Kdor v revščini spolnjuje Postavo, jo bo na koncu spolnjeval kljub bogastvu; kdor pa Postavo kljub bogastvu opušča, jo bo na koncu opuščal kljub revščini.

ה' (ד') רבי יוחנן בן ברוקא אומר. כל המחלל שם שמים בסתר. נפרעין ממנו בגלוי. אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם.

ו' (ה') רבי ישמעאל בנו אומר. הלומד על מנת ללמד. מספיקין בידו ללמוד וללמד. והלומד על מנת לעשות. מספיקין בידו ללמוד וללמד. לשמור ולעשות.

ז' (ה') רבי צדוק אומר. אל תעשם עטרה להתגדל בהם. ולא קורדם לחפור בהם. וכך היא הלל אומר. ודאשתמש בתגא חלף. הא למדת. כל הנהנה מדברי תורה. נוטל חייו מן העולם.

ח' (ו') רבי יוסי אומר. כל המכבד את התורה. גופו מכבד על הבריות. וכל המחלל את התורה. גופו מחלל על הבריות.

ט' (ז') רבי ישמעאל בנו אומר. החושף עצמו מן הדין. פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא. והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח.

י' (ח') הוא היה אומר. אל תהי דן יחידי. שאין דן יחידי אלא אחד. ואל תאמר. קבלו דעתי. שהן רשאים ולא אתה.

י"א (ט') רבי יונתן אומר. כל המקיים את התורה מעני. סופו לקיימה מעשר. וכל המבטל את התורה מעשר. סופו לבטלה מעני.

ČETRTO POGLAVJE

1. Ben Zomá pravi: Kdo je moder? Kdor se uči od vsakega človeka, kajti rečeno je: Od vseh svojih učiteljev sem se učil (kajti tvoja pričevanja so moje premišljevanje).
Kdo je junak? Kdor obvladuje svoje nagone. Potrpežljiv človek je boljši kakor junak, gospodar nad svojim duhom boljši kakor osvajalec mesta.
Kdo je bogat? Kdor se veseli svojega deleža, kajti rečeno je: Sadove truda svojih rok boš zares užival, dobro ti bo in boš srečen. Dobro ti bo na tem svetu in srečen boš v prihodnjem svetu.
Kdo je vreden časti? Kdor ima sam v časteh ustvarjena bitja, kajti rečeno je: Tiste, ki me častijo, častim, kateri pa me zaničujejo, bodo osramočeni.
2. Ben Azáj pravi: Bodi uren tudi pri lahki zapovedi in beži pred vsakim prestopkom, kajti ena zapoved potegne za sabo drugo, in en prestopok potegne za sabo drugega. Plačilo za zapoved je zapoved in plačilo za prestopok je prestopok.
3. Govoril je tudi: Ne zaničuj nobenega človeka in ne zametuj nobene stvari, kajti ni človeka, ki bi ne imel svoje ure, in ni stvari, ki bi ne imela svojega mesta.
4. Rabi Levitás, mož iz Jamnije, pravi: Bodi zelo zelo ponižnega duha, kajti upanje smrtnika je trohnoba.

פֶּרֶק רְבִיעִי

א' בֶּן זֹמָא אוֹמֵר. אֵיזְהוּ חָכָם. הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם.
 שְׁנֵאמַר (תהלים קיט, צט) מִכָּל מַלְמְדֵי הַשִּׁפְלָתִי. (פי
 עֲדוּתִיךָ שִׁיחָה לִי): אֵיזְהוּ גִבּוֹר. הַפּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ.
 שְׁנֵאמַר (משלי טו, לב) טוֹב אֶרֶךְ אַפִּים מִגִּבּוֹר וּמַשָּׁל בְּרוּחוֹ
 מִלֵּכָד עִיר: אֵיזְהוּ עָשִׂיר. הַשֹּׁמֵחַ בְּחֻלְקוֹ. שְׁנֵאמַר
 (תהלים קכח, ב) יִגִּיעַ בְּפִיךָ פִּי תֹאכַל אֲשֶׁרִיךָ וְטוֹב לָךְ:
 אֲשֶׁרִיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא. אֵיזְהוּ
 מַכְבֵּד. הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת. שְׁנֵאמַר (שמואל א ב, ל) פִּי
 מַכְבִּדִי אֶכְבֵּד וּבֹזִי יִקְלוּ:

ב' בֶּן עֲזַאי אוֹמֵר. הֵנּוּ רֵץ לְמַצָּנָה קָלָה כְּבַח־מִוְרָה
 וּבוֹרַח מִן הָעֲבָרָה. שְׂמַצָּנָה גּוֹרֶרֶת מַצָּנָה וְעֲבָרָה
 גּוֹרֶרֶת עֲבָרָה. שֶׁשָּׂכַר מַצָּנָה מַצָּנָה וְשָׂכַר עֲבָרָה עֲבָרָה.

ג' הוּא הֵיזָה אוֹמֵר. אֵל תְּהִי בְּזוֹ לְכָל אָדָם. וְאֵל תְּהִי
 מִפְּלִיג לְכָל דָּבָר. שְׂאִין לָךְ אָדָם שְׂאִין לוֹ שְׁעָה וְאִין
 לָךְ דָּבָר שְׂאִין לוֹ מָקוֹם.

ד' רְבִי לִוִּיטָס אִישׁ יִבְנֶה אוֹמֵר. מָאד מָאד הֵנּוּ שְׂפַל
 רוּחַ. שְׂתַקְנוֹת אָנוּשׁ רָמָה.

mesta, kajti rečeno je: Je kakor drevo, zasajeno ob vodi, ki steza svoje korenine k potoku, ne boji se, ko pride vročina, njegovo listje ostane zeleno; v sušnem letu ne trpi pomanjkanja in ne neha roditi sadu.

23. Rabi Eleazar, Hismájev sin, pravi: Gnezda in začetki nečistosti [menstruacije] so sestavni del halak. Astronomija in geometrija sta [le] prikuha k modrosti.

מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ. שְׁנֵאמַר (ירמיה יז, ח) וְהָיָה כָּעֵץ
 שֶׁתּוֹלַע עַל-מִים וְעַל-יּוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרָשָׁיו. וְלֹא יֵרָאֶה
 כִּי-יָבֵא חֵם. וְהָיָה עָלָיו רַעַנָּן וּבִשְׁנַת בַּצָּרֶת לֹא יִדָּאָג.
 וְלֹא יָמִישׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי:

כ"ג (י"ח) רַבִּי אֶלְעָזָר (פֶּן) חֲסָמָא אֹמְרִי. קִנְיִן וּפְתָחִי
 נָדָה הֵן הֵן גּוֹפִי הַלְכוֹת. תְּקוּפּוֹת וְגַמְטְרִיאוֹת
 פְּרָפְרָאוֹת לַחֲכָמָה.

19. Vse je predvideno, vendar je dana svobodna izbira; svet je sojen dobrohotno, vse pa je odvisno od tega, kakšna je večina del.
20. Govoril je tudi: Vse je dano na pósito in mreža je razpeta čez vse žive. Prodajalna je odprta, trgovec posoja, knjiga je odprta in roka vpisuje. Vsak, kdor si hoče sposoditi, naj pride in naj si sposodi. Vendar izterjevalci stalno, vsak dan, hodijo okoli in izterjujejo od človeka z njegovo vednostjo in brez njegove vednosti. Imajo nekaj, na kar se opirajo: njihova sodba je zanesljiva sodba. In vse je pripravljeno za gostijo.
21. Rabi Eleazar, Azarjájev sin, pravi:
Brez Postave ni zdrave človečnosti in brez zdrave človečnosti ni Postave. Brez modrosti ni svetega strahu in brez svetega strahu ni modrosti. Brez znanja ni razumevanja in brez razumevanja ni znanja. Brez kruha ni Postave in brez Postave ni kruha.
22. Govoril je tudi: Vsak, čigar modrost je večja kakor njegova dela – čemu je podoben? Drevesu, ki ima veliko vej in malo korenin. Pride vihar in ga izruje in vrže na tla, kajti rečeno je: Je kakor grm v puščavi, ko pride kaj dobrega, ga ne vidi, prebiva v izsušeni puščavi, v solnati, neobljudeni deželi. Tisti pa, čigar dela so večja kakor njegova modrost – čemu je podoben? Drevesu, ki ima malo vej in veliko korenin. Tudi če pridejo vsi viharji sveta in se zaženejo vanj, ga ne premaknejo z njegovega

י"ט (ט"ו) הפל צפוי. והרשות נתונה. ובטוב העולם נדון. והפל לפי רב המעשה.

כ' (ט"ז) הוא הנה אומר. הפל נתון בערבון. ומצודה פרוסה על כל החיים. החנות פתוחה. והחנני מקיף. והפנקס פתוח. והיד כותבת. וכל הרוצה ללוות יבא וילווה. והגבאים מחזירין תדיר בכל יום. ונפרעין מן האדם מדעתו ושללא מדעתו. ויש להם על מה שיסמכו. והדין דין אמת. והפל מתקן לסעודה.

כ"א (י"ח) רבי אלעזר בן עזריה אומר. אם אין תורה אין דרך ארץ. אם אין דרך ארץ אין תורה. אם אין חכמה אין יראה. אם אין יראה אין חכמה. אם אין בינה אין דעת. אם אין דעת אין בינה. אם אין קמח אין תורה. אם אין תורה אין קמח.

כ"ב (י"ח) הוא הנה אומר. כל שחכמתו מרבה ממעשיו. למה הוא דומה. לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מועטין. והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו. שנאמר (ירמיה י"ז) והיה כערער בערבה ולא יראה פרי יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב: אבל כל שמעשיו מרבין מחכמתו. למה הוא דומה. לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרבין. שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין

14. Rabi Dosá, Horkinásov sin, pravi: Jutranje spanje, vino opoldne, otročji pogovori in posedanje po shajališčih surovežev spravljajo človeka s sveta.
15. Rabi Eleazar, mož iz Modeína, pravi: Kdor oskrunja svete stvari, kdor prezira praznovanja, kdor svojega bližnjega javno sramoti, kdor prelamlja zavezo Abrahama, našega očeta, kdor v Postavo polaga pomen, ki nasprotuje halaki, nima – čeprav bi obvladal Postavo in imel dobra dela – deleža v prihodnjem svetu.
16. Rabi Išmaél pravi: Bodi vdan poglavarju, prijazen do mladine in vsakega človeka sprejemaj z veseljem.
17. Rabi Akiba pravi: Smeh in lahkomiselnost vodita človeka v razuzdanost. Izročilo je ograja za Postavo. Desetine so ograja za bogastvo. Zaobljube so ograja za zdržnost. Ograja za modrost pa je molčanje.
18. Govoril je tudi: Človek je [Božji] ljubljenelec, saj je bil ustvarjen po [Božji] podobi. Še večja ljubezen pa je, da mu je bilo razodeto, da je bil ustvarjen po [Božji] podobi, kajti rečeno je: Po svoji podobi je Bog naredil človeka. Ljubljenci so Izraelci, saj so bili imenovani Božji otroci. Še večja ljubezen pa je, da jim je bilo razodeto, da so bili imenovani Božji otroci, kajti rečeno je: Sinovi ste Gospodu, svojemu Bogu. Ljubljenci so Izraelci, saj jim je bila dana dragocena posoda. Še večja ljubezen pa je, da jim je bilo razodeto, da jim je bila dana dragocena posoda, po kateri je bil ustvarjen svet, kajti rečeno je: Dajem vam dobro izobrazbo, ne zapuščajte mojega nauka.

י"ד (י') רבי דוסא בן הרפינס אומר. שנה של שחרית. ויין של צהרים. ושיחת הילדים, וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ. מוציאים את האדם מן העולם.

ט"ו (י"א) רבי אלעזר המודעי אומר. המחלל את הקדשים. והמבזה את המועדות. והמלבין פני חברו ברבים. והמפר בריתו של אברהם אבינו. והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה. אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.

ט"ז (י"ב) רבי ישמעאל אומר. הוי קל לראש. ונוח לתשחרת. והוי מקבל את כל האדם בשמחה.

י"ז (י"ג) רבי עקיבא אומר. שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. מסרת סג לתורה. מעשרות סג לעשר. נדרים סג לפרישות. סג לחכמה שתיקה.

י"ח (י"ד) הוא היה אומר. חביב אדם שנברא בצלם. חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם. שנאמר (בראשית ט). בצלם אלהים עשה את האדם: חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. חבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום. שנאמר (דברים יד. א) בנים אתם ליי אלהיכם: חביבין ישראל שנתן להם פלי חמדה. חבה יתרה נודעת להם. שנתן להם פלי חמדה שבו נברא העולם. שנאמר (משלי ד. ב) פי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו:

8. Rabi Eleazar, mož iz Bartotája, pravi: Daj mu od Njegovega, kajti ti in [vse] tvoje ste Njegovi. Tako namreč pravi pri Davidu: Od tebe je vse in iz tvoje roke smo ti dali.
9. Rabi Jakob pravi: Kdor hodi po poti in se uči [Postavo], pa svoje učenje prekine in pravi: Kako lepo je to drevo! Kako lepo je to polje! mu Pismo to šteje kot nakopavanje krivde na njegovo dušo.
10. Rabi Dosetáj, Janájev sin, pravi v imenu rabija Meíra: Vsak, kdor pozabi eno besedo od tega, kar se je naučil, mu Pismo to šteje kot nakopavanje krivde na njegovo dušo. Kajti rečeno je: Samo varuj se in zelo pazi, da ne pozabiš reči, ki so jih videle tvoje oči. Ali morda to velja tudi, kadar je naučeno zanj pretežko? Pismo pravi: In da ti ne izginejo iz srca vse dni tvojega življenja. Torej si nakopava krivdo na dušo le tedaj, če kdo [leno] sedi in pusti, da izginejo iz njegovega srca.
11. Rabi Haniná, Dosájev sin, pravi: Modrost tistega, ki svoj strah pred grehom postavlja pred svojo modrost, bo obstala; modrost tistega, ki svojo modrost postavlja pred svoj strah pred grehom, pa ne bo obstala.
12. Govoril je tudi: Modrost tistega, ki ima več del kot modrosti, bo obstala; modrost tistega, ki ima več modrosti kot del, pa ne bo obstala.
13. Govoril je tudi: Nad komer z veseljem počiva duh ljudi, nad njim z veseljem počiva tudi Božji duh. Nad komer pa duh ljudi ne počiva z veseljem, nad njim tudi Božji duh ne počiva z veseljem.

ח' (ד') רבי אלעזר איש ברתותא אומר. תן לו משלו.
שאתה ושלך שלו. וכן בדרך הוא אומר (דברי הימים א כט,
יד) כי ממך הכל ומידך נתנו לך:

ט' (ו') רבי שמעון אומר. המהלך בדרך ושונה ומפסיק
ממשנתו ואומר. מה נאה אילן זה. ומה נאה ניר זה.
מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו.

י' (ח') רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר אומר. כל
השוכח דבר אחד ממשנתו. מעלה עליו הכתוב כאלו
מתחייב בנפשו. שנאמר (דברים ד, ט) רק השמר לך ושמור
נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך:
יכול אפלו תקפה עליו משנתו. תלמוד לומר (שם). ופן
יסורו מלבבך כל ימי חייך: הא אינו מתחייב בנפשו
עד שישוב ויסירם מלבו.

י"א (ט') רבי חנינא בן דוסא אומר. כל שיראת חטאו
קודמת לחכמתו. חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו
קודמת ליראת חטאו. אין חכמתו מתקיימת.

י"ב (ט') הוא היה אומר. כל שמעשיו מרבין מחכמתו.
חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרבה מעשיו. אין
חכמתו מתקיימת.

י"ג (י') הוא היה אומר. כל שרוח הבריות נוחה הימנו.
רוח המקום נוחה הימנו. וכל שאין רוח הבריות
נוחה הימנו. אין רוח המקום נוחה הימנו.

4. Rabi Simeon pravi: Če trije jedo pri isti mizi in pri tem ne omenjajo besed Postave, je to, kot da bi jedli od žrtvovanega mrtvim, kajti rečeno je: Vse mize so polne izbljuvkov in umazanije – brez Boga.
Če pa trije jedo pri isti mizi in pri tem omenjajo besede Postave, je to, kot da bi jedli od Božje mize, kajti rečeno je: Oni mi je rekel: To je miza, ki stoji pred Gospodom.
5. Rabi Haniná, Hakinájev sin, pravi: Kdor ponoči ne počiva in pohaja sam po poti in svoje srce obrača k praznim stvarem, glej, si nakopava krivdo na dušo.
6. Rabi Nehunjá, Hakanájev sin, pravi: Vsak, kdor vzame nase jarem Postave, se mu odvzame jarem države in jarem posvetnih skrbi. Vsak pa, ki odvrže jarem Postave, se mu naloži jarem države in jarem posvetnih skrbi.
7. Rabi Halaftá, Dosájev sin, mož iz Kefár Hananjája, pravi: Če jih deset sedi skupaj in se ukvarjajo s Postavo, je Božje veličastvo navzoče med njimi, kajti rečeno je: Bog vstane v Božjem zboru. Mar velja to tudi za pet ljudi? Rečeno je: Svojo družbo je utemeljil na zemlji. Mar velja to tudi za tri? Rečeno je: Sredi bogov sodi. Mar velja to tudi za dva? Rečeno je: Tisti, ki se bojijo Boga, so govorili vsak s svojim bližnjim, Gospod pa je prisluhnil in slišal. Mar velja to tudi za enega? Rečeno je: Na vsakem kraju, kjer te bom spomnil na svoje ime, bom prišel k tebi in te blagoslovil.

ד' (ב') רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר. שְׁלֹשָׁה שְׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דְּבַרֵּי תוֹרָה. כָּאֵלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מִתִּים. שֶׁנֶּאֱמָר (ישעיה כח, ח) כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צוּאָה בְּלִי מָקוֹם: אָבֵל שְׁלֹשָׁה שְׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דְּבַרֵּי תוֹרָה. כָּאֵלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנֵנוּ שֶׁל מָקוֹם. שֶׁנֶּאֱמָר (יחזקאל מא, כב) וַיִּדְבֹּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְיָ:

ה' (ד') רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינָאִי אוֹמֵר. הַנַּעֲזוֹר בְּלִילָה. וְהַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ יַחֲידִי. וְהַמְפַּנֶּה לְבוֹ לִבְטָלָה. הָרִי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ.

ו' (ה') רַבִּי נְחוֹנִיָּא בֶּן הֶקְנָה אוֹמֵר. כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עַל תוֹרָה. מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עַל מַלְכוּת וְעַל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עַל תוֹרָה. נוֹתֵנִין עָלָיו עַל מַלְכוּת וְעַל דֶּרֶךְ אֶרֶץ.

ז' (ו') רַבִּי חֲלֶפְתָּא אִישׁ כָּפַר חֲנֻנְיָה אוֹמֵר. עֲשֶׂה שְׂיֹשְׁבֵין וְעוֹסְקִין בַּתוֹרָה. שְׂכִינָה שְׂרוּיָה בֵּינֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמָר (תהלים פב, א) אֱלֹהִים נָצַב בַּעֲדַת אֵל: וּמִנִּין אֶפְלוּ חֲמֹשֶׁה. שֶׁנֶּאֱמָר (עמוס ט, ו) וַאֲגַדְתוּ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה: וּמִנִּין אֶפְלוּ שְׁלֹשָׁה. שֶׁנֶּאֱמָר (תהלים פב, א) בִּקְרַב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: וּמִנִּין אֶפְלוּ שְׁנַיִם. שֶׁנֶּאֱמָר (מלאכי ג, טז) אִם נִדְּבָרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב יְיָ וַיִּשְׁמַע: וּמִנִּין אֶפְלוּ אֶחָד. שֶׁנֶּאֱמָר (שמות כ, כד) בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלָיָהּ וּבִרְכָתֶיהָ:

TRETJE POGLAVJE

1. Akabjá, Mahalalélov sin, pravi: Tri stvari imej pred očmi pa ne boš zapadel v greh: Zavedaj se, od kod prihajaš, kam greš in komu boš moral dati račun. Od kod prihajaš? Iz smrdljive kapljice. In kam greš? V kraj prahu, trohnobe in črvov. In komu boš moral dati račun? Kralju vseh kraljev, Svetemu – naj bo slavljen!
2. Rabi Haniná, predstojnik duhovnikov, pravi: Moli za blaginjo države, kajti če ne bi imeli strahu pred njo, bi drug drugega živega požrli.
3. Rabi Hananjá, Teradjónov sin, pravi: Če dva sedita skupaj in v njunem pogovoru ni besed Postave, glej, je to gnezdo porogljivcev, kajti rečeno je: V gnezdu porogljivcev ne sedi. Če pa dva sedita skupaj in so v njunem pogovoru besede Postave, je Božje veličastvo navzoče med njima, kajti rečeno je: Tedaj so govorili tisti, ki se bojijo Boga, vsak s svojim bližnjim, Gospod pa je prisluhnil in slišal. Pred njim je bila napisana spominska knjiga za tiste, ki se bojijo Gospoda in spoštujejo njegovo ime. Kaj pa če ni niti dveh, če en sam sedi in se ukvarja s Postavo? Sveti – naj bo slavljen! – mu pripravlja plačilo, kajti rečeno je: Samoten naj sedi in molči, kajti nanj je naložil.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

א' עֲקֵבְיָא בֶּן מַהֲלָאֵל אוֹמֵר. הִסְתַּפֵּל בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אַתָּה בָּא לִיְדֵי עֲבֵרָה. דַּע מֵאִין בָּאת. וְלֹאן אַתָּה הוּלָךְ. וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עֲתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבוֹן. מֵאִין בָּאת. מִטְּפָה סְרוּחָה. וְלֹאן אַתָּה הוּלָךְ. לְמָקוֹם עֶפֶר רָמָה וְתוֹלְעָה. וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עֲתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבוֹן. לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

ב' רַבִּי חֲנִינָא סֵגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר. הָיִי מִתְּפִלָּל בְּשִׁלּוּמָה שֶׁל מַלְכוּת. שְׁאַלְמָלָא מוֹרָאָה. אִישׁ אֵת רַעְהוּ חַיִּים בָּלְעוּ.

ג' (ב') רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תִּרְדִּיּוֹן אוֹמֵר. שְׁנַיִם שְׂוִישְׁבִין וְאֵין בִּינֵיהֶם דְּבָרֵי תוֹרָה. הָרִי זֶה מוֹשֵׁב לְצִים. שְׁנַאֲמַר (תהלים א, א) וּבְמוֹשֵׁב לְצִים לֹא יֵשֵׁב: אֲכַל שְׁנַיִם שְׂוִישְׁבִין וַיֵּשׁ בִּינֵיהֶם דְּבָרֵי תוֹרָה. שְׂכִינָה בִּינֵיהֶם. שְׁנַאֲמַר (מלאכי ג, טז) אֶז נִדְּבָרוּ יִרְאִי יְיָ אִישׁ אֶל רַעְהוּ. וַיִּקְשֹׁב יְיָ וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זִכְרוֹן לִפְנֵי לִירְאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: אֵין לִי אֱלֹא שְׁנַיִם. מִנִּין שְׁאַפִּילוּ אֶחָד שְׂוִישְׁבִין וְעוֹסֵק בַּתוֹרָה. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר. שְׁנַאֲמַר (איכה ג, כה) יֹשֵׁב בְּדָד וַיִּדָּם כִּי נָטַל עָלָיו:

16. Rabi Jošúa pravi: Hudobno oko, zlo nagnjenje in sovraštvo do ljudi spravijo človeka s sveta.
17. Rabi José pravi: Premoženje tvojega tovariša naj ti bo tako pri srcu kakor tvoje lastno. Trudi se s preučevanjem Postave, kajti nje ne moreš podedovati. Vsa tvoja dejanja naj bodo storjena zaradi Nebes.
18. Rabi Simeon pravi: Bodi zbran pri molitvi »Poslušaj!« in sploh pri molitvi. Ko moliš, ne jemlji svoje molitve kot nekaj privajenega, temveč kot notranje doživljanje in milo prošnjo pred Bogom, kajti rečeno je: On je milostljiv in usmiljen, počasen v jezi in bogat v dobroti in se kesa grožnje.
Ne bodi v lastnih očeh krivičnež.
19. Rabi Eleazar pravi: Bodi vztrajen pri preučevanju Postave. Vedi, kaj moraš odgovoriti epikurejcem. Vedi, pred kom se trudiš in kdo je tvoj delodajalec, ki ti bo dal plačilo za tvoj trud.
20. Rabi Tarfón pravi: Dan je kratek, dela pa obilo. Delavci so leni, plačilo je veliko in hišni gospodar priganja.
21. Govoril je tudi: Ni tvoja naloga, da bi delo dokončal; nimaš pa pravice, da bi ga opuščal. Če se naučiš veliko Postave, boš dobil veliko plačilo. Tvoj delodajalec je zanesljiv in ti bo dal plačilo za tvoj trud. Vedi pa, da se plačilo za pravične pripravlja v onostranstvu.

ט"ז (י"א) רבי יהושע אומר. עין הרע. ויצר הרע. ושנאת הבריות מוציאים את האדם מן העולם.

י"ז (י"ב) רבי יוסי אומר. יהי ממון חכרך חביב עליך כשליך. והתקן עצמך ללמוד תורה. שאינה ירשה לך. וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

י"ח (י"ג) רבי שמעון אומר. הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה. וכשאתה מתפלל. אל תעש תפלתך קבע. אלא רחמים ותחנונים לפני המקום שנאמר (יואל ב. יג) כי (אל) חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה: ואל תהי רשע בפני עצמך.

י"ט (י"ד) רבי אלעזר אומר. הוי שקוד ללמוד תורה. ודע מה שתשיב לאפיקורוס. ודע לפני מי אתה עמל. ומי הוא בעל מלאכתך. שישלם לך שכר פעלתך.

כ' (ט"ו) רבי טרפון אומר. היום קצר. והמלאכה מרבה. והפועלים עצלים. והשכר הרבה. ובעל הבית דוחק.

כ"א (ט"ז) הוא הנה אומר. לא עליך המלאכה לגמור. ולא אתה בן חרין לבטל ממנה. אם למדת תורה הרבה. נותנים לך שכר הרבה. ונאמן הוא בעל מלאכתך. שישלם לך שכר פעלתך. ודע שמתן שכרך של צדיקים לעתיד לבא.

13. Rekel jim je: Pojdite ven in pogledjte, katera pot je dobra in se je mora človek okleniti. Rabi Eliezer reče: Dobro oko. Rabi Jošúa reče: Dober tovariš. Rabi José reče: Dober sosed. Rabi Simeon reče: Predvideti posledice. Rabi Eleazar reče: Dobro srce. Tedaj jim je rekel: Vidim, da besede rabija Eleazarja, Aráhovega sina, prekašajo vaše besede, kajti v popolnosti njegovih besed so zajete tudi vaše besede.

14. Rekel jim je tudi:

Pojdite ven in pogledjte, katera pot je slaba in se mora človek držati daleč od nje. Rabi Eliezer reče: Hudobno oko. Rabi Jošúa reče: Slab tovariš. Rabi José reče: Slab sosed. Rabi Simeon reče: Kdor si sposodi in ne vrne; kajti eno in isto je sposoditi si pri človeku in sposoditi si pri Bogu, saj je rečeno: Krivični si sposoja in ne vrača, pravični pa je usmiljen in darežljiv. Rabi Eleazar reče: Hudobno srce.

Tedaj jim je rekel: Vidim, da besede rabija Eleazarja, Aráhovega sina, prekašajo vaše besede, kajti v popolnosti njegovih besed so zajete tudi vaše besede.

15. Ti so povedali po tri izreke.

Rabi Eliezer pravi: Slava tvojega tovariša naj ti bo tako pri srcu kakor tvoja lastna. Ne razjezi se prehitro in spreobrne se dan pred svojo smrtjo. Grej se ob ognju modrih, varuj pa se njihove žerjavice, da se ne opečeš, kajti njihov ugriz je ugriz lisjaka, njihov pik je pik škorpijona, njihov sik je sik baziliska in vse njihove besede so kakor ognjena žerjavica.

י"ג (ט) אָמַר לָהֶם. צֹאוּ וּרְאוּ אִיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל
שֶׁיִּדְבֹק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עֵין טוֹבָה. רַבִּי
יְהוֹשֻעַ אוֹמֵר חֵבֶר טוֹב. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר שְׁכֵן טוֹב. רַבִּי
שְׁמַעוֹן אוֹמֵר הָרוּאָה אֶת הַנוֹלָד. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר לֵב
טוֹב. אָמַר לָהֶם רוּאָה אֲנִי אֶת דְּבָרֵי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְךָ
מִדְּבָרֵיכֶם שֶׁבִכְלָל דִּבְרֵיו דְּבָרֵיכֶם.

י"ד (ט) אָמַר לָהֶם צֹאוּ וּרְאוּ אִיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ רָעָה
שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עֵין רָעָה.
רַבִּי יְהוֹשֻעַ אוֹמֵר חֵבֶר רָע. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר שְׁכֵן רָע.
רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר הַלּוּה וְאִינוּ מְשַׁלֵּם. אֶחָד הַלּוּה מִן
הָאָדָם כָּאֵלּוּ לּוּה מִן הַמָּקוֹם. שְׁנָאֵמַר (תהלים לו, כא) לּוּה
רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלַם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר
לֵב רָע. אָמַר לָהֶם רוּאָה אֲנִי אֶת דְּבָרֵי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְךָ
מִדְּבָרֵיכֶם שֶׁבִכְלָל דִּבְרֵיו דְּבָרֵיכֶם.

ט"ו (י) הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר.
יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ. וְאַל תְּהִי נוֹחַ
לְכַעֲוֹס. וְשׁוֹב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתְךָ. וְהָיוּ מִתְחַמֵּם
כְּנֶגֶד אוֹרֶן שֶׁל חֲכָמִים. וְהָיוּ זֹהִיר בְּגִחְלָתָן שֶׁלֹּא
תִּפְּוֶה. שְׁנֵשִׁיכְתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל. וְעִקְצָתָן עִקְצַת
עֶקְרֵב. וְלַחִישָׁתָן לַחִישַׁת שָׂרָף. וְכָל דְּבָרֵיהֶם כְּגִחְלֵי
אֵשׁ.

9. Rabán Johanán, Zakájev sin, je prejel [nauk] od Hilela in Šamaja. Govoril je: Če si se naučil veliko Postave, se nikar ne ponašaj s tem, kajti za to si bil ustvarjen.
10. Rabán Johanán, Zakájev sin, je imel pet učencev, in to so: rabi Eliézer, Hirkánov sin, rabi Jošúa, Hananjájev sin, rabi José Duhovnik, rabi Simeon, Netanélov sin, in rabi Eleazar, Aráhov sin.
11. Naštel je njihove odlike: Rabi Eliezer, Hirkanov sin, je ometan zbiralnik, ki ne prepusti niti kapljice. Rabi Jošúa, Hananjajev sin: Blagor njej, ki ga je rodila. Rabi José Duhovnik je pobožen. Rabi Simeon, Netanelov sin, se boji greha. Rabi Eleazar, Aráhov sin, je kakor naraščajoč izvir.
12. Govoril je tudi: Če bi bili vsi Izraelovi modreci na eni skodeli tehtnice, Eliezer, Hirkanov sin, pa na drugi skodeli, bi ta odtehtal vse.
Aba Šaúl pravi v njegovem imenu: Če bi bili vsi Izraelovi modreci na eni skodeli tehtnice in še Eliezer, Hirkanov sin, z njimi, Eleazar, pa na drugi skodeli, bi ta odtehtal vse.

ט' (ח) רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא
היה אומר. אם למדת תורה הרבה. אל תחזיק טובה
לעצמך. כי לך נוצרת.

י" (ח) חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי.
ואלו הן. רבי אליעזר בן הורקנוס. ורבי יהושע בן
חנניה. ורבי יוסי הכהן. ורבי שמעון בן נתנאל. ורבי
אלעזר בן ערך.

י"א (ח) הוא היה מונה שבחן. רבי אליעזר בן הורקנוס
בור סוד. שאינו מאבד טפה. רבי יהושע אשרי
יולדתו. רבי יוסי הכהן חסיד. רבי שמעון בן נתנאל
ירא חטא. ורבי אלעזר בן ערך כמעין המתגבר.

י"ב (ח) הוא היה אומר. אם יהיו כל חכמי ישראל בכך
מאזנים. ואליעזר בן הורקנוס בכך שניה מכריע את
כלם. אבא שאול אומר משמו. אם יהיו כל חכמי
ישראל בכך מאזנים. ורבי אליעזר בן הורקנוס אף
עמהם. ורבי אלעזר בכך שניה מכריע את כלם.

4. Govoril je tudi: Izpolni Njegovo voljo kakor svojo voljo, potem bo tvojo voljo spolnil kakor svojo voljo. Ukloni svojo voljo pred Njegovo voljo, potem bo voljo drugih uklonil pred tvojo voljo.
5. Hilel pravi: Ne ločuj se od skupnosti in ne zanašaj se nase do dneva svoje smrti. Ne obsojaj svojega bližnjega, dokler se ne znajdeš v njegovem položaju. Ne govori o kaki stvari, da je nerazložljiva, kajti na koncu vendarle postane razložljiva. Ne govori: Ko bom imel čas, se bom učil – morda nikoli ne boš imel časa.
6. Govoril je tudi: Bedak se ne boji greha in prostak ne more biti pobožen. Plašljivec ni primeren za učenje, vzkipljivec pa ne za poučevanje. Nihče, kdor se preveč ukvarja s trgovanjem, ne doseže modrosti. Tam kjer ni móž, skušaj biti móž.
7. Nekoč je videl človeško lobanjo, ki je plavala po vodi, in je rekel: Ker si utapljal, so te utopili; končno pa bodo tudi tisti, ki so te utopili, utonili.
8. Govoril je tudi: Kdor množi meso, množi črve; kdor množi bogastvo, množi skrbi; kdor množi žene, množi vraževerja; kdor množi dekle, množi razuzdanost; kdor množi hlapce, množi tatvine. Kdor pa množi Postavo, množi življenje; kdor množi šole, množi modrost; kdor množi posvete, množi razumnost; kdor množi pravičnost, množi mir. Kdor si pridobi dobro ime, ga pridobi zase; kdor pa si pridobi besede Postave, si pridobi življenje v prihodnjem svetu.

ד' הוא הִזָּה אוֹמֵר. עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנָהּ. כְּדִי שְׂיַעֲשֶׂה רְצוֹנָהּ כְּרְצוֹנוֹ. בְּטֵל רְצוֹנָהּ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ. כְּדִי שְׂיִבְטֵל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנָהּ.

ה' (ד') הִלֵּל אוֹמֵר. אֵל תִּפְרֹשׁ מִן הַצְּבוּר. וְאֵל תִּתְּאֵמֵן בְּעֶצְמָהּ עַד יוֹם מוֹתָהּ. וְאֵל תִּדְּיִן אֶת חֲבֵרָהּ עַד שְׂתַּגִּיעַ לְמִקְוָמוֹ. וְאֵל תִּתְּאֵמֵר דְּכָר שְׂאִי אֶפְשָׁר לְשִׁמוּעַ שְׁסוּפוֹ לְהַשְׁמִיעַ. וְאֵל תִּתְּאֵמֵר לְכַשְׁאֶפְנָהּ אֶשְׁנָה. שְׁמָא לֹא תִפְנָה.

ו' (ה') הוּא הִזָּה אוֹמֵר. אֵין בּוֹר יִרְא חֲטָא. וְלֹא עִם הָאֶרֶץ חֲסִיד. וְלֹא הַבִּישָׁן לְמַד. וְלֹא הַקִּפְדָּן מְלַמֵּד. וְלֹא כָּל הַמְּרָבָה בְּסִחוּרָהּ מַחְפִּים. וּבְמִקְוָם שְׂאִין אֲנָשִׁים הַשְׁתַּדֵּל לְהִיּוֹת אִישׁ.

ז' (ו') אֵף הוּא רָאָה גִלְגָּלֶת אַחַת שְׂצַפָּה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. אָמַר לָהּ. עַל דְּאִטְפַּת אִטְפוּף. וְסוּף מְטִיפִיךָ יְטוּפוּן.

ח' (ז') הוּא הִזָּה אוֹמֵר. מְרָבָה בְּשָׂר מְרָבָה רְמָה. מְרָבָה נְכָסִים מְרָבָה דְּאָגָה. מְרָבָה נָשִׁים מְרָבָה כְּשָׁפִים. מְרָבָה שְׂפָחוֹת מְרָבָה זָמָה. מְרָבָה עֲבָדִים מְרָבָה גִּזָּל. מְרָבָה תוֹרָה מְרָבָה חַיִּים. מְרָבָה יְשִׁיבָה מְרָבָה חֲכָמָה. מְרָבָה עֲצָה מְרָבָה תְּבוּנָה. מְרָבָה צְדָקָה מְרָבָה שְׁלוֹם. קָנָה שֵׁם טוֹב קָנָה לְעֶצְמוֹ. קָנָה לוֹ דְּבָרֵי תוֹרָה קָנָה לוֹ חַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא.

DRUGO POGLAVJE

1. Rabi pravi:

Katera je prava pot, ki naj si jo človek izbere? Vsaka, ki je v čast človeku, ki jo udejanja, in mu pridobiva čast pri ljudeh. Bodi natančen tako pri lahki zapovedi kakor pri težki, ker ne veš, kakšno plačilo ti prinesejo zapovedi. Dobro pretehtaj izgubo in dobiček zaradi [spolnjevanja] zapovedi kakor tudi dobiček in izgubo zaradi prestopka. Tri stvari imej pred očmi pa ne boš zapadel v greh – zavedaj se, kaj je nad teboj: oko, ki gleda, uho, ki posluša, in vsa tvoja dejanja se vpišujejo v knjigo.

2. Rabán Gamaliel, sin rabija Juda Kneza, pravi: Lepó je preučevanje Postave povezano s svetno zaposlitvijo, kajti prizadevanje za oboje pomaga, da pozabiš na greh. Vsako [preučevanje] Postave, ki ni povezano z delom, pa se na koncu izjalovi in pelje v greh.

Vsi, ki se ukvarjajo s skupnostjo, naj se ukvarjajo z njo zaradi Boga: v pomoč jim bodo zasluge njihovih očetov, katerih pravičnost obstane na veke, jaz pa vam bom odmeril veliko plačilo, kot da bi vi to sami storili.

3. Z oblastniki bodite previdni, kajti ljudem se približajo le, kadar jih potrebujejo, in se kažejo prijazne, kadar jim koristijo; ne stojijo pa ljudem ob strani v času njihove stiske.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א' רַבִּי אוֹמֵר. אִיזוֹהִי דֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּכְבֹּר לוֹ הָאָדָם. כָּל שֶׁהִיא תַּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂה וְתַפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. וְהוּא זֶהִיר בְּמִצְוָה קְלָה כְּבַח־מוֹרָה. שְׂאִין אֶתָּה יוֹדֵעַ מִתֵּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת. וְהוּא מַחֲשֵׁב הַפֶּסֶד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ. וְשׂוֹכֵר עֲבָרָה כְּנֶגֶד הַפֶּסֶדָּהּ. וְהִסְתַּפֵּל בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אֶתָּה בָּא לִיְדֵי עֲבָרָה. דַּע מָה לְמַעַלָּה מִמֶּךָ. עֵין רוֹאָה. וְאוֹזֵן שׁוֹמֵעַת. וְכָל מַעֲשֵׂיךָ בִּסְפָר נִכְתָּבִים.

ב' רַבֵּן גַּמְלִיאֵל בֶּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר. יָפָה תִּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ. שִׁיגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עוֹן. וְכָל תּוֹרָה שְׂאִין עִמָּה מְלָאכָה סוּפָה בְּטִלָּה וְגוֹרֶרֶת עוֹן. וְכָל הָעוֹסְקִין עִם הַצְּבוּר. יִהְיוּ עוֹסְקִין עִמָּהֶם לְשֵׁם שְׁמַיִם. שְׂזֻכוֹת אֲבוֹתָם מְסִיעֶתָם וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לְעַד. וְאַתֶּם. מַעַלָּה אֲנִי עֲלִיכֶם שְׂכָר הַרְפָּה כָּאֵלּוּ עֲשִׂיתֶם.

ג' הוּא זֶהִירִין בְּרִשּׁוֹת. שְׂאִין מִקְרִבִּין לוֹ לְאָדָם אֶלָּא לְצִרְף עֲצָמָן. נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשַׁעַת הַנֶּאֱתָן. וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דִּוְחָקוֹ.

-
18. Rabán Simeon, Gamalielov sin, pravi: Na treh rečeh stoji svet: na resnici, na pravu in na miru; kajti rečeno je: Po resnici in pravu razsojajte za mir pri vaših mestnih vratih.

י"ח רבן שמעון בן גמליאל אומר. על שלשה דברים
העולם עומד. על הדין ועל האמת ועל השלום.
שנאמר (זכריה ח, טז) אמת ומשפט שלום שפטו
בשעריכם:

11. Abtaljón pravi: Modri, bodite previdni v svojih besedah, sicer boste gotovo kaznovani z izgnanstvom in izgnani v kraj s kužno vodo; učenci, ki pridejo za vami, pa bi jo mogli piti in umreti. In ime Nebes bi bilo oskrunjeno.
12. Hilél in Šamáj sta prejela od njiju.
Hilel pravi: Pridruži se učencem Arona, ki je ljubil mir in si prizadeval za mir, ljubil ljudi in jih vodil k Postavi.
13. Govoril je tudi: Kdor razglaša svoje ime, svoje ime zapravi. Kdor ne dodaja, odvzema. Kdor se ne poduči, zasluži smrt. Kdor se okorišča s Krono, bo propadel.
14. Govoril je tudi: Če sam ne skrbim zase, kdo bo skrbel zame? In če skrbim sam zase, kaj sem? In če ne zdaj, kdaj neki le?
15. Šamaj pravi: Naredi svojo Postavo za redno opravilo. Malo govôri in veliko delaj. Vsakega človeka sprejemaj s prijaznim obrazom.
16. Rabán Gamaliel pravi: Priskrbi si učitelja pa se boš rešil dvoma. Desetine ne oddajaj zgolj po oceni.
17. Njegov sin Simeon pravi: Vse svoje dni sem rasel med modrimi in nisem našel nič boljšega kakor molčanje. Preučevanje ni najbolj bistveno, temveč udejanjanje. Preveč govorjenja pelje v greh.

י"א אבטליון אומר. חכמים. הנהרו בדבריכם. שמה תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים. וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו. ונמצא שם שמים מתחלל.

י"ב הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר. הוי מתלמידיו של אהרן. אוהב שלום ורודף שלום. אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

י"ג הוא היה אומר. נגד שמה אבד שמה. ודלא מוסיף יסוף. ודלא יליף קטלא חיב. ודאשתמש בתגא חלף.

י"ד הוא היה אומר. אם אין אני לי. מי לי. וכשאני לעצמי. מה אני. ואם לא עכשיו. אימתי.

ט"ו שמאי אומר. עשה תורתך קבע. אמר מעט ועשה הרבה. והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.

ט"ז רבן גמליאל אומר. עשה לך רב. והסתלק מן הספק. ואל תרבה לעשר אמדות.

י"ז שמעון בנו אומר. כל ימי גדלתי בין החכמים. ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. ולא המדרש הוא העקר. אלא המעשה. וכל המרבה דברים מביא חטא.

5. José, Johanánov sin, mož iz Jeruzalema, pravi:
Tvoja hiša naj bo na stežaj odprta in reveži naj bodo tvoji hišni prijatelji. Ne kramljaj preveč z žensko; niti z lastno ženo, pravijo, koliko manj šele z ženo drugega. Zato so rekli modri: Kdor preveč kramlja z žensko, si nakopava zlo, zanemarja besede Postave in na koncu podeduje pogubljenje.
6. Jošúa, Perahjájev sin, in Nitáj Arbelec sta prejela od njiju. Jošúa, Perahjájev sin, pravi: Priskrbi si učitelja in pridobi si tovariša. Vsakega človeka presočaj prizanesljivo.
7. Nitáj Arbelec pravi: Drži se daleč od hudobnega sosedu in ne povežuj se s krivičnežem; ne dvomi, da [nas čaka] povračilo.
8. Juda, Tabájev sin, in Simeon, Šatáhov sin, sta prejela od njiju. Juda, Tabájev sin, pravi: Ne delaj, kakor delajo pristranski sodniki. Ko stranki stojita pred teboj, naj bosta v tvojih očeh, kot da sta krivi; ko pa odideta izpred tebe, naj bosta v tvojih očeh nedolžni, potem ko sta sprejeli nase razsodbo.
9. Simeon, Šatáhov sin, pravi: Priče zaslišuj temeljito, vendar bodi previden v svojih besedah, da se iz njih ne bodo naučile lagati.
10. Šemajá in Abtaljón sta prejela od njiju. Šemajá pravi: Ljubi delo in sovraži gospodovanje; ne išči znanstva z oblastniki.

ה' יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר. יהי ביתך פתוח לרוחה. ויהיו עניים בני ביתך. ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו. קל וחרמר באשת חברו. מפאן אמרו חכמים. כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו. ובוטל מדברי תורה. וסופו יורש גיהנם.

ו' יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר. עשה לך רב. וקנה לך חבר. והוי דן את כל האדם לכף זכות.

ז' נתאי הארכלי אומר. הרחק משכן רע. ואל תתחבר לרשע. ואל תתיאש מן הפרענות.

ח' יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר. אל תעש עצמך כעורכי הדינין. וכשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים. וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין. כשקבלו עליהם את הדין.

ט' שמעון בן שטח אומר. הוי מרבה לחקור את העדים. והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר.

י' שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר. אהב את המלאכה. ושנא את הרבנות. ואל תתודע לרשות.

IZREKI OČETOV

PRVO POGLAVJE

1. Mojzes je prejel Postavo s Sinaja in jo izročil Jozuetu, Jozue starešinam, starešine prerokom, preroki pa so jo izročili možem vélike shodnice. Ti so povedali tri nauke: Bodite preudarni pri razsojanju. Poskrbite za veliko učencev. Napravljajte ograjo okrog Postave.
2. Simeon Pravični je bil eden zadnjih mož vélike shodnice. Govoril je: Na treh rečeh stoji svet: na Postavi, na bogo-služju in na dobrodelnosti.
3. Antignós, mož iz Sohója, je [nauk] prejel od Simeona Pravičnega.
Govoril je: Ne bodite kakor služabniki, ki gospodarju služijo zato, da bi dobili plačilo, temveč bodite kakor služabniki, ki gospodarju ne služijo zato, da bi dobili plačilo; v vas naj bo sveti strah pred Nebesi.
4. José, Joézerjev sin, mož iz Cerede, in José, Johanánov sin, mož iz Jeruzalema, sta prejela od njih. José, Joézerjev sin, mož iz Cerede, pravi: Tvoja hiša naj bo zbirališče modrih, oprašuj se s prahom njihovih nog in žejno pij njihove besede.

פֶּרֶקִי אָבוֹת

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

א' מִשָּׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינִי. וּמִסָּרָה לִיהוֹשֻׁעַ. וִיהוֹשֻׁעַ לְזִקְנִים. וְזִקְנִים לְנָבִיאִים. וְנָבִיאִים מִסָּרָה לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. הָיוּ מִתּוֹנִים בְּדִין. וְהִעֲמִידוּ תַלְמִידִים הֶרְבֵּה. וַעֲשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה.

ב' שָׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מְשִׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה. הוּא הָיָה אוֹמֵר. עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד. עַל הַתּוֹרָה. וְעַל הָעֲבוּדָה. וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים.

ג' אֲנִטְגָנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ קִבֵּל מִשְׁמְעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר. אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְּשַׁמְשִׁין אֶת הָרֵב עַל מִנָּת לְקַבֵּל פָּרֶס. אֲלָא הָיוּ כַּעֲבָדִים הַמְּשַׁמְשִׁין אֶת הָרֵב שְׁלֹא עַל מִנָּת לְקַבֵּל פָּרֶס. וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם.

ד' יוֹסִי בֶּן יוֹעָזָר אִישׁ צַרְדָּה וַיּוֹסִי בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם. יוֹסִי בֶּן יוֹעָזָר אוֹמֵר. יְהִי בֵּיתְךָ בֵּית נֶעַד לַחֲכָמִים. וְהָיוּ מִתְאַבְּקִים בַּעֲפֹר רַגְלֵיהֶם. וְהָיוּ שׁוֹתֵה בִצְמָא אֶת דְּבָרֵיהֶם.

IZREKI OČETOV

TALMUDSKI TRAKTAT PIRKE ABOT

PREVEDEL
JANEZ ZUPET

פְּרָקִי אָבוֹת

IZREKI OČETOV
TALMUDSKI TRAKTAT PIRKE ABOT

PREVOD, UVOD IN KOMENTAR
JANEZ ZUPET